www.nanafghan.com

موسيقي په اسلام کې

ليکوال:

محمد حسن حقيار

www.samsoor.com

د پیل خبرې

د "غوټۍ" په نوم د چپرهار ولسوالۍ د محصلینو په مهالنۍ خپرونه کې مې د (د نڅا او موسیقي د اسلام له نظره) تر سرلیک لاندې یوه لیکنه ولوستله. لیکنه په حقیقت کې زما پر یوې مقالې چې د هیلې مجلې په پرله پسې 36 ګڼې یا د 1381 کال په شپږمه ګڼه کې د (نڅا او اتڼ، د اسلام له نظره) تر سرلیک لاندې خپره شوې وه، د نقد په ډول لیکل شوې ده. په دې لیکنه کې زه اسلام ته په ناروا منسوب کولو، د حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم او صحابه کرامو شان ته په بې ادبۍ تورن شوی یم. لیکنه مې په بېدینۍ او افتراء ولاړه ښودل شوې ده. لیکوال ډېر احساساتي شوی دی. دده په آند زما د لیکنې د رد لپاره یې ایتونه او احادیث هم د دلیل په توګه رانقل کړي دي. زه د لیکوال په احساساتي چلند خفه نه یم، ځکه چې یو خو هر څوک له خپلې سویې سره سم برخورد کوي، بل دا چې دا ورور که په حقه دی او که په ناحقه، هغه بېله خبره ده، خو ده ته ځان په حقه ښکاري او دده په آند له اسلام څخه دد دفاع لپاره یې قلم را اخیستی دی، نو باید چې د احساساتو درناوی یې وشي، نور هم وهڅول شي چې اسلام ته د خدمت لپاره هلې ځلې وکړي. دا دعا بیا پر موږ او نورو لوستونکو لازمه ده چې له الله جل جلاله څخه ده ته د حق د خدمت لپاره مرسته وغواړو. ده ته توفیق وغواړو چې د اسلام رښتوني ښه وپېژني، د اسلام له روح څخه ځان خبر کړي، د بصیرت سترګې یې وغړېږي، کور کرانه، غیر شعوري، په پټو سترګو او کلېشوي تقلید پرېږدي. الله جل جلاله دې نوموړي او موږ ته استعداد، ذکاوت او توفیق راکړي، چې رښتوني اسلام ته راوبولو. په رښتوني معنا اسلام ته خدمت وکړو. له داسې فکر، جذبې، مبارزې او دعوت څخه دې الله جل جلاله موږ ټول وژغوري، چې د ګټې پرځای مو دین ته تاوان وراړولی وي. پښتانه څه ښه وایي چې "له کم عقل دوست څخه هوښیار دښمن هم ښه دی" اسلام ته د هغه د ناپوهو او متعصبو دوستانو د خدمت پایلې دا دي او س د سر په سترګو وینو. دا څه چې په افغانستان کې تېر شول آیا دا له اسلام سره مینه شوه که دښمني؟ دا اسلام ته خدمت شو که خیانت؟.

د شرق نابغه او فیلسوف علامه محمد اقبالؒ همدې ډول ملایانو ته څومره ښه ویلي دي، چې:

"زما بر صوفی و ملا سلامی

که پیغام خدا گفتند مارا
لیکن تأویل شان در حیرت انداخت
خدا و جبرایل و مصطفی را. "

زه خو وایم چې ښه شو چې د اسلام او ټولنې د خدمت لپاره یو بل قلم هم وخوځېد. موږ یې ستایو، هڅوو یې. د همدې لپاره په لیکوال څه نه لیکم.

"درویش کـه خوله له یاره واخلي ورته ښه به وایو
موږ دی ستایلی چا چې کړی نېک عمل دی چرته."

څـومره چـې زمـا د تېـرې مقـالې پـه محتویـاتو (منځپـانګې) پـورې اړه لـري، نـو زه دلتـه دا یادونـه اړینـه بـولم چـې هغـه کومـه سیاسـي تبصره، رومـان، خیـال او یـا کومـه بلـه هنـري او تخلیقـي لیکنـه نـه ده، چـې مـا بـه لـه ځانـه څـه لیکلي وي. دا یـوه تحقیقـي او دینـي مقالـه ده او ټـول محتویـات مـې یـې لـه معتبـرو او مـستندو دینـي کتـابونو څخـه رانقـل کـړي دي آن چـې لـه همـاغو کتـابونو څخـه هـم اقتبـاس او نقـل شـوی دی، چـې ښـاغلي لیکـوال پـه خپـل مـضمون کـې تـرې اخیستنه کړې ده، د هر چـا وینا مې چې راخیستې نو پـه ډاګیزه مې یې ماخذ هم ښودلی دی. زه پـه ډاګـه اعتـراف کـوم او دا مـنم چـې زه ډېـر کمـزوری او د ډېرې ټیټې کچې لیکـوال یـم، زه نـه پـه امـام غزالـي پـسې رسـېدلی شـم او نـه پـه بخـاري او .... پـسې، نـه زه د فتـوی ورکولـو لیاقـت او اهلیـت لـرم او نـه د حکـم صـادرولو وس، خـو د علمـاوو، فقهـاوو او مـشایخو فتواګـانې او احکـام مـې څـه ناڅـه لوسـتي دي. کـه زه د اجتهـاد وس او لیاقـت نـه لـرم، نـو د مجتهـدینو راوېستي احکـام او فتواګـانې خـو مـې مـخ کـې دي، نـو زه بیـا هـم پـه ډاډ سره لـیکم چـې زمـا پـه تېره لیکنـه کـې هـېڅ نظـر زمـا شخصي نظـر نـه دی. هـېڅ یـوه فتـوی زمـا فتـوی نـه ده، هـېڅ فکـر او نظر یـو اځې زمـا نظـر نـه دی، بلکـې پـه دې فکـر او نظـر کـې چـې وروسـته بـه یـې تاسـو هـم ولـولئ، د اسلامي امـت ډېـر نـامتو، پېژنـدل شـوي، متبحـر علمـاء، امامـان او فقهـا راسره ملګـري دي او یـا کـه ووایـم، چـې زه لـه هغـو سره ملګـری یـم او پـه مقایـسوي ډول مـې د دواړو خـواوو نظریـات لوستي او د لایلـو تـه پـه کتنـې او د دواړو خـواو د حجـت او اسـتدلال پـه تللـو سره یـو پلـو راتـه درونـد او حق تـه رسـېدلی ښکاره شو او مـا یـې هم لمـن نیـولې ده، نو اوس چې د یو داسې نظر پـه څرګنـدولو چـې هغـه لـه مـا څخـه زر کالـه یـا شـاوخوا یـو نـیم زر کالـه وړانـدې یـو صـحابي او یـا تـابعي هـم څرګنـد کـړی وي او آن دا چـې مـا د هغـه نظـر ټکـی پـه ټکـی رانقـل کـړی وي. ښـاغلی لیکـوال ماتـه د بې ادب، مفتـري او بې دینـه نـسبت کـوي، نوآیـا دا پـه خپلـه همـاغـه صـحابي او یـا تـابعي تـه دا ډول نـسبت کـول نـه دي؟ کـه یـوه مـسئله زه لـه فقهـي کتـابونو څخـه رااخلم او یـا کـم تـر کمـه د یـو عـالم نظر او یـا د یـو فقیـه فتـوی لـه عربئ او یـا بلـې ژبـې پښتو تـه رااړوم، تـر دې چـې زمـا نظر پـه کـې هـېڅ دخیـل هـم نـه وي ماتـه دا ډول سپک الفـاظ کـارول کـېږي، نـو آیـا دا د همـاغـه فقیـه

او عـالم سـپکاوی نـه دی؟ اوس دې درانـه لوسـتونکي قـضاوت وکـړي، چـې بـې ادبـه، مفتـري او بې دینـه څـوک دی؟ مـا خـو پـه تېـره مقالـه کـې هم لـه هـر نظر سره د هغـه د خاونـد نـوم لیکلـی او نقـل قول مې ورته منسوب کړی او په دې مقاله کې هم بې سنده خبرې نه کوم.

د ښـاغلي لیکـوال غوسـه پـه دې خبـره ډېـره راغلـې ده، چـې مـا رانقـل کـړي وو: "رسـول اکـرم صلـی الله علیـه وسلم حـضرت علي کـرم الله وجهـه تـه وفرمایـل، چـې "تـه لـه مـا څخـه یـې او زه لـه تـا څخـه یـم" حـضرت علـي رضـي الله عنـه ددې مبـارکې وینـا پـه اوریـدلو دومـره خوشـاله شـو، چـې څو ځله یې د عربانو له دود سره سم پښه په ځمکه ځمکه ووهله".

او یـا هـم رسـول اکـرم صلـی الله علیـه وسـلم خپـل لمسي حـضرت امـام حسینرضي الله عنه تـه وفرمایـل، چې پـه صـورت او سـیرت (بڼـې او خـوی) کـې تـه زمـا پـه څېـر یـې، نـو هغـه هـم لـه ډېـرې خوشـالۍ څخه په خېزونو شو.

همـدارازیـې حضرت زیـد بـن حـارث رضـي الله عنـه تـه وفرمایـل، : "تـه زمـا خـادم ورور یـې، هغـه هم له ډېرې خوشالۍ څخه د نڅا په څېر حرکات پیل کړل."

اوس کـه فـرض کـړو، چـې صـحابه و یـا تـابعینو تـه پـه دې روایـاتو کـې د نڅېـدونکیو خطـاب شـوی دی، نـو دا خـو مـا نقـل قـول کـړی دی او دا خـو پـه حقیقـت کـې د اسـلام د سـتر عـالم اومنـل شـوي فقیـه امـام او علامـه محمـد غزالـي وینـا ده، چـې د هغـه پـه مـشهور تـصنیف کیمیـای سعادت کـې یـې کتلـی شئ او حـضرت عطـاء الله پـالوي پـه خپـل کتـاب قـرآن اور فنـون لطیفـه کـې هـم رانقـل کـړې ده ، نـو اوس بـه پـه حضرت امـام غزالـي څـه حکـم وکـړې؟ مـا خـو هلتـه هـم د غزالـي دا وینـا پـه قوسـونو (لینـدکیو) کـې رانقـل کـړې ده او حوالـه مـې هـم ورکـړې ده، نـو ولـې یـې مهـر پـر مـا ولګـاوه؟.او د وینـا خپـل خاونـد امـام غزالـي یـې پرېښود او امـام غزالـي دا هـم وایـي، چـې څوک نڅا ته حرامه وایي، هغه خطا شوی او تېروتی دی.

اوس بـه د ښـاغلي لیکـوال د رانقـل کړیـو دلایلـو جـاج واخلـو او لـه دې دلایلـو څخـه بـه دده برداشت هم وارزوو بیا به هم قضاوت لوستونکیو ته پرېږدو.

خـو تـر هرڅـه لـومړی پـه حقـوقي چـاروکې دولسمـشر د سلاکار وزیـر او دهېـواد دنومـوتي عـالم (د سـترې محکمـې اوسـنی رئـیس) پوهانـد عبدالـسلام عظیمـي او د سـترې محکمـې ددارالافتـاء درئـیس او جیـد عـالم مولـوي محمدصـدیق مـسلم او دهغـه لـه ملګـرو نوروهغـو قاضـیانو او مفتیانوڅخـه مننـه کـوم چـې لـه ډېـرو بوختیـاوو برسـېره یـې داکتـاب ولوسـت ، زه یـې وهڅولم ، دکار نیمګړتیاوې یې راپه ګوته کړې او ګټورې مشورې یې راکړې .

مخکـې لـه دې چـې دنیـوکې کـوونکي دلایـل وارزوو ښـه دا ده ، د څېړنـې پیـل پـه یـوې لنـډې پیلـېزې وکـړو، د یـوې مقـدمې پـه ډول د موسـیقۍ او نڅـا پـه اړه د علمـاوو او فقهـاوو ویناګـانې او نظریـات د لوسـتونکیو مـخ تـه کېـږدو او لـه دې پیلیـزې څخـه پـه برداشـت اخیـستلو یـې د بحث

منځته بوځو.

ایا سماع او موسیقي حرامه ده؟

وړاندې لدې چې د موسیقۍ په اړه فقهي بحث ته ننوزو مناسبه ده چې وو ایو په قرآن او حدیثو کې د موسیقۍ او یا میوزیک کلمه نلرو. فقهاوو هم چې کله پدې اړه بحث کړی دی نو د غنا او یا دلهو د کارندویو (سامانونو) تر سرلیک لاندې یې مسئله څېړلې ده.

په ژوند کې داسې مسایل ډېر دي، چې د اسلام له هماغو لومړنیو ورځو څخه یې د حکم په اړه علماء بېلابېل نظریات لري، چې په دې ډله کې غنا او نڅا هم شامله ده. علماء او فقهاء د سماع او موسیقۍ په اړه هم بېل بېل نظر لري آن تر دې چې دواړو ډلو په دې اړه افراط او تفریط ته هم ملا تړلې ده. ځینې خلک داسې هم شته، چې موسیقي، ډول، رباب او ارمونیه خو لا پرېږده، چې آن د ځینو مرغانو اوازونه هم نه خوښوي، ځکه چې موسیقیت په کې دی، خواړه لګېږي او انسان ترې خوند اخلي. بله ډله یې بیا په جواز کې دومره افراط کوي، چې موسیقۍ ته هېڅ حد نه مني، هر ډول موسیقي، د هر چا اواز د هر چا په وړاندې روا بولي، چې اسلام بیا دا دواړه افراطي او تفریطي نظرونه ردوي او په هره معامله او هره مسئله کې یې د خپل تعامل له مخې په یو معتدل او منځني چوکاټ کې موسیقۍ ته هم اجازه ورکړې ده، د موسیقۍ لپاره یې حدود ټاکلي، افراطي موسیقي، سکس یا بربنډه موسیقي، فحشا او ګناه ته تحریکوونکې موسیقي نه مني، د انسان له فطرت سره سمه او برابره موسیقي چې پورتنې اړخونه ونه لري، روا بولي.

د موسیقۍ په اړه امام غزالي په احیاء العلوم او کیمیای سعادت کې، حضرت امام سعید ابن حزم په المحلی کې، حضرت مولنا ابو الکلام ازاد په "غبار خاطر" کې، حضرت علامه عطاء الله پالوي په "قرآن اور فنون لطیفه" کې، او سمهالې د نړیوال شهرت لرونکي عالم علامه دکتور یوسف قرضاوي په "الحلال والحرام فی الاسلام" او "الاسلام والفن" کې ښاغلي ډاکتر محمد عماره په "الاسلا م والفنون الجمیله" کې اوږدې څېړنې کړې دي، چې زما پر دې لیکنه هم د همدې مشاېخو اغېز پروت دی، د لیکنې ډېره برخه مې یا د دوی له اثارو څخه مستقیم اقتباس دی او یا خو یې ممکن غیر مستقیم اغېز وي. ما ته خو د موسیقۍ په اړه د دوی نظر د اسلام له روح سره برابر او حق ته رسېدلی برېښي او الله جل جلاله دې توفیق را کړي، چې په دې اړه د اسلام د ریښتوني تصور ویاند او ژباړن واوسم. آمین.

د هنر او فن په اړه د اسلام دریځ

علامه قرضاوي لیکي: په سندرو کې له دنیوي ښکلا پرته، چې ارواوې تازه کوي،

خوښوي يې، تاندوي يې نور څه نشته. سندرې د فطرت غوښتنه ده، غوږونه يې د اورېدلو اشتها لري، خوند ترې اخلي، هماغه ډول خوند، چې معده يې د خوندورې غذا له خوړلو اخلي، هماغه ډول خوند چې سترګې يې د ښکلې منظرې له ليدلو اخلي، هماغه ډول خوند چې پوزه يې د يو پاک شي، يو بوي لرونکي ګل په بويولو احساسوي.

آيا پاک او خوندور شيان په اسلام کې حرام دي ؟.

ښکاره خبره ده، چې الله جل جلاله ځينې روا، پاک او خوندور شيان پر بني اسرائيلو ځکه حرام کړي وو، چې هغوی ته د هغوی د ناوړو کارونو جزا ورکړې. دا حرمت هغوی ته په حقيقت کې سزا ورکول وو: "فبظلم من الذين ها دوا حرمنا عليهم طيبت احلت لهم و بصد هم عن سبيل الله كثيرا و اخذهم الربا و قد نهوا عنه و اكلهم اموال الناس بالباطل". يعنې "د هغه ظلم او تېرې له کبله، چې يهوديانو ترسره کړ او په دې خاطر، چې ډېر خلک يې د خدای جل جلاله له لارې منع کړل، پاک او پاکيزه شيان مو چې هغوی ته حلال وو په هغوی حرام کړل. او د سود په اخيستلو په داسې حال کې، چې دوی يې له اخيستلو منع شوي وو او په ناروا سره د خلکو د مالونو او شتمنيو د خوړلو په خاطر (مو دا کار وکړ)". (النساء، 160_161)

بل ځای فرمايي: "يا ايها الذين امنوا لا تحرموا طيبت ما احل الله لكم ولا تعتدوا ان الله لا يحب المعتدين" يعنې "ای مومنانو هغه څه په ځان مه حراموئ کوم چې الله جل جلاله تاسو ته حلال کړي دي او تېری مه کوئ، الله جل جلاله تېري کوونکي نه خوښوي".

دلته وينو چې الله جل جلاله هغه خلک تېري کوونکي بولي، څوک چې د الله جل جلاله روا شوي شيان په ځان يا په نورو حراموي.

الله جل جلاله د پخوانيو امتونو د پېغمبرانو په کتابونو کې د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د رالېږلو او د هغه رسالت زېری په دې ډول کړی دی: "يأ مرهم بالمعروف وينها هم عن المنكر و يحل لهم الطيبت و يحرم عليهم الخبائث و يضع عنهم اصرهم و الاغلل التى كانت عليهم". هغوی ته د ښو کارونو په کولو او د ناوړو کارونو په نه کولو امر کوي او پاک شيان ورته حلالوي او ناپاک شيان پرې حراموي او هغه لېرې کوي له دوی څخه د دوی درانه بارونه او د سختيو هغه قيدونه چې دوی په کې بند وو. (الاعراف، 57)

داسې ښه شی به نه وي، چې عقل او روح يې ښه وبولي، ورته ميلان ولري او اسلام هغه د خپل هغه رحمت، مهربانۍ او شفقت له مخې، چې په دې امت يې لري، روا کړی ونه اوسي او دې امت ته يې د هغوی په کارولو يا کولو اجازه نه وي ورکړې: "يسئلونک ما ذا احل لهم قل احل لكم الطيبت" يعنې "له تاسې پوښتي چې دوی ته څه شی حلال دي، ورته ووايه چې پاک شيان تاسو ته حلال شوي دي. "(مائده 45)

هيڅ ته هم اجازه نشته، چې د الله جل جلاله له خوا څخه روا شوي پاک شيان پر ځان يا په

نـورو حـرام کـړي. حـلال ګرځـول او حـرام ګرځـول د الله جـل جلالـه واک او اختيـار دی او کـه څـوک دا کـار کـوي، دا پـه حقيقـت کـې د الله جـل جلالـه پـه اختيـاراتو او واکونـو کـې ځـان ورګـډول دي، چې دا کـار پـه خپلـه شـرک دی. (قـل ارئيـتم مـا انـزل الله لکـم مـن رزق فجعلـتم منـه حرامـاً و حلـلاً، قـل الله اذن لکـم ام علـی الله تفتـرون) يعنـي "ورتـه ووايـه "دا راتـه ووايـئ چـې هغـه څـه چـې الله جـل جلالـه تاسـو تـه پيـدا کـړي دي او تاسـو تـه يـې رزق ګرځـولي دي او د هغـوی يـوه برخـه مـو روا او يـوه برخـه مـو نـاروا ګرځـولي ده آيـا الله جـل جلالـه تاسـو تـه دا اجـازه کـړې ده [چـې ځينـي روا او ځيني يې ناروا وګرځوئ] او که په هغه جل جلاله باندې دروغ وايئ." (يونس 59)

ځينـي کارونـه او شـيان الله جـل جلالـه د خپـل لـزوم ديـد لـه مخـې حـرام کـړي دي او ځينـې يـې روا کـړي دي، نـو الله جـل جلالـه بيـا هيڅـا تـه دا حق نـه دی ورکـړی، چـې د هغـه جـل جلالـه پـه واک او اختيـار کـې تـشبث وکـړي، روا، نـاروا او نـاروا، روا کـړي. د بېلګـې پـه ډول الله جـل جلالـه زنـا، غـلا، ناحقـه وژنـه... حـرام کـړي دي، نـو هيڅـا تـه دا حق نـشته، چـې دا کارونـه روا اعـلان کـړي. څرنګـه چـې هېڅـوک حق نـه لـري، چـې نـاروا، روا اعـلان کـړي، همـدا ډول هېڅـوک حق نـه لـري، چـې روا کارونـه او شـيان نـاروا اعـلان کـړي او کـه څـوک د الله جـل جلالـه لـه خـوا روا شـوي شـيان پـه ځـان يـا پـه ټولنـه حرامـوي، نـو د الله جـل جلالـه لـه هماغـه ډول قهـر، غـضب، عـذاب او غوسـې سـره بـه مـخ کېـږي لکـه څـوک چـې غـلا يـا زنـا حلالـوي. الله جـل جلالـه روا کـوونکي او نـاروا کـوونکي دواړه غنـدي، ګمـراه او بـې لارې يـې بـولي. (قـد خـسرالذين قتلـوا اولادهـم سـفهاً بغيـر علـم و حرمـوا مـا رزقهـم الله افتـراء علـی الله، قـد ضـلوا و مـا کـانوا مهتـدين" يعنـي "ښـکاره خبـره ده، چـې هغـه کـسانو تـاوان لیـدلی، چـې خپـل اولاد د حماقـت او نـاپوهۍ لـه مخـې وژنـي او هغـه څـه چـې الله جـل جلالـه دوی تـه د روزۍ لپـاره ورکـړي، نـو پـه الله جـل جلالـه د دروغـو د تړلـو لـه مخـې يـې پـر ځـان حرامـوي، لـه شـک پرتـه چـې پـه دې کـارونو دوی ګمـراه کېـږي او لاره نـه مـومي" (الانعام 140)

نـو الله جـل جلالـه هغـه کـسان غنـدي، ګواښـي يـې او رټـي يـې څـوک چـې لـه ځانـه، بـې دليلـه، د الله جـل جلالـه روا او مبـاح شـيان پـر مـسلمانانو حرامـوي او د الله جـل جلالـه لـه نعمتونـو څخـه يـې بـې برخـې کـوي. هغـه کـه هر څـه وي، چـې ساز، سـرود او موسـيقي هـم پـه همـدې ډلـه کـې راځـي، چـې کـه څـوک ښـه پـه دې پـوه وي، چـې سـماع او موسـيقي تـر دې حـده روا ده او بيـا هـم پـه حق سـترګي پټـوي او پـه تـأويلونو، تـا ويلـو مـا ويلـو، کمزوريـو او موضـوعي روايـاتو، د قـوي، څرګنـدو او قطعـي دلايلـو د مخنيـوي هڅـه کـوي. پـه داسـې حـال کـې چـې خپـل ضـمير او وجـدان تـه هـم قناعـت ورکـولی ونـه شـي، نـو لـه شـک پرتـه دوی هـم همـاغـه کـار کـوي کـوم چـې بنـي اسـرائيلو کـاوه او د الله جـل جلالـه لـه عـذاب او وعيـد سـره مـخ شـول. مـوږ مـسلمانان يـو، مـوږ د ژونـد پـه ټولـو چـارو کـې د يـو نظـام او يـو قـانون تـابع يـو، مـوږ يـو غـښتلی، بـشپړ، تلپـاتې، تغييـر نـه

منونکی اساسي قانون لرو، چې د اسلام شریعت او په ځانګړي ډول عظیم الشان قرآن دی. زموږ ټولې پرېکړې او فتوا ګانې به د قرآن او شریعت په رڼا کې وي. له ځانه او د خپل نفس له غوښتنې سره سمې پرېکړې نه شو کولی. الله جل جلاله دې کار څخه منع کړي یو "ولا تقولوا لما تصف السنتکم الکذب هذا حلال و هذا حرام لتفتروا على الله الکذب" یعنې "او د خپلو ژبو دروغجنو دعوو له مخې مه وایئ چې دا شی حلال دی او دا حرام. ددې کار پایله دا ده، چې الله جل جلاله باندې د دروغو تهمت وایئ". (النحل116)

"قل من حرم زینة الله التی اخرج لعباده" یعنې "ورته وو وایه: چا د الله جل جلاله ښکلا (زینت) حرامه کړې ده، هغه ښکلا چې خپلو بنده ګانو ته یې پیدا کړې ده (پنځولې ده).

په ټولو چارو او شیانو کې اصل روا والی دی

علما، فقها او دیني مشایخ وایي، چې د ژوند په ټولو چارو کې اصل روا والی دی یعنې هرڅه په طبیعي ډول روا دي. هره چاره روا ده، هر شی په بنسټیز ډول روا او حلال دي. د هر شي او هر کار کولو اجازه شته ده او کوم شی او یا کومه چاره، چې الله جل جلاله په بنده ګانو حرامه کړې ده او دوی ته یې مناسبه نه وي ګڼلې، نو هغه یې بیا له دې عامې قاعدې څخه د واضح او روښانه فرمان په واسطه استثنی کړي او وېستې دي او مسلمانان یې خبر کړي دي، چې دا او دا کار چې تاسو او ټولنې ته اوس یا په راتلونکې کې تاوان لري، مه کوئ. څرنګه چې دنیوي چارې لکونو آن میلیونونو ته رسېږي او قرآن او حدیث داسې نه کوي چې هرې چارې ته په ځانګړي ډول ګوته ونیسي او د روا او ناروا په اړه یې پرېکړه وکړي، ځکه قرآن او یا په ټولیز ډول شارح اشارې کوي او تفصیل یې علماوو ته پرېښی دی، نو په عمومي ډول یې داسې فرمان صادر کړ، چې په اصل کې هر شی روا دی، هر څه کوئ او که زه (الله جل جلاله) څه مناسب نه وینم، نو پر هغه مو خبروم او د حرمت په اړه یې خپله پرېکړه دراوروم او د څه شي په اړه چې زه چپ یم او په ښکاره ډول مې حرام کړی نه وي او یا مې د روا والي او ناروا والي په اړه ډاګیزه فیصله نه وي دراورولې، نو هغه چارې تاسو ته روا دي، ځکه چې زه هېروونکی نه یم، هېرول زما عادت نه دی، زه په خپله خوښه او اراده داسې کوم: "و ما کان ربک نسیاً". یعني "ستا رب هېروونکی نه دی." (مریم 64)

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم دې مطلب ته داسې اشاره کړې ده: "هغه څه چې الله جل جلاله په خپل کتاب کې روا کړي دي روا دي او هغه څه یې چې حرام کړي دي، حرام دي او د هغه څه په اړه یې چې سکوت کړی دی، الله جل جلاله له هغه څخه تېر یږي، نو له همدې کبله یې د الله جل جلاله لخوا څخه روا والی په رسمیت ومنئ، ځکه چې الله جل جلاله هېڅ هم نه هېروي "و ما کان ربک نسیاً".

همدا راز فرمايي: "الله جل جلاله په تاسو څه فرايض ايښي دي، هغه مه ضايع کوئ او څه حدود يې ټاکلي دي، له هغو تېرى مه کوئ او پرته له دې، چې هېر يې کړي، د ځينو شيانو په اړه يې د شفقت او رحمت له مخې سکوت کړى دى، نو تاسو يې هم په اړه سکوت وکړئ او پلټنه پکې مه کوئ".

ـ الله جل جلاله فرمايي: "هو الذى خلق لكم ما فى الارض جميعاً" يعني "الله جل جلاله هغه ذات دى، چې د ځمکې پر سر يې هرڅه تاسو ته پيدا کړي دي." (بقره29) "و قد فصل لكم ما حرم عليكم الاما اضطررتم اليه" يعني "او له شک پرته چې الله جل جلاله تاسو ته هغه څه، چې حرام کړي يې دي، روښانه کړي دي مګر هغه څه چې تاسې پرې اړ باسل شئ". (الانعام119)

همدا لامل دى، چې علماء وايي: هېڅ تحريم د منلو وړ نه دى، مګر د ښکاره نص له مخې. علامه قرضاوي وايي: "د قران د ډاګيزه نص او يا د رسول اکرم صلى الله عليه وسلم د صريح حديث او يا د ثابتي او يقيني اجماع له پرېکړې پرته هېڅ تحريم د منلو وړ نه دى. دى وايي که نص او يا اجماع وجود ونلري يا دا چې صريح نص (آيات او يا حديث) وي، خو صحيح نه وي يا صحيح نص وي، خو د موضوع په اړه صريح نه وي، نو دا د يوې چارې په حراموالي دلالت نه شي کولى او په روا والي يې اغېز کوي او حکم د عفوې په عمومي دايره کې د روا په بڼه پاتې کېږي.

همدې دلايلو ته په کتنې سره د فقهې د اصولو علماوو دا قاعده هم راوېستې ده، چې : "الاصل فى الاشياء الاباحة" يعني "په شيانو کې اصل روا والى دى".

نو اوس چې څوک موسيقي حرامه ګڼي اړ دي، چې صريح نصوص ولري. قطعي دلايل وړاندې کړي. په دلايلو کې يې وضاحت، روښانتيا او پوره ځرګندتيا وي، داسې نه چې د ايت يا حديث غرض يو څه وي او دوى يې په تأويل، تحريف او تحويل سره په موسيقۍ رااړوي. لکه چې وروسته به يې د دوى له خوا د لهو او لغو په معنى کې ووينو. بيا به د بحث پايلي وڅېړو.

د موسيقۍ په اړه د ځينو علماوو اند

دتفسير احمد مفسر او د نورالانوار ليکوال ملاجيون، د مسلم شريف شارح ، مشهور عالم او دلسګونو ارزښتمنو اثارو ليکونکيامام محي الدين نووي ، امام غزالي، امام ابن حزم ، قاضي ابوبکر عربي ،دعوارف المعارف ليکوال او دتصوف دسهروردیه طريقي امام ، شهاب الدين سهروردي، امام الهند مولينا ابو الکلام ازاد اودمشهور او سمهالي ليکوال او عالم مصطفى زرقاوي او ډاکټر يوسف قرضاوي په څېر لسګونه علما دموسيقي او سماع درواوالي پلويان دي چې دځينو نظرونه به په تفصيل سره ولولئ.

ادفـوي پـه خپـل کتـاب "الامتـاع" کـې ليکـي، چـې: "امـام غزالـي پـه خپلـو ځينـو فقهـي کتـابونو کـې ليکلـي دي، چـې سـندرې د موسـيقۍ لـه الـو پرتـه د ټولـو پـه اتفـاق سـره روا دي". ابـن طـاهر وايـي چـې د صـحابه و او تـابعينو پـه اتفـاق او اجمـاع سـره د موسـيقۍ لـه الـو پرتـه سـندرې روا دي.

تـاج الفـرازي او ابـن قتيبـه د حرمينـو د علمـاوو او ابـن طـاهر او ابـن قتيبـه د مـدينې د علمـاوو اجماع په دې اړه رانقلوي.

امـام مـاوردي وايـي: "...تـر دې چـې د حجـاز خلـک يـې د کـال پـه غـوره ورځـو کـې هـم، چـې خلـک په کې په عبادت مکلف دي، رخصت بولي. (الاسلام والفن)

ابن نحوي په العمده کې ليکي: داسې روايتونه شته، چې ځينو صحابه و او تابعينو سندرو ته غوږ اينبی دی، چې ده د حضرت عمر، حضرت عثمان، ابن عمر رضي الله عنهم نومونه هم ياد کړي دي. همدا ډول، عمرو ابن العاص، حضرت عايشه، سعيد ابن مسيب، سالم ابن عبدالله، ابن عمر، ابن عبدالبر، امام ماوردي په البيان کې، رافعي، ابن ابي شيبه، ابو عبيده ابن جراح، بيهقي، حضرت سعد ابن ابي وقاص، ابن قتيبه ابو مسعود انصاري، بلال، عبدالله بن الارقم، اسامه ابن زيد، حمزه، ابن طاهر، براء ابن مالک عبدالله ابن زبير، ابو طالب مکي، حسان، زبير بن بکار، قرضه ابن کعب، امام ابو الفرج اصفهاني، خوات بن جبير، رباح بن معترف ابن حسان، خارجه ابن زيد، قاضي شريح، سعيد ابن جبير، عامر شعبي، عبدالله ابن عتيق، عطاء ابن رباح، محمد بن شهاب زهري، عمر ابن عبدالعزيز سعد ابن ابراهيم زهري، په تبع تابعينو کې څلور واړه امامان، ابن عينيه، د موسيقۍ له الو پرته سندرې روا بولي.

امام شوکاني په نيل الاوطار کې هم همدا نومونه ياد کړي دي.

ډېـرو علمـاوو د موسـيقۍ لـه الـو سـره سـندرې روا بللـې دي. قاضـي ابـوبکر عربـي پـه خپـل کتـاب "الاحکـام" کـې ليکـي: "داسـې صـحيح حـديث وجـود نـه لـري، چـې پـه دې اړه پـه حرمـت دلالـت وکـړي: "ابـن نحـوي پـه خپـل کتـاب العمـده کـې همـدا خبـره کـړې ده. ابـن طـاهر پـه کتـاب السماع کې ليکي: "آن چې د (حرمت په اړه) يوه خبره هم صحيح نه ده."

ابـن حـزم وايـي: "...پـه دې اړه يـو صـحيح حـديث هـم نـشته دی او هـر څـه چـې د موسـيقۍ د حرمـت پـه اړه روايـت شـوي ټـول لـه ځانـه جـوړ شـوي او موضـوعي روايـات دي او کـه د ثقـه روايـاتو له خوا يې رسول الله صلی الله عليه وسلم ته نسبت شوی وای، هرومرو به مو منلي وای."

دميـزان الاعتـدال دمؤلـف امـام ذهبـي او دلـسان الميـزان دمؤلـف امـام ابـن حجـر عـسقلاني پـه څيـر دحـديثو نومـوتي علمـاء هـم ددا ډول حـديثو روايـت کـوونکي څيـړي او نقـد پـرې کـوي چـې وروسته به يې ولولئ.

حضرت امـام غزالـي وايـي: "هغـه څـوک چـې سـماع اوموسـيقي يـې پـه حرکـت او خوځـښت رانـه

ولي له عقلي او بدني ناروغۍ سره مخ او نيمګړې دی، تعادل نه لري، له روحانيت څخه لرې دی او په وچ طبيعت او بد ذوق کې تر اوښ، مرغانو او نورو حيوانانو هم بد تر دی، ځکه چې اوښ د خپل وچ طبيعت برسېره هم له خوږه غږ سره مست شي او بار لاندې منډه وهي. "

حضرت ابو داؤد فرمايي: "زه چې څو مره لهو ته تمايل کوم هاغومره مې په حق نفس قوي کېږي. "

بيا هم غزالي ليکي: "موسيقي د زړه د ناروغيو درمل ده او زړه له ناروغيو، ستړتيا او ناارامۍ څخه ژغوري، نو ځکه مباح ده. "

امام شوکاني په نيل الاوطار کې ليکي: "د مدينې او سېدونکي او له هغوی سره په ظاهريه و او صوفيه و کې د نظر ملګري د سندرو په روا والي قانع دي که څه هم له چنګ او رباب سره وي. "

ابو منصور بغدادي شافعي وايي: "عبد الله ابن جعفر به د سندرو په اورېدلو کې کومه ستونزه نه ليدله او خپلو وينځو ته به يې د سندرو ويلو اجازه کوله، ډېر وخت به يې له هغوی سندرې اورېدلې او دا هم د حضرت امام عليؑ د خلافت زمانه وه. "

حضرت امام غزالي فرمايي: "رقص (نڅا) مباح ده. "

د حبشو لوبې ته چې بخاري يې هم روايت کوي امام غزالي د نڅا او سرود نوم ورکوي.

حضرت عطاء الله پالوي ليکي: "د مسلمانانو هغه کتاب کې، چې د هر مسلمان په کور کې ايښی دی، يو ځل نه دوه ځله اشاره کوي، چې موسيقي پېغمبري لاره ده ".

علامه بدر الدين عيني حنفي د بخاري په شرح کې وايي: "له حضرت داؤد سره ارمونيه وه، چې هغه به ورسره سندرې ويلې. " ابن حجر عسقلاني په فتح الباري او امام شوکاني په کتاب السماع کې ليکي: عبد الرزاق په خپل مسند کې له عبد الله ابن عمر څخه روايت کوي : " حضرت داؤد به ارمونيه غږوله او د زبور تلاوت به يې کاوه ".

فکر وکړئ نه يوازې دا چې حضرت داؤد به له زبور سره ارمونيه غږوله، بلکې له زبور پرته به يې په دومره خوند سره سندرې هم ويلې، چې آن الوتونکي به يې هم اغېزمن کړل او ډلې ډلې به ترې راتاو وو.

سلطان المشايخ حضرت نظام الدين اولياء وايي: "په هغه قوم به د خدای جل جلاله عذاب ولې نه راځي، چې ته ورته د موسيقۍ د روا والي په اړه احاديث وړاندې کړې او هغه يې په وړاندې درڅخه د امام ابو حنيفه قول وغواړي. "

امام غزالي وايي: "هغه څوک چې له دريا (دايره) سره سندرې حرامې بولي، نو هغه د رسول الله صلی الله عليه وسلم له فعل څخه ښکاره انکار کوي، چې دا په خپله کفر دی. "

د ډهلي ستر محدث حضرت شيخ عبد الحق وايي: "محدثين وايي، چې د موسيقۍ د

حرمت په اړه یو حدیث هم صحیح نه دی ". حنفي محدث حضرت سید جمال الدین وایي: "د موسیقۍ د حرمت په اړه چې وروستني علما کوم احادیث وړاندې کوي او استدلال پرې کوي، هغه نه ثابت شوي دي او نه کوم اصل لري، ځکه چې که په دوی کې کوم حدیث صحیح وای، نو ښاغلیو مجتهدینو به پرې استدلال کړی وای، صحیح او حسن حدیث خو پرېږده، چې آن داسې ضعیف حدیث هم نشته، چې د موسیقۍ حرمت ثابت کړي. "

حضرت مخدوم سید اشرف جهانګیري وایي: "د سماع تر ټولو ښه ځای مسجد دی. "

حضرت شیخ نقي الدین وایي: "د سماع په محفل کې ګډون د خدای جل جلاله درضا لامل ګرځي ".

حضرت مولینا عبد الرحمن لکهنوي وایي: "سماع زموږه عبادت دی او مسجد د عبادت لپاره ځانګړی شوی دی. "

شیخ الفقهاء خیرالدین املي وایي: "سماع د جواز له حده تېر، د استحباب درجې ته رسېدلې ده. "

د اهل حدیثو نامتو عالم نواب صدیق حسن خان وایي: "د سندرو او موسیقۍ د حرمت په اړه مې نه په قرآن کې آیت وموند او نه مې د حدیثو په کتابونو کې کوم حدیث تر سترګو شو. "

علامه شا جعفر وایي: "ماته له ساز او سرود سره د موسیقۍ په روا والي کې هېڅ شک نه دی پاتې له همدې کبله د نورو دلایلو وړاندې کولو او نور بحث ته هېڅ اړتیا نشته. "

هغه دا هم لیکي چې کله د موسیقۍ په اړه بحث راشي، نو ضرور ورسره دا شرط ایښودل کېږي، چې که له موسیقۍ سره فواحش وي، یا شراب او نور منکرات وي، یا شهوت پاروونکې وېناوې یا پَرې (قطعې یا تاش) وي یا د کوم مسلمان او یا هندو غیبت په کې کېږي، نو دا ډول موسیقي حرامه ده... نه پوهېږو چې له موسیقۍ سره ولې دا شیان تړل کېږي. دا شیان خو چې هر چېرې وي، په هره معامله کې وي، ناروا دي [ځکه دا شیان په خپل ذات کې حرام دي] ددې لپاره ولې موسیقي ځانګړې کېږي؟ ولې دا شیان له نورو مسایلو سره نه تړل کېږي؟ ولې داسې نه ویل کېږي چې که د شرح وقایې د ځینو پاڼو په لوستلو شهوت راپارېږي، نو لوستل یې روا نه دي؟. ولې داسې نه ویل کېږي، چې که په مسجد کې کرمبول کېږي او جذبې او احساسات زیانمنوي، نو مسجد ته راتلل روا نه دي. ولې داسې نه ویل کېږي، چې که د ښځو د اواز په اورېدلو او د هغوی په لیدلو پاروونکي خیالات راځي، شهوت راویښېږي، نو د هغوی شهادت حرام دی.

دې محترم په دې اړه اوږده څېړنه کړې ده، د موسیقۍ په اړه یې د اسلام او موسیقي په نوم کتاب لیکلی دی، چې له ډېرو دلایلو او څېړنو وروسته لیکي: "موسیقي له ساز او سرود سره او بې ساز او سروده روا ده. "

علامه عطاء الله پالوي وايي: "دا په حضرت رسول کرم صلی الله علیه وسلم پسې بهتان دی، چې ګواکې هغه صلی الله علیه وسلم موسیقي حرامه بللې ده. "
امام شوکاني وايي: "د موسیقۍ د حرمت په اړه د اجماع دعوه له يوې مخې باطله ده. " دی زياتوي: "د ساز او سرود د حرمت په اړه، چې څومره روايتونه رانقل شوي دي يو يې هم صحيح نه دی، ټول باطل دي. "
امام شوکاني وايي، چې قاضي ابوبکر بن عربي او امام ابن حزم هم کټ مټ همدا نظر لري. شوکاني له استثناء پرته وايي، چې "د موسیقۍ د حرمت په اړه چې څومره حديثونه وړاندې کېږي، ټول موضوعي دي. "
د نړيوال شهرت خاوند نامتو بنګالي شاعر او اديب رابندرنات ټاګور وايي، چې ځينې وخت انسان دومره مجذوب او دومره تراغېز لاندې راشي، چې د خپل حال د بيانولو لپاره الفاظ نه لري، نو کله چې الفاظ خلاص شي، نو د همدې حال د بيانولو لپاره موسيقي ته مخ ورواړوي او مرسته ترې وغواړي.

د موسیقۍ د حرمت د پلويانو دلايل

1_ د موسیقۍ د حرمت پلويان په هغه روايت استناد کوي، چې حضرت عبدالله ابن عباس، حضرت عبدالله ابن مسعود، امام مجاهد ، عکرمه او ځينو نورو صحابه و رضي الله عنهم ته منسوب شوي او دعوه کوي، چې الله جل جلاله په دې ايت کې موسيقي حرامه ګرځولې ده. "و من الناس من يشترى لهو الحديث ليضل عن سبيل الله بغير علم و يتخذها هزوا اولئک لهم عذاب مهين. " يعنې "په خلکو کې داسې کسان هم شته، چې بې ګټې او چټې خبرې اخلي، چې بيا په دې خبرو سره د الله جل جلاله بنده ګان په ناپوهۍ سره له حقې لارې واړوي او هغه آيتونه ريشخند کړي. دوی ته رسوا کوونکی او ذليلوونکی عذاب دی. " (لقمان 6)
دوی د لهو الحديث معنا سندرې اخيستې دي.
دوی وايي چې ابن شعبان له حضرت عبدالله ابن عباس څخه روايت کوي چې هغه به په دې آيت کې له لهو څخه غرض موسيقي بلله ، خو عماره وايي چې د ابن شعبان ټول روايات دله منځه وړلو وړ دي.
ابن حزم وايي، چې د دوی دا وينا د څو لاملونو له مخې د منلو وړ نه ده، يو خو دا چې له دې آيت څخه دا ډول تفسير نه له حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم څخه ثابت دی او نه له صحابه و څخه ، بلکې د ځينو مفسرينو وينا ده چې حجت پرې نه شي کېدلی ځکه له الله جل جلاله او له رسول الله صلی الله علیه وسلم پرته د هېچا وينا حجت نه ده. دوهم دا چې دا وينا او دا تفسير د نورو صحابه و او تابعينو له وينا سره مخالف دی. دريم دا چې په خپله همدا آيت په دې آيت باندې د دوی استدلال

ردوي، ځکه چې دا آیت وايي، چي "په خلکو کې داسې کسان هم شته چې بې ګټې او چټي خبرې اخلي، چې بیا په دې خبرو سره (د الله جل جلاله بنده ګان) په ناپوهۍ سره له حقې لارې واړوي او هغه ریشخند کړي "دا خو داسې یو صفت دی، چې که په هر چا کې وي، نو هغه کافر دی، ځکه چې د الله جل جلاله لاره یې ریشخند کړې ده.

ابن حزم وايي: "که څوک کوم کتاب واخلي، چې خلک پرې له حقې لارې واړوي، نو کافر دی ځکه چې الله جل جلاله هغه غندلی دی. خو الله جل جلاله هېڅکله هغه کسان نه دي غندلي، چې بې ګټې او چټي خبرې د ساعت تېرۍ لپاره اخلي. ددې لپاره نه چې خلک پرې له حقې لارې واړوي، نو له همدې لامله یې په دې آیت استناد باطل او بې ځایه دی. همدا ډول هغه خلک، چې په قصدي ډول د قرآن په تلاوت سره فرض لمونځ پرېږدي یا هغه څوک چې د نفلو په کولو سره فرض یا واجب لمونځ نه کوي یا د سندرو او ترانو په اورېدلو سره کوم فرض کار پرېږدي، نو دا شخص فاسق او ګناهګار دی، خو که څوک ددې کارونو په کولو سره فرض نه پرېږدي، نو دا خو یې بد کار ندی کړی.

(المحلي لابن حزم 60/9)

امام قرطبي (٦٧١ هجري ١٢٧٣ م) په جامع الاحکام القران کې ددې آیت په تفسیر کې ډېر بحث کړیدی او وایي چې دلته چې کوم لهو نا وړه ښودل شوي هغه ښه هنري غږ نه دی، بلکې هدف هغه غږ دی چې په انسان کې شهواني او حیواني غرایز تحریکوي یا هغه غږ هدف دی چې خلک له ایمان څخه اړوي ، لکه د مکې د مشرکانو یو مشر (نصر بن الحارث بن علقمه) ٢ هجري ـ ٦٢٤م) چې کول ، نوموړی د قریشو له شیطانانو او د بدر په غزا کې د هغوی د بیرغ له لېږدوونکیو څخه و ، هغه به د ناعربو کتابونه او وینځې پېرلې چې په هغوی سره خلک بې ایمانه کړي یعني هغه به د وینځو په سندرو او ددې کتابونو په ویلو خلک د قرآن له اورېدلو اوله اسلام راوړلو منحرفول او ګمراه کول.

دلته هم موخه همدا ډول لهو ده چې د خدای جل جلاله د بنده ګانو له ګمراه کولو پرته بله موخه نلري.

قرطبي همداراز وايي چې د حسن بصري (٦٤٣ ـ ٧٢٨ م)په اند دلته له لهو څخه غرض (کفر او شرک) دی.

مفسرین وايي چې نصر بن الحارث د رستم او اسفندیار او د ایراني پاچایانو د کیسو کتابونه پېرل او بیا به چې په مکه کې چا وویل چې محمد صلی الله علیه وسلم دا ډول وايي نو ده به هغوی ریشخند کړل او د ایرانیو پاچایانو کیسې به یې ورته کولې او ویلې به یې چې زما خبرې د محمد صلی الله علیه وسلم له خبرو غوره دي. همدا راز نصر بن حارث به وینځې پېرلې او چې چا به غوښتل مسلمان شي نو هغه به یې خپلو سندرغاړو وینځو ته وروست ، ښه خوراک او څښاک به یې پرې وکړ او بیا به یې ورته وویل چې دا درته له لمانځه او روژې څخه چې محمدصلی الله علیه وسلم یې درڅخه غواړي. او دا چې د محمدصلی الله علیه وسلم لپاره وجنګېږي غوره دي نو بیا دا آیت نازل شو .

نو دلته له لهو څخه موخه دا ډول لهوده چې الله جل جلاله وغندله.

علامه الوسي وايي چې ددې ایت ښه تفسیر هغه دی چې حسن روایت کړی دی. : کل ما شغلک عن عبادة الله وذکره من السمروالاضاحیک والخرافات والغناء ونحوها)

يعني: هرهغه څه چي انسا ن دالله ج له عبادت او له ياد څخه مشغول څخه ساتي هغه که ټوکې وي ، که نکلونه وي او که سندرې او که داسې نور ټول لهوالحديث ده . ۲۴ ټوک ۹۱ مخ
جلالين تفسير ددې ايت(واستفزز من استطعت منهم بصوتک) الاسراء٦٤
يعني: ((او له هغوی څخه دې چې په چا وس رسېږي نو په خپل غږ يې سپک (ذليل) کړه.))
په تفسير کې وايي چې مجاهد وايي چې د شيطان غږ خوشې خبرې او لوبې دي .او عبدالله ابن عباس وا يي چې د شيطان غږ هره هغه وينا ده چې خلک ګناه ته بولي
شهيد آيت الله ډاکټر بهشتي هم موسيقۍ ته اشاره کړېده چې مورډ د هغه د نظر لنډيز له www.hmazaheri.com/book ويب سايټ څخه رااخلو: ((هغه ددې په تفسير کې وايي چې کله به رسول اکرم صلی الله عليه واله وسلم د جمعې په ورځ پر منبر خطبه اوروله، سوداګريز کاروان به راغی او خلکو به د کاروان مخې ته د خوښۍ د ښکارولو لپاره ډول او دريا وهله نو په مسجد کې له رسول الله صلی الله عليه واله وسلم سره ناستو ځينو د کمزوري ايمان خاوندانو به لمونځ او مسجد پرېښود او د ډول او دريا خواته به يې منډه کړه چې الله جل جلاله ددوی په دې کار نيوکه وکړه او وېې غندهٔ: ((قل ما عندالله خير من اللهو ومن التجاره)) يعنې: ((هغه څه چې له الله جل جلاله سره دي له لهو او سوداګرۍ څخه ډېر غوره دي.))
ډاکټر بهشتي همداراززياتوي چې ډېرو داسې ويلي دي چې په دې ځای کې له لهو څخه غرض هماغه د شپېلۍ، نغارې او طبلې غږ دی چې له بهر څخه ښارته راننوتونکي سوداګريز کاروان به ددې لپاره غږاوه چې خلک خبر شي او د پلورلو او پېرودلو لپاره ورته ورشي، نو کله به چې په مسجد کې د کمزوري ايمان خاوندانو داسې غږ واورېد نو يا به ددې غږ د اورېدلو لپاره او يا به د سوداګريزې معاملې لپاره له مسجد څخه په وتلو شول او رسول صلی الله عليه واله وسلم به يې پر منبر ناست پرېښود ، چې الله جل جلاله د دوی د ا کار وغنده. خو دا سمه نه ده چې له دې ايت څخه د موسيقۍ د حرمت لپاره کار واخيستل شي، لکه څنګه چې له دې ايت څخه د سوداګرۍ د حرمت لپاره کار نه شو اخيستلی.
څو ځايه په قرآن کې د لغو کلمه هم راغلې ده او ځينو فقهاوو لغو هم لهو معنی کړېده او لغو ښه نه ده ګڼل شوي، خو بيا هم د لهو په حرمت دلالت نه شي کولی.

امام غزالي د يو چا په ځواب کې، چې ويلي يې وو "سندرې لهو، بې ګټې او د ساعت تېرې شی دی" ويلي دي: "هو همداسې ده، خو خبره دا ده چې دا دنيا ټوله بې ګټې او لهو ده... له ښځو سره له هغه يو ځای والي پرته، چې د اولاد زېږولو لامل وګرځي، نور هر ډول يو ځای والی، مستي او لوبې بې ګټې دي (خو خلک يې کوي، ځکه چې نفس يې غواړي) هر لهو آن د حبشي غلامانو لوبو ته د بي بي عايشې کتل او د رسول الله صلی الله عليه وسلم هڅول ټول روا او په نص ثابت دي... لهو زړونه تازه کوي، اروا تاندوي، فکري ستومانتيا له منځه وړي او زړونه، چې له تازګۍ او نشاط څخه لېرې وساتل شي، نو مړاوي او وژل کېږي... نو موسيقي روحي درمل ده، چې د ستړتيا او مړاويتوب د ناروغيو علاج کوي، خو بايد په

اوربدلو کې يې افراط ونه شي. لکه چې د دوا او درملو په خوړلو کې افراط په کار نه دی. په همدې خاطر لهو په دې نيت د قربت (الله جل جلاله ته د نږدېوالي) لامل ګرځي ". (احياء العلوم 1152)

2ـ د موسيقۍ د حرمت پلويان په دې آيت، چې د نيکو مؤمنانو په ستاينه کې راغلی استدلال کوي: "و اذا سمعوا اللغواعرضوا عنه" يعنې "کله چې چټې خبرې واوري، نو مخ ترې اړوي. " (قصص 55)

دوی وايي، چې سندرې هم په لغو او چټي خبرو کې راځي، نو ځان ساتل ترې واجب دي.

شېخ قرضاوي ځواب ورکوي، چې له دې آيت څخه چې څه ترګندېږي، هغه دا دي چې لغو عبارت دی له بدې وينا ، کم عقلې خبرې، ترخې وينا او نورو څخه او دا آيت هم په همدې خبره شاهد دی: "و اذا سمعوا اللغو اعراضوا عنه و قالوا لنا اعمالنا و لکم اعمالکم سلام عليکم لا نبغي الجهلين ". يعنې "او کله چې بې ګټې خبرې واوري، نو مخ ترې اړوي او ورته وايي، چې زموږ کارونه زموږ او ستاسې کارونه ستاسو دي، [زموږ خپل کار او ستاسو خپل کار دی] د خدای جل جلاله په امان موږ ناپوهان نه غواړو. " (قصص 55)

او دا د عبادالرحمن (د خدای جل جلاله د بنده ګانو) په صفت کې د الله جل جلاله د دې ستاينې وله وينا په څېر ده، چې فرمايي: "...و اذا خاطبهم الجهلون قالوا سلما " يعنې "او کله چې ورته ناپوهان څه ووايي، نو دوی ورڅخه د سلام په ويلو (سالمې خبرې) ځان خلاصوي. " (فرقان 63)

که ومنو، چې په دې ايت کې يادې شوې لغو کې سندرې هم راځي، نو بايد چې داسې څه په کې راغلي وای، چې د سندرو نه اورېدل يې ستايلي وای او ښه کار يې ګڼلی وای په داسې حال کې چې دلته داسې څه نه وينو.

د لغو کلمه د باطل د کلمې په څېر هر هغه شي ته وايي، چې ګټه په کې نه وي او داسې شي ته غوږ اېښودل يا يې کول چې ګټه په کې نه وي، تر هغې بد نه دي، چې د بل چا حق ضايع نه کړي او يا د فرضو او اړينو کارونو مخه ونه نيسي. له ابن جريج څخه روايت شوی دی، چې هغه سماع (روحاني موسيقي) اورېدل جايز بلل، چا ترې وپوښتل، چې آيا دا کار به دې د قيامت ورځ په نيکو کارونو کې وشمېرل شي او که په بدو کارو کې؟ هغه ځواب ورکړ: نه په نيکو کارونو کې او نه په بدو کارونو کې دا د لغو په څېر ده او الله جل جلاله فرمايي: "لايواخذکم الله باللغو فی ايمانکم" يعنې "الله جل جلاله مو په هغو سوګندونو نه نيسي، چې په ناپامۍ کې يې يادوئ "

(بقره 225، مائده 89)

امام قرطبي (٦٧١ هجري ١٢٧٣ م) په جامع الاحکام القران کې د دې آيت په تفسير کې

د بربحث کړېدی او وايي چې دلته چې کوم لهو نا وړه ښودل شوې هغه ښه هنري غږ نه دی، بلکې هدف هغه غږ دی چې په انسان کې شهواني او حيواني غرايز تحريکوي معنی خبرې يا کار دی چې هېڅ ديني يا دنيوي ګټه پکې نه وي.

معارف القران ۱۸ ټوک ۹ مخ

امام غزالي فرمايي "که له تصميم او هوډ پرته په ناپامۍ کې قسم يا د خدای جل جلاله نوم يادول دا خو پرېږده، چې فايده نه لري، مواخذه يا د خدای جل جلاله له خوا نيونه هم نه لري، نو شعر او نڅا به څرنګه ګناه او د هغه جل جلاله لخوا نيونه ولري ! "

(احياء العلوم، کتاب السماع)

نو له همدې کبله موږ وايو، چې هره سندره لغو نه ده، بلکې په دې کې د ويونکي او يا اورېدونکي نيت او غرض ډېر مهم دی، ښه نيت لهو او ټوکه د خدای جل جلاله د نږديکت او قربت لامل ګرځوي او ناوړه نيت آن هغه عملونه هم، چې په ظاهره ښه دي او عبادت بلل کېږي په حقيقت کې باطلوي.

حضرت رسول اکرم صلی الله عليه وسلم فرمايي: "ان الله لاينظر الی صورکم و اموالکم ولکن ينظر الی قلوبکم و اعمالکم " يعني " الله جل جلاله ستاسو ظاهر (ښکاره بدن) او شتمنيو ته نه ګوري، بلکې ستاسو زړونو او کارونو ته ګوري. " (مسلم)

ډاکتر عماره او شيخ قرضاوي په دې ځای کې د ابن حزم هغه ګټوره وينا رالېږدوي، چې د سندرو د مخالفينو په ځواب کې يې ليکي: "هغوی پوښتي چې سندرې روا دي او که ناروا ؟ او په دې باور دي، چې په دې اړه دريمه لاره يا دريم حکم نشته، ځکه چې الله جل جلاله فرمايي: "فماذا بعد الحق الا الضلال " يعني "آيا له حق وروسته له ګمراهۍ پرته بل څه شته(؟) ". خو دوی ته زموږ ځواب دا دی، چې حضرت رسول اکرم صلی الله عليه وسلم فرمايي: "انما الاعمال بالنيات و انما لکل امرء مانوی " يعني "د اعمالو د ښه والي او بدوالي معيار نيت دی او هر انسان ته د هغه د نيت جزا ده ".

دا يوه قاعده ده، هر شي ته د همدې معيار له مخې کتل کېږي. هر څوک، چې سندرې په دې نيت اوري، چې زړه يې ژوندی او روح يې تازه شي، سستي او تنبلي ترې کډې بار کړي او د الله جل جلاله بنده ګي په خپل ډول وکولی شي، ښو کارونو ته وهڅول شي، نو له شک پرته، چې ښه کار يې کړی دی او که د چا نيت نه ثواب او نه ګناه وي، نو دده دا کار لغوه ده، چې نه ګناه لري او نه ثواب، لکه بڼونو ته تلل، د ساعت تېری لپاره د خپل کور په مخ کې ګرځېدل، له خپل ذوق سره سم د رنګونو ټاکل او ... " (المحلی 60/9)

شهيد آيت الله ډاکتر بهشتي ددې ايت: ((و اذ سمعوا اللغو اعرضوا عنه)) يعنې: ((کله چې لغو واوري نو ځان ترې ژغوري.)) په تفسير کې وايي چې که لغو د لهو په معنی وي او که په بله ځانګړې معنی، د آيت ښکاره غرض دادی چې له دې آيت څخه د موسيقۍ د حرمت لپاره کار نه شي اخيستل

کېدای، نو پر دې بنسټ ویلی شو چې په قرآن کې داسې آیت نه شو موندلی چې هغه دې د موسیقۍ په حرمت او آن په ټولیز ډول د لهو او لغو په حرمت دلالت وکړي.

3_ د حرمت پلویان په دې حدیث استناد کوي: " د مؤمن له خوا چې هره لهو ترسره کېږي، نو باطله ده مګر له خپلې
مېرمنې سره لوبې، د آسونو پالنه اوروزنه او غشي ویشتل ".(اصحاب السنن)

دوی وایي چې په دې ځای کې سندرې نه دي یادې شوې، نو اورېدل یې روا نه دي.

خو د روا والي پلویان بیا ځواب ورکوي، چې دا حدیث ضعیف (کمزوری) دی او استدلال پرې نه کېږي او که داومنو، چې صحیح دی، نو دا خو بیا هم د حرمت معنی نه ورکوي، بلکې په بې ګټې توب دلالت کوي.

دا حدیث دوه ډوله سند لري په یوه کې یې عبدالله ابن زیدبن ازرق دی او په بل کې یې خالد بن زید دی او ډاکټرمحمد عماره وایي چې دحدیثو دپوهانو په نظر دواړه مجهول دي

له حضرت ابو درداء څخه رانقل شوي دي چې وایي: " زه چې څومره کولی شم، نو باطل کارونه کوم، ددې لپاره چې د حق د پلویتوب قوت مې ډېر شي. "(الاسلام والفن)

دکتور قرضاوي وایي، چې که پورتنی حدیث صحیح هم وي، نو غرض یې دا نه دی، چې ګوندې یواځې هم دا درې لوبې روا دي یعنې دا انحصاري حدیث نه دی که داسې وای، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم به په نبوي مسجد کې حبشو ته د لوبې_ چې دی هم د دوی لوبې نڅا بولې_ اجازه نه وه ورکړې، نه به یې خپله ددې لوبو ننداره کړې وه او نه به یې حضرت عایشې رضي الله عنها ته ددې لوبو د ننداري اجازه ورکړې وه. په بڼونو، ګلګشتونو... کې ګرځېدل، د الوتونکیو خواږه غږونه اورېدل... که څه هم باطل او بې ګټې دي، خو حرام نه دي.

همداسې دوه نور روایتونه هم شته دي لکه: ((لیس لهو المؤمن الا ثلاث: رمی الرجل بقوسه او تأدیبه فرسه او ملاعبته امراته)) یعنې: ((مؤمن له دې درې ساعت تېریو پرته د نورو اجازه نلري: غشي ویشتل ، د اسونو روزنه او له خپلې مېرمنې سره لوبې.))

ددې حدیث په سند کې هم خالد بن زید دی چې مجهول دی.

یو بل روایت کې د عطاء ابن ابي رباح له خولې ویل شوي چې جابر بن عبدالله انصاري او جابر بن عبید انصاري مې ولیدل چې غشي یې اورول ، له دې دواړو څخه یوه بل ته وویل چې آیا تا نه دي اورېدلي چې د خدای جل جلاله پیغمبرصلی الله علیه وسلم فرمایي:((کل شی لیس من ذکر الله فهولعب لایکون اربعه: ملا عبة الرجل امراته و تادیب الرجل فرسه و مشي الرجل بین الغرضین و تعلیم الرجل السباحة)) یعنې: ((هر شی چې د خدای جل جلاله یاد په کې نه وي اوله دې څلورو شیانو هم نه وي نو لوبې دي ،هغه له خپلې مېرمنې سره لوبې ، د خپل آس روزنه ، د دوه درو تر منځ پلې تګ او لامبو یادول دي.))

ابن حزم وایي چې دا روایت جعلي دی او په اسنادو کې یې په ناوړه ډول تدلیس کړی دی ، (یعنی چې څوک له خپل هم مهالي څخه داسې څه روایت کړي چې ترې اورېدلي یې نه وي یا خپل شیخ_ هغه څوک

چې ترې روايت کوي ، په داسې نوم ياد کړي چې پرې مشهور نه وي) ځکه چې ددې حديث په سند کې چې کوم زهري دی دا هماغه نوموتی او مشهور ابن شهاب زهري ندی ، بلکې دا بل نا پېژندل شوی او مجهول زهري دی چې عبدالرحيم نومېږي او خالد بن ابي زيد يې هم په سند کې دی چې هغه هم مجهول دی.

4_ د موسيقۍ د حرمت پلويان په دې روايت هم استناد کوي، چې بخاري يې له ابو مالک او ابوعامر اشعري څخه رانقلوي: "ليکونن قوم من امتی يستحلون الحر و الحرير والخمر و المعازف " يعني "زما په امت کې به داسې خلک پيدا شي، چې زنا حلالوي، د ورېښمو ټوټې، شراب او معازف مباح بولي. " (بخاري).

دکتور محمد عماره وايي چې بخاري دې روايت ته کوم سند نه دی وړاندې کړی يوازې دومره يې ويلي چې هشام بن عمار له عامر څخه روايت کوي او ابوعامر خپله مجهول دی.

ددې روايت دراويانو ژوند ليک په تهذيب التهذيب کې ښه روښانه شوی دی

خو ابن قيم جوزي په روضة المحبين کې دابن حزم وينا ننګوي او وايي چې داخبره له ابن حزم څخه پټه پاتې ده چې بخاري چې له چا څخه روايت کړی دی هغه هشام بن عمار دی او هغه يې ليدلی دی او له بخاري پرته دحديثو نورو امامانو ورته سند ورکړی دی

په الاسلام والفن کې ددې روايت په اړه ليکي: دا حديث که څه هم بخاري رانقل کړی دی، خو دا د معلقو حديثو له ډلې څخه دی او مسند متصل نه دی. همدا لامل دی، چې امام ابن حزم يې د سند د منقطع کېدلو (تر رسول اکرم صلی الله عليه وسلم پورې د راويانو د لړۍ نه رسېدل) له کبله ردوي او نه يې مني، له معلق والي پرته نورو هم ويلي دي، چې په سند او متن دواړو کې يې نيمګړتيا شته ده.

امام حافظ ابن حجر عسقلاني کوښښ کړی دی، چې ددې روايت سند متصل کړي او دې کار ته يې له نهو لارو هڅه کړې ده، خو دا ټولې لارې هماغه راوي ته ورګرځي، چې د حديثو امامان او نقادان پرې نيوکې لري. دا شخص د عمار زوی هشام دی.

(تعليق التعليق د حافظ ابن حجر)

نوموړی که څه هم د دمشق خطيب، محدث او عالم وو او ابن معين او عجلي يې ثقه بولي، خو امام ابو داؤد د هغه په اړه وايي: " څلور سوه حديثونه يې روايت کړي دي، چې هېڅ اصل او بنسټ نه لري. " ابو حاتم يې په اړه وايي: "ربنتيا ويونکی دی، خو تل نه، څه يې چې لاس ته ورغلل، خلکو ته يې وويل، څه چې ورته ورښودل شوي دي، خلکو ته يې [بې له پلټنې] وړاندې کړي دي. "

حضرت امام احمد يې په اړه وايي: "بې مغزه او کم عقل دی. "

نسايي يې په اړه وايي: "هغه ته بايد هېڅ توجه ونه شي" يعنې [هېڅ ثقه نه دى].
حافظ ذهبي که څه هم له نوموړي څخه دفاع کړې ده، خو وايي چې "هشام رښتيا ويونکى دى، خو ډېرې خبرې کوي او داسې اقوال لري، چې کولى شو رد يې کړو... په اختلافي او هغو مسايلو کې چې د ټولو په ژوند پورې اړه لري، د دا ډول خلکو روايت نه منل کېږي."
ددې حديث په اصل متن او سند کې له خبرو سربېره ددې حديث په دلالت او محتوى (منځپانګه) کې هم څه خبرې او اختلاف شته دى. په صحيح او دقيق ډول معلومه نه ده، چې له معازف څخه غرض څه دى؟ معازف يعنې څه؟ ځينې وايي د لهو او ساعت تېرى وسايل ترې غرض دي، دا هم ويل شوي دي چې معازف يعنې د سندرو او موسيقۍ سامان. که بيا هم دا ومنو، چې دلته له معازف څخه هدف د موسيقۍ وسايل دي، نو د حديث لفظ چې په بخاري کې په معلق ډول راغلى د معازفو د تحريم ښکاره څرګندوى نه دى، ځکه چې [د حلال بولي] لفظ لکه څنګه يې چې ابن عربي وايي دوه معناوې لري، يوه معنا دا چې د هغوى په حلالوالي عقيده او باور لري او دوهمه يې مجازي معنا ده، چې په استعمال کې يې اسانۍ او سطحي نظر ته وايي. دلته که لومړۍ معنا مراد واى يعنې د لفظ حقيقي معنا، چې هغه په حلالو د حرامو بدلول دي، نو دا خو کفر ګڼل کېږي، ځکه هغه څه حلال بلل، چې حرمت يې قطعي وي لکه زنا، شراب... نو دا خو د ټولو په اتفاق کفر ده.
که ومنو، چې حديث دلته په حراموالي دلالت کوي، نو آيا هدف دا دى چې دا څه شيان چې په دې حديث کې ياد شوي [زنا، شراب، ورېښم او موسيقي] دا ټول يوځاى کول حرام دي او که هر يو يې بېل بېل ترسره کول حرام دي؟ دلته لومړى قول [يوځاى کول] قوي برېښي، ځکه دا حديث هغه خلک غندي او د هغو خلکو اخلاقو ته اشاره کوي، چې په زنا، شراب څښلو، شپې ناستې]شب نشينۍ[له کاره وتي، ټوله مخه او ټول سر او کار يې له نجونو، شرابو، کبابو، سروزرو، ورېښمو او ټنګ ټکور سره دى.
ابن ماجه دا حديث له ابو مالک اشعري څخه په دې ډول روايت کوي: "زما له امت څخه به ځينې کسان شراب څښي، خو بل نوم به ورته ږدي، په مېلو او د سندرو غاړو ښځو په غېږه کې به پروت وي. الله جل جلاله به يې په ځمکه خښ کړي او خنزيران او بيزوګان به ترې جوړ کړي." همدا راز ابن حبان په خپل (صحيح) کې او بخاري په خپل تاريخ کې دا روايت کړى دى، خو هر چا چې له هشام پرته له بل چا روايت کړى دى، تاکيد يې پر شرابو کړى دى او سندرې او موسيقي يې د زنا او شرابو د مجلس د متمم (پوره کوونکي) او تابع غوندې ياد کړې دي.
نو دلته د خبرې فوکس شراب دي يعنې په اصل کې همدا حرام دي.
5ـ د تحريم مدافعين د حضرت عايشې رضي الله عنها دا حديث دليل نيسي: "الله جل

جلاله د سندرغاړو ښځو، پلورل، بيه... حرام ګرځولي دي "

ترمذي او تلبيس ابليس

ځواب دا دی، چې دا حديث او د سندرغاړو وينځو د پلورلو د حرمت په اړه، چې نور ځومره احاديث دي، ټول ضعيف [کمزوري] دي. (المحلی 56/9)

ابن حزم وايي: ددې روايت په راويانو کې سعيد ابن رزين دی چې له خپل ورور څخه روايت کوي او هېڅوک هم دا دواړه نه پېژني. په لسان الميزان کې يې همدا روايت له خپل پلار څخه کړی امام ذهبي او امام ابن حجر هم د سعيد په اړه د ابن حزم نظر تائيدوي.

وګورئ د ابن حجر لسا ن ٢٩ : ٣ او دذهبي ميزان ١٣٦ : ٢

همدا راز ددې حديث په راويانو کې ليث هم دی چې ضعيف دی. طبراني په الاوسط کې په کمزوري سند روايت کړی او بيهقي وايي چې: ((محفوظ ندی))

بل دا چې امام غزالي وايي دلته له سندرغاړو وينځو څخه غرض هغه وينځې دي، چې د شرابو په محفلو، مېکدو او عشرتکدو کې پرديو، فاسقو نارينه و ته سندرې وايي او د ښځو له خوا پرديو فاسقو نارينه و او هر هغه چا ته، چې د فساد وېره ترې وي، سندرې ويل حرام دي، خو خپل مالک [د وينځې بادار] ته سندرې ويل په دې حديث کې حرامې شوې نه دي. آن د پرديو پر وړاندې هم هغه وخت وينځو ته سندرې ويل روا دي چې د فتنې وېره نه وي. لکه په لاندې حديث کې، چې راغلي دي او صحيحينو (بخاري او مسلم) يې روايت کړی دی. هغه داسې، چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د دوو وينځو د سندرو غږ واورېد، خو هغه يې منع نه کړلې او ابوبکر رضي الله عنه ته يې وفرمايل: " دا دواړه پرېږده (چې خپلې سندرې وايي) ".

صحابه و سندرغاړې وينځې پلورلې او پېرلې دي لکه وروسته به چې د ابن عمر او ابن جعفر معامله ولولو، نو که د سندرغاړو وينځو پلورل او پېرل چور حرام وای، نو دوی ولې پلورلې او يا پېرلې؟

بل دا چې اسلام، چې د سندرغاړو وينځو پلورل حرام بللي دي لامل دا دی، چې اسلام غوښتل او غواړي، چې د وينځو او مرييتوب دود دې له اسلامي ټولنې څخه ورو ورو کډه وکړي او په دې ډول چې يو دې وينځه په يوه او بل دې يې په بل پلوري دا کار به نه عملي کېږي، دلته حکمت او د اسلام غبر امريه غوښتنه (د خلکو هڅونه) دا ده، چې سندرغاړې وينځه مه پلوره، بلکې ښه دا ده چې مخه يې ورته خلاصه او ازاده يې کړې.

6ـ دوی بل د نافع دا روايت دليل نيسي: "کله چې ابن عمر رضي الله عنه د يوه شپانه د شپېلۍ غږ واورېد، نو په دواړو غوږونو يې ګوتې کېښودې، لاره يې بدله کړه او له نافع رضي الله عنه څخه يې وپوښتل، چې ای نافع رضي الله عنه ته دا غږ اورې. ما ورته وويل، چې هو ! ده همداسې پوښتل، چې غږ اورې؟ او ما ورته ويل چې هو. تر دې چې نور ما هم د شپېلۍ غږ نه اورېده او هغه ته مې وويل، چې

نه، نور يې نه اورم. له هغې وروسته ابن عمر رضي الله عنه له غوږو ګوتې لېرې کړې او خپله سورلۍ يې اصلي لارې ته برابره کړه او ويې ويل: "رأيت رسول الله صلى الله عليه وسلم يسمع زمارة راع فصنع مثل هذا " يعني "رسول الله صلى الله عليه وسلم مې وليد په داسې حال کې، چې هغه د شپانه د شپېلۍ غږ اورېد ، نو هغه صلى الله عليه وسلم همداسې وکړل "

(احمد ، ابو داؤد ، ابن ماجه)

حضرت ابو داؤد ددې حديث په اړه وايي، چې دا حديث موضوعي دى ابو علي الؤلؤي وايي چې له ابوداؤد څخه مې اورېدلي دي چې ويل يې دا حديث منکر دى او که صحيح هم شي، نو دا خود موسيقۍ د رواوالي د پلويانو دليل دى، نه يې د مخالفينو. دا ځکه چې که د شپېلۍ اورېدل حرام واى، نو رسول الله صلى الله عليه وسلم به ابن عمر رضي الله عنه ته مباح نه بلله او ابن عمررضي الله عنهما به نافع رضي الله عنه ته مباح نه بلله او هغوى ته به يې هم امر کړى واى، چې تاسو يې هم مه اورئ. دا چې رسول الله صلى الله عليه وسلم ابن عمر رضي الله عنه پرېښود ، چې وايې وري او ابن عمر رضي الله عنه بيا نافع رضي الله عنه پرېښود دا په خپله د رواوالي دليل دى، ځکه چې رسول الله صلى الله عليه وسلم يې يوازې په خپله له اورېدلو ډډه وکړه. رسول الله صلى الله عليه وسلم يوازې له شپېلۍ څخه نه، بلکې له ډېرو نورو مباحو دنيوي چارو څخه په خپل طبيعت ډډه کوله. د بېلګې په ډول په شريعت کې په ډډې يا تکيې لګولو خوراک روا دى، خو رسول الله صلى الله عليه وسلم هيڅکله هم په ډډې خوراک نه کاوه او يا دا چې هغه صلى الله عليه وسلم به د شپې په داسې حال کې ويده کېده، چې هېڅ درهم او دينار يا سره او سپين زر به يې ذخيره نه درلودل او خيراتول به يې، خو نور خلک بيا په دې کار مکلف نه دي. دا د هغه صلى الله عليه وسلم ځانګړنه وه، همدا ډول دلته د شپېلۍ حکم هم همداسې دى.

7_ دوى په دې روايت هم استناد کوي: "رښتيا ده، چې موسيقي په زړونو کې نفاق زرغونوي. "ابوداؤد

ددې روايت په راويانو کې عبد الرحمن بن عبد الله عمري دى امام احمد دده په اړه وايي: ((دده يو حديث هم صحيح نه دى)) ،((دده حديث مو حذف کړ، حديثونه يې منکر دي دروغجن و)) السماع

همدا راز ددې حديث په سند کې سلام بن مسکين له يو بې نومه بوډا څخه روايت کوي چې دابن حزم په وينا ، رښتيا هم حيرانوونکى دى.

دا نه ده ثابته ده، چې دا دې د رسول الله صلى الله عليه وسلم چې معصوم دى وينا وي ، بلکې د يو چا نظر دى، چې نور ورسره مخالفت لري. په ځانګړي ډول قدرمن صوفيان. دوى وايي، چې سندرې زړونه نرموي او له ګناه څخه د پښېمانۍ او توبې او بخښنې غوښتلو لامل ګرځي. همدا لامل دى، چې صوفيان خپل روحونه په موسيقۍ تازه او ژوندي کوي او خداى جل

جلالـه تـه پـرې ځـان نـږدې کـوي، خپـل هـوډ او قـصد پـرې وړمـن او خوشبو کـوي او دا يـو داسـې حالـت دى، چـې لـه تجربـې، څکلـو او تمـرين پرتـه پـرې څـوک نـه پـوهېږي او هـر چـا چـې دا حـال وڅکه نو ربښتوني شناخت ته ورسېد او (شنيدن کی بود ، مانند ديدن).

امـام غزالـي وايـي: "دا حکـم د اورېـدونکي پـه اړه نـه، بلکـې پـه هغـه سـندرغاړي تطبيقېـږي، چـې سـندرې يـې د زړه لـه تـل څخـه نـه وي، پـه مـصنوعي اکتونـو د خلکـو پـام ځانتـه راواړوي، خپلـه دومـره اغېـزمن نـه وي، خـو پـه دروغـو ځـان ډېـر اغېـزمن ښـيي. ددې لپـاره، چـې خلـک يـې خـوښ کـړي، لـه هغـوی سـره منافقانـه او دوه مخـی چلنـد کـوي، خـو غزالـي زيـاتوي: "او دا کـار د تحـريم لامـل نـه ګرځـي، ځکـه چـې ډېـر شـيان او کارونـه د نفـاق د را زرغونېـدلو لامـل ګرځـي، خـو حـرام نـه دي. لکـه د ښـو جـامو اغوسـتل، پـه ښـه سـپرلۍ (اوس پـه ښـه مـوټر کـې) ګرځېـدل، نـور د ويـاړ سـامانونه کـارول، نـو لـه همـدې کبلـه د نفـاق د ظهـور او زرغونېـدلو د علتونـو او لاملونـو کارول ګناه نه ده.

8ـ د موسـيقۍ د حرمـت پلويـان پـه هغـه څـه، چـې د شـايعي پـه ډول پـه خلکـو کـې خپـاره شـوي، چـې ګويـا د ښـځې غـږ عـورت دی اسـتدلال کـوي، خـو د ښـځې غـږ عـورت نـه دی. علامـه دکتـور يوسف قرضـاوي وايـي، چـې د خـدای جـل جلالـه پـه ديـن کـې هـېڅ داسـې دليـل او يـا شـبه دليـل (دليـل تـه ورتـه سـند) نـشته، چـې وښـيي چـې د ښـځې غـږ عـورت دی. ډېـرو ښـځو بـه لـه رسـول اکـرم صلی الله علیه وسلم څخـه پوښـتنې کـولې، ډېـرو صـحابه و لـه سـپېڅلو بيبيـانو پوښـتنې کـولې او هغـوی بـه ځوابونـه ورکـول، خـو هېچـا ونـه ويـل چـې دا حـديث چـې عايـشې يـا بلـې صـحابيې روايـت کـړی او يـا دا فتـوی چـې فلانـۍ صـحابيې ورکـړې ده، دا د عـورت [د ښـځو د غـږ] لوڅېـدل دي، چـې پټـول يـې فـرض دي. سـره لـه دې، چـې د نـورو مـسلمانو مېرمنـو پـه پرتلـه امهـات المـومنين تـه شـرايط تنـګ او سـخت وو او ځينـې داسـې قيـودات پـرې ايـښودل شـوي وو، چـې پـر نـورو مسلمانو مېرمنو نه دي ايښودل شوي.

[د ښـځو د غـږ د حکـم پـه اړه زمـا پـه بـل کتـاب [ښـځه او اسـلام] کـې اوږده څېړنـه شـوې ده. د معلوماتو د زياتوالي لپاره يې کتلی شئ].

کـه څـوک ووايـي، چـې دا پـه عـادي ژونـد پـورې اړونـد دي، نـو زمـوږ ځـواب ورتـه دا دی، چـې حـضرت رسـول اکـرم صلی الله علیه وسلم د دوه و وينځـو لـه خولـو سـندرې واورېـدې، نـو هغـه يـې منـع نـه کړلـې او حضرت ابوبکرصديق رضي الله عنه ته يې هم وويل، چې له دوی سره کار مه لره.

ابو جعفررضي الله عنه ، نورو صحابه و او تابعينو به له وينځو څخه سندرې اورېدلې.

9ـ د موسـيقۍ دښـمنان پـه هغـه روايـت هـم اسـتدلال کـوي، چـې ترمـذي پـه مرفـوع ډول لـه حـضرت علـي رضي الله عنه څخـه روايـت کـړی دی: "هـر کلـه چـې زمـا امـت دا پـنځلس کارونـه وکـړي، نـو پـه بـلا بـه اختـه شـي " پـه دوی کـې لـه سـندرغاړو وينځـو او د موسـيقۍ لـه وسـايلو څخـه ګټـه اخيـستل

هم ښودل شوي دي، خو قرضاوي وايي، چې د ټولو په اتفاق سره دا حديث ضعيف دی، نو ځکه نشو کولی چې پرې استناد وکړو.
ابن حزم وايي چې تر يحيى ابن سعيد پورې ددې روايت راويان ټول مجهول خلک دي او يحيى ابن سعيد له محمد څخه يوه کلمه هم نده روايت کړې ځکه چې دهغه هممهاله نه و .ددې
روايت په سندکې فرج بن فضاله هم دی او امام احمد دده په اړه وايي چې هغه له يحيى څخه منکر حديث روايت کړی دی. ده به باوري خلکو ته منکر احاديث منسوبول ، ابن حبان وايي چې فرج بن فضاله داحاديثو باوري سندونه جوړ او ترتيب کړل او بيا به يې بېهوده متنونه ورپورې وتړل يعني صحيح او متصل سند پسې به يې بېهوده او چټي متن تاړه چې په دې ډول متنونو استدلال صحيح ندی.
الاسلام والفنون الجميلة نقل له السماع ٨٥ مخ څخه
١٠- دوی د ابو امامه په دې روايت هم استناد کوي چې وايي له رسول اکرم صلی الله عليه وسلم څخه مې واورېدل:((لايحل تعليم المغنيات ولاشرا ؤهن ولا بيعهن ولا اتخاذهن و ثمنهن حرام و قد انزل الله ذالک في کتابه: (ومن الناس من يشتري لهو الحديث ليضل عن سبيل الله بغير علم) ، و الذي نفسي بيده مارفع رجل عقيرته بالغناء الا ارتدفه شيطانان يضربان بارجلهما صدره و ظهره حتى يسکت) ،
يعني:((د سندر غاړو ښځو روزنه ، پېرل او پلورل او کارته نيول روانه دي ، د هغوی بيه حرامه ده او الله جل جلاله دا په قرآن کې نازل کړي دي.(او په خلکو کې داسې کسان هم شته چې بې ګټې او چټي خبرې اخلي چې بيا په دې خبرو د الله جل جلاله بنده ګان په ناپوهۍ سره له حقې لارې واړوي) ، په هغه ذات سوګند چې زما روح يې په واک کې دی ، هېڅوک سندرې نه وايي مګر دا چې دوه شيطانان ورپسې شي او پر پښو پر سينه او پر ملا يې تر هغې وهي تر څو چپ شي.))
ددې حديث په روايت کوونکيو کې اسماعيل بن عياش او قاسم دي چې محدثين دواړه ضعيف بولي.
که څه هم ابن حجر ترې دفاع کړېده خو ابن حزم يې کمزوري بولي او (منکر له)حديث يې بولي ،
اسماعيل ابن عباس د التهذيب)) په اړه وايي چې ځينې پرې باورکوي او ځينې پرې نيوکې لري ، کله چې د نومړي په اړه له يحيى ابن معين څخه و پوښتل شول نو ويې ويل:((د شام له او سېدونکيو سره ستونزه نلري خو عراقيان يې روايات(حديثونه) نه مني.
ددې روايت په سند کې عبدالملک بن حبيب هم دی او لکه چې لاندې يې لولو ، محدثين پرې باور نه لري.

١١-عبدالملک بن حبيب دوه روايته لري ، يو دا چې رسول الله صليالله عليه وسلم فرمايي:((ان المغني اذنه بيد شيطان يرعشه حتى يسکت.))
يعني:((د سندرغاړي غوږونه د شيطان په واک کې دي تر هغې يې خوځوي تر څو چپ شي.))

ددې حدیث یو راوي عبدالملک دی چې علما پرې باور نه کوي او بل یې عمري صغیر دی ، چې علما یې ضعیف بولي.
دوهم دا چې رسول الله صلیالله علیه وسلم فرمایي: ((ان الله حرم تعلیم المغنیات و شراء هم و بیعهن و اکل اثمانهن.)) یعنې: ((رښتیا چې الله جل جلاله د سندرغاړو ښځو روزل ، پېرل او پلورل او د هغوی بیې خوړل حرام ګرځولي دي.))
محمد عماره وایي چې: ((د عبدالملک بن حبیب ټول حدیثونه د ورکولو وړ دي.))
دې روایت ته د ګوتې نیولو وړ یو بل ټکی دادی بې له دې چې د وینځو او اصیلو (ازادو) ښځو توپیر وشي ، په ټولیز ډول وېل شوي چې د سندر غاړو ښځو پلورل او پېرل او بیه حرامه ده. په اسلامي فقه کې د وینځو د پلورلو او پېرلو اجازه شته خو د ازادو ښځو پلورل او پېرل هېڅکله هم روا نه دي او په دې کې ښځې په مطلق ډول (د وینځو او ازادو له توپیر پرته) یادې شوې دي او د اسې برداشت ترې کېږي چې که اصیله او ازاده ښځه سندرغاړې نه وي نو پلورل ، پېرل او د بیې خوړل هر څه یې روا دي.
چې دا د الله جل جلاله د احکامو او نبوي ارشاداتو مخالفه خبره ده او په احادیثو کې دومره تېروتنه او تعارض هیڅکله نه وي چې دا په خپله ددې روایت کمزوري په ګوته کوي.
بله دا چې دا له نورو موثقو روایاتو سره ښکاره ټکر لري موږ وینو چې د رسول الله صلیالله علیه وسلم صحابه و سندرغاړې وینځې پلورلې او پېرلې دي چې ښېلګې یې دلته هم لولو.
ابن الفرضي د عبدالملک بن حبیب (۲۳۸ هجري _ ۸۵۲ م) په اړه وایي چې هغه حدیث پېژندونکی نه دی ، با جني او ابن حزم یې په اړه وایي: ((ابو عمر بن عبدالبر به هغه دروغجن باله.))
۱۲ - حضرت انس (رضي الله عنه) وایي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي: ((من جلس الی قنیة صب فی اذنیه الانک یوم القیامة.)) یعنی: ((څوک چې د سندرغاړې سندروته کېني نو د قیامت په ورځ به یې په غوږونو کې سرپ واچول شي.))
ابن حزم وایي چې انس رضي الله عنه ته منسوب دا حدیث بدمرغي راټوکوي ځکه چې نا پېژندل شویو کسانو روایت کړیدی او یو د باور وړ شخص هم په دې اړه له مالک څخه روایت نه دی کړی.
دوهم دا چې په دې روایت کې مکحول له عایشې رضي الله عنها څخه روایت کوي په داسې حال کې چې هغه هېڅکله هم عایشه رضي الله عنها نه ده لیدلې او نه یې همهاله وو . همدا راز په دې روایت کې د هاشم بن ناصح او عمر بن موسی غوندې مجهول خلک دي ، دا حدیث منقطع هم دی او په دې روایت کې له ابو عبدالله څخه هم روایت شوی دی چې هېڅوک یې نه پېژني.
ددې روایت په روایاتو کې ابو نعیم _ عبید بن هاشم _ هم دی چې ابن قیسر یې په اړه وایي: ((هغه ضعیف دی او حدیث یې له ابن مبارک څخه نه دی راخیستی او له مالک څخه ډېر منکر دي ، بلکې له ابن منکدر څخه یې په مرسل ډول روایت کړی دی.))
الاسلام والفنون الجمیلة).
۱۳ د ابو مالک اشعري رضي الله عنه روایت چې وایي له پیغمبر صلی الله علیه وسلم څخه یې اورېدلي دي (یشرب الناس من امتي الخمر یسمونها بغیر اسمها تضرب علی رؤسهم المعازف و القنیات یخسف بهم الله الارض.)) یعنی: ((زما په امت کې به ځینې خلک شراب څښي خو بل نوم به پرې ږدي

او په مخکې به يې موسيقي غږېږي او سندرغاړې ښځې به سندرې وايي ، الله جل جلاله به يې په ځمکه ننباسي))
ابن ماجه او تاريخ بخاري.
دا د ابن ابي شيبه روايت دی چې معاويه بن صالح پکې دی چې کمزوری يې بولي او بل په کې مالک ابن ابي مريم دی چې څوک يې نه پېژني.
امام ذهبي هم وايي: ((ابن معين د معاويه بن صالح په اړه وايي: د خوښې ، او باور ، وړ شخص نه دی.
))

۱۴- په يو حديث کې راغلي چې : ((ان الله تعالى نهى عن صوتين ملعونين: صوت نائحه و صوت مغنية)) يعنی ((الله جل جلاله دوه رټل شوي غږونه منع کړيدي: د نوحه کوونکې (په مړي په اجوره يا بې اجورې په ډېر لوړ غږ او له حد څخه په وتلي انداز يا په مکر ژړېدونکې ښځې) او د سندرغاړې ښځې غږونه.))
ابن حزم وايي: دا معلومه نده چې ددې روايت راوي څوک دی. دې ته د قدسي حديث نسبت شوی چې هېڅ سند نه لري او مطلق په پورتني ډول روايت شوی دی.
ډاکټر عماره د السماع په حواله وايي چې ددې روايت راوي جابر دی او ابن حبان د هغه په اړه وايي چې هغه حافظه نه لري ، ډېرې سهوې کوي ، توهم پرسته دی. د وهم او ګومان له مخې به يې روايتونه کول ، يو خيال پلوه (خيال پالونکی)شخص دی ، ډېر زيات منکر احاديث لري نو د پرېښودلو وړ دی او احمد بن حنبل او يحيی بن معين هغه پرېښی دی ، هغه په دروغ ويلو او له ځانه د جوړو احاديثو په خپرولو او د صحيحو احاديثو په پټولو کې ځانګړې شهرت لري.
او ددې حديث په دوهم روايت کې محمد بن يزيد طحان يشکري دی چې هغه هم ناوړه او له ځانه د حديثو جوړوونکی شخص وو .
السماع ۸۳_۸۵
۱۵- حضرت عايشې رضي الله عنها ته منسوب روايت:((من مات و عنده جارية مغنية فلا تصلوا عليه.)) يعني:((هر څوک چې مړ شي او سندرغاړې وينځه ولري نو په هغه (د جنازې) لمونځ مه کوئ.))
ددې روايت دوه راويان هاشم او عمر مجهوله خلک دي او مکحول له سره عايشه رضي الله عنها ليدلې نه ده نو څنګه له هغې رضي الله عنها څخه روايت کوي.
۱۶- عبدالله ابن عمر ته منسوب روايت چې وايي: ((يو سړي د خدای رسول ته وويل چې زه اوښ لرم آيا حُدا ورته ويلی شم ؟ هغه صلیالله عليه وسلم ورته وفرمايل هو ، هغه بيا وپوښتل چې آيا سندرې ورته ويلی شم ؟ هغه صلی الله عليه وسلم ورته وفرمايل ، پوهـ شه چې د سندرغاړې غوږونه د شيطان په واک کې دي ، سپکوي يې تر څو چې چپ شي.))
ددې روايت په راويانو کې يو عبدالملک دی چې د باور وړ ندی او بل عمر صغير دی چې محدثين يې ضعيف بولي. ابن حزم عبدا لملک ته د نا باوره او هلاکوونکې الفاظ کارولي دي.

لکه وړاندې مو چې وویل څُدا د (ح) په پېښې سره هغه غږ او سندروته وايي چې اوښان پرې مستوي او ګړندي تګ پرې کوي.

۱۷-د سعيد ابن منصور له لارې له ابو داؤد له سليم بن سالم بصري، له حسان بن ابي سنان، بيا د يو سړي پواسطه له ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت شوی دی چې رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايي: ((يمسخ قوم من امتي في اخر الزمان قردة و خنازير قالوا: يا رسول الله و يشهدون ان لا اله الا الله و انک رسول الله: قال نعم و يصلون و يصومون و يحجون قالوا: فما بالهم يا رسول الله؟ قال: اتخذوا المعازف والقنيات والدفوف و يشربون هذه الاشربة فباتوا (۱) على لهوهم و شرابهم فاصبحوا قردة و خنازير.))

(۱) په بل روايت کې فيباتون راغلي دي

يعني: ((په وروستۍ زمانه کې به زما د امت يوه ډله د بيزوګانو (شاديانو) او خوګانو په بڼې مسخ شي، ويې ويل: ای د خدای جل جلاله رسوله! او هغوی شهادت ورکوي چې له يو الله جل جلاله پرته بل معبود نشته او ته په حقه د الله استازی يې((هغه صلي الله عليه وسلم وفرمايل هو او لمونځ به هم کوي، روژه به هم نيسي او حج به هم کوي. هغوی وويل ای د خدای جل جلاله رسوله! خير په هغوی څه شوي دي؟ هغه صلي الله عليه وسلم وفرمايل: ساز او سرود به غږوي، سندرغاړې ښځې او درياګانې به کاروي او شراب به څښي او شپه په لهو او شراب څښلو سبا کوي او په دې وخت کې به د بيزوګانو او خوګانو په بڼه واوړي.))

دا روايت دداسې چا لخوا شوی چې نه نوم لري او نه يې څوک پېژني.

شهيد آيت الله ډاکټر بهشتي وايي چې په رواياتو کې ساز، طنبور وهلو او دا دول نورو شيانو ته اشاره شوېده چې د ځان خوښ ساتلو او لهو الات ورته ويل کېږي، د شيعه ګانو او سنيانو په کتابونو کې داسې روايات (احاديث) هم شته چې غواړي چې څه نا څه ددې وسايطو د استعمال په حرمت دلالت وکړي.

ځيني فقهاوو دا ډول استنباط کړی دی چې نه غواړي موسيقۍ ته په ټوليزه توګه حرامه ووايي، بلکې پدې اړه راغلي روايات غواړي چې ووايي هغه مجلسونه او د لهو او لعب هغه محفلونه حرام دي چې د شتمنو، اشرافو او بډايانو په کورونو او د هغوی په استوګنځايونو کې به جوړېدل، ټوله شپه به عياشي فحاشي کېده، زنا به وه، فسق او فجور به و، له فحشاء کې او بربنډې سندرې به وې، ښځې او نارينه به ګډ نځېدل او موسيقي به په دا ډول مجلسونو کې، په اوړو کې د مالګې په اندازه وه، او نورو ګناهونو ته د هڅولو په غرض غږول کېده.

نو پر همدې بنسټ په لنډه توګه ويلی شو چې هره سندره او هره موسيقي حرامه نه ده، هغه موسيقي حرامه ده، چې خلک ګناه او فحشا ته هڅوي، د ايمان سپېڅلتيا يې زيانمنوي، اخلاق يې کمزوري کوي.

خو که کومه موسيقي دا ډول اغېز ونلري، نو غږول يې حرام ندي.

۱۸-همدا راز د سعيد منصور له لارې له حارث بن شهاب، له فرقد سبخي له عاصم بن عمر او له ابو دمامه رضي الله عنه څخه روايت شوی چې وايي پيغمبر صلي الله عليه وسلم فرمايي: ((تبيت طائفه من

امتي على لهو و لعب ، و اكل و شرب فيصبحوا قردة و خنازير يكون فيها خسف و قذف ، و يبعث على حى من احيائهم ريح فتنسفهم كما نسفت من كان قبلهم باستحلالهم الحرام و لبسهم الحرير ، و ضربهم الدفوف ، و اتخاذهم القيان.))

يعنى: ((زما د امت يوه ډله به شپه په ساعت تېرې ، لوبو ، خوړلو او څښلو سبا کوي او په دې وخت کې به د بيزو ګانو او خوګانو په بڼه واوړي ، او په دې کې نابودي او سختوالى دى او ددوى له کليو څخه به يو کلي ته داسې باد ولېږل شي چې دوى به له منځه وبسي ، لکه څنګه يې چې له دوى څخه وړاندينې خلک د حرامو د حلال ګڼلو ، د وربښمو د جامو په اغوستلو او د درياګانو د وهلو او سندرغاړو ښځو د په کارولو په سبب له منځه وړل.))

داد حارث بن نبهان حديث دى او دده حديثونه له سره ليکل (منل) کېږي نه او فرقد سبخي کمزورى دى.

او سليم بن سالم، حسان بن ابي سنان او عاصم بن عمر مجهول دي نو په يقين سره دا دواړه روايتونه اعتبار نه لري.

د سعيد ابن منصور له لارې له فرج بن فضاله، له علي بن

يزيد له قاسم او له حضرت ابو امامه رضي الله عنه څخه روايت شوى: (ان الله بعثنى رحمة للعالمين وامرنى بمحو المعازف والمزامير والا وثان والصلب، لا يحل بيعهن و لاشراء هن ولا تعليمهن ولا التجارة بهن وثمنهن حرام.))

يعنى ((له شک پرته الله (جل جلاله) زه د نړيوالو لپاره رحمت رالېږلى يم. او ماته يې امر کړى چې سازاو سرود ، شپيلۍ ګانې، بتان او صليبونه له منځه يوسم، ددې شيانو پلورل، پېرل زده کړه او په دوى سوداګري حرامه ده دهغوى بيه حرامه ده.))

امام حزم وايي، په دې سند کې قاسم ضعيف دى.

۱۹-له ابن اشعري څخه روايت شوى چې دى وايي ابو عامر يا ابو مالک اشعري ماته وويل او په خداى سوګند چې ماته يې دروغ نه دي ويلي چې له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه يې اوريدلي چې هغه صليالله عليه وسلم وفرمايل: ((ليكون قوم من امتي يستحلون الخز والحرير والخمر والمعازف))

يعني: ((زما له امت څخه به يوه ډله وي چې خز (۱) ، وربښميني جامې، شراب او موسيقى (سرود) روا بولي.))

(۱)دوربښمو ټوټه يا نرمه او نازکه وړۍ

امام ابن حزم وايي: ((دا حديث منطقع دى او د بخاري او صدقه بن خالد ترمنځ پکې واټن راغلى دى نو له دې کبله په دې اړه يو حديث هم صحيح نه دى او ټول موضوعي دي. په خداى جل جلاله سوګند که ددې ټولو يا له دوى څخه ديوه يا يې دډېرو سند دباوري خلکو لخوا رسول الله صليالله عليه وسلم ته رسېدلى واى نو په منلو کې به يې موږ هېڅ شک او زړه نازړه توب نه واى کړى، او که هغه څه چې په دې رواياتو کې راغلي رښتيا وي دبېلګې په توګه دا چې د سندرغاړو وينځو پلورل روانه دي ، بيا خو بايد په هغه چا حد جاري شي چې سندر غاړې وينځه يې پېرلې ده او بيا يې ورسره جنسي نږديوالى کړى، او بايد له دې وينځو سره دنږديکت په پايله کې زېږېدلى کوچنى هغه ته ونه سپارل شي (اونسب

يي هم ثابت نه شي) . بله خبره داده چې داسې ډېر شيان شته چې پلورل او پېرل يې منع دي خو ساتل يې روا دي لکه اوبه، پيشو او سپيان، چې ددې ټولو پلورل او پېرل روانه دي خو ساتل يې روا دي همدا راز که ومنو چې د سندر غاړو وينځو پلورل روانه دي نو داخو په دې مانا نه شوه چې د هغې ساتل هم روانه دي.

دا وو د موسيقۍ د حرمت د پلويانو دلايل، چې ټول ځواب شول. د دوی اکثره روايات يا صحيح ندي او يا صريح نه دي او د موسيقۍ د حرمت په اړه ټول را نقل شوي روايات د ظاهريه و، مالکيه و، حنابله و او شافعيه و، د يو ټولي له خوا کمزوري بلل شوي دي. خو ددې پرعکس د موسيقۍ د روا والي په اړه ډېر صريح، صحيح او کره روايات شته چې په ډاګه ترې د سندرو او موسيقۍ روا والی جوتېږي.

د موسيقۍ د روا بلونکو دلايل

کله مو چې د موسيقۍ د حرمت په اړه دليل ونه موند، نو د موسيقۍ حکم د اباحت د اصل له مخې مباح پاتې شو. موږ که د موسيقۍ د جواز لپاره نور هېڅ دليل هم ونه لرو، خو چې د حرمت په اړه يې صريح او صحيح دليل نه وي، نو حکم يې د (الاصل فی الاشياء الاباحة) [په ټولو چارو کې اصل حکم روا والی دی] د قاعدې له مخې، مباحوالی دی. دا خو لا پرېږده، چې په دې اړه ډېر صريح، صحيح او له شک او شبهې وتلي دلايل شته دي، چې په ډاګه جوتوي، چې موسيقي روا ده.

ددې دلايلو له ډلې څخه به د مشت نمونه خروار په توګه څو روايات را نقل کړو.

۱- حضرت عايشه رضي الله عنها روايت کوي چې دوه وينځو زموږ په کور کې د بعاث سندرې ويلې. رسول اکرم صلی الله عليه وسلم راغی او پرته له دې چې څه ووايي په خپل بستر پرېووت. په همدې وخت کې ابوبکر رضي الله عنه هم راننووت، ماته ډېر په غوسه شو او په تنده لهجه يې راته وويل: "د شيطان غږ، هغه هم د پيغمبر صلی الله عليه وسلم په کور کې؟؟" خو حضرت رسول اکرم صلی الله عليه وسلم دې دوه انجونو په کار د ابوبکر رضي الله عنه په دې تند او تېز چلند اعتراض وکړ او ورته ويې فرمايل، چې: " ای ابوبکره رضي الله عنه ! دوی خپل کار ته پرېږده، په دوی غرض مه لره " (بخاري مسلم او ابن ماجه)

ځينې وايي، چې دا وينځې کوچنۍ وې، خو ځواب دا دی چې که دوی په رښتيا هم کوچنيانې وای، نو حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه به ورته دومره نه په غوسه کېده او دومره به د هغه رضي الله عنه د غوسې د راپارولو لامل نه ګرځېده.

-بعاث د اوس او خزرج د قومونو ترمنځ 120 کلنه جګړه وه، چې رسول الله صلی الله عليه وسلم په خپل کوښښ پای ته ورسوله، نو ځکه حضرت ابوبکر رضي الله عنه ددې ناوړه جنګ يادولو ته د شيطان غږ وو ايه.

دا حديث د رسول اکرم صلیالله‌علیه‌وسلم په عملي سنتو او د هغه صلیالله‌علیه‌وسلم په محسوسو شواهدو کې راځي، د مصر مشهور او وتلی عالم ډاکتر محمد عماره په خپل کتاب ((الاسلام والفنون الجميلة)) کې ليکي ، دا حديث جوتوي چې رسول الله صلیالله‌علیه‌وسلم نه يوازې دا چې سندرې اورېدلې ، بلکې هغه يې تائيد کړې هم دي او د سندرو د منع کوونکيو اجتهاد يې هم اشتباه او د هغوی سهوه بللې ده. حضرت ابو بکر صديق(رضي الله عنه) د خپل اجتهاد پر بنسټ وغوښتل چې هغوی منع کړي ، خو رسول الله صلیالله‌علیه‌وسلم د ابوبکر(رضي الله عنه)په دې اجتهاد اعتراض وکړ ددې لپاره چې د سندرو په روا والي يې ټينگار کړی وي. او دا داسې روايت دی چې د حديثو د جرحې او تعديل هېڅ عالم يې هم پر کوم روايت کوونکي نيوکه نه ده کړې.

ځيني وايي چې په حديث کې راغلي چې حضرت رسول الله صلیالله‌علیه‌وسلم چې دا حال وليد نو مخ يې واړاوه ، خو ډاکتر محمد عماره ځواب ورکوي چې د رسول الله صلیالله‌علیه‌وسلم د مخ اړولو لامل انجونو ته نه کتل وو ، او د سندرو نه اورېدل يې لامل نه وو ، ځکه چې سندرې په غوږ اورېدل کېږي.

دا داسې روايت دی چې د حديثو هېڅ عالم يې هم پرراويانو هېڅ ډول نيوکه نه ده کړې

ددې حديث په بل روايت کې چې عمرو بن حارث له ابن شهاب څخه روايت کړی دی او همدا متن پکې راغلی ، دا هم ويل شوي دي: ((تغنيان و تضربان)) يعني: ((سندرې يې ويلې او دارياپې وهله.))
مسلم او بخاري هم همدا متن د اوزاعي په روايت له ابن شهاب څخه نقل کړېدی .

2_ حضرت عايشه رضي‌الله‌عنها روايت کوي، چې هغې يو انصار ته يو انجلۍ ورواده کړه. رسول الله صلیالله‌علیه‌وسلم ترې وپوښتل: "ای عايشې رضي الله عنها آيا نڅا يې کوله؟ ځکه چې انصار نڅا خوښوي ". (بخاري، احمد)

3_ ابن عباس رضي الله عنه روايت کوي، چې عايشې رضي‌الله‌عنها خپله يوه نږدې دوسته يو انصار ته ورواده کړه. حضرت رسول اکرم صلیالله‌علیه‌وسلم ترې وپوښتل، چې "آيا له ناوې سره د مېړه تر کوره ملگرې وئ؟ " هغې رضي الله عنها ورته ځواب ورکړ "هو" "بيا يې ترې وپوښتل آيا له هغې سره مو کومه سندره ويونکې (سندرغاړې) ولېږله.؟ " حضرت عايشې رضي الله عنها ځواب ورکړ "نه" رسول الله صلیالله‌علیه‌وسلم ورته وفرمايل، چې "انصار سندرې خوښوونکی قوم دی کاشکې مو ورسره څوک لېږلې وای، چې ويلې يې وای: "اتيناکم اتيناکم فحيانا و حياکم" يعني "موږ تاسو ته راغلو ، موږ تاسو ته راغلو ، نو تاسو سلام دې پر موږ وي او زموږ سلام دې پر تاسو وي". ابن ماجه او نسايي

4_ عامر ابن سعد رضي‌الله‌عنه روايت کوي "په يو واده کې له قرظه ابن کعب رضي الله عنه او ابو مسعود انصاري رضي الله عنه سره په داسې حال کې ملگری شوم، چې څو وينځو سندرې ويلې. ما ورته وويل، چې ای صحابه و (د خدای د رسول ملگرو) آی هغه کسانو چې د بدر په جگړه کې مو برخه اخيستې. آيا ستاسو پر وړاندې داسې کارونه کېږي؟ هغوی ځواب راکړ: "که غواړې نو ته هم له موږ سره کېنه او

موږ سره يو ځای غوږ ونيسه او که نه غواړې، چې وايي ورې، نو څه لاړ شه، ځکه چې په ودونو کې موږ ته د لهو اجازه راکول شوې ده.. (نسايي او المستدرک للحاکم)

٥: سايب بن يزيد روايت کوي چې (د رسول الله صلی الله عليه وسلم خواته يوه ښځه راغلله نو رسول اکرم صلی الله عليه وسلم وفرمايل: ((ای عايشې رضي الله عنها آيا دا پېژنې ؟ هغې رضي الله عنها ورته وويل: ((نه ای د خدای جل جلاله پيغمبره صلی الله عليه وسلم)) ، هغه صلی الله عليه وسلم ورته وفرمايل: ((دا فلانۍ سندرغاړې وينځه ده ، آيا غواړې چې درته سندرې ووايي ؟.)) بيايې سندرې ووېلې ...) نسايي

٦: امام احمد په خپل مسند کې له عبدالله ابن عمر رضي الله عنه يا عميره څخه روايت کړی چې وايي: ((د ابو لهب زوم راته وويل کله مې چې دابو لهب له لور سره واده وکړ نو حضرت رسول اکرم صلی الله عليه وسلم زموږ خواته راغی او ويې فرمايل: ((هل من اللهو ؟)) ((آيا لهو شته ؟))

٧: کله چې رسول صلی الله عليه وسلم له مکې معظمې څخه مدينې منورې ته مهاجر شو نو د مدينې او سېدونکي له ډېرې خوښۍ څخه په خپلو جامو کې نه ځايېدل ، هغه په پرده کې پټې نجونې بامونو ته وختلې او په ډېرې خوښۍ سره يې لاندې بيتونه زمزمه کول او د رسول الله صلی الله عليه وسلم هرکلی يې په سندرو او زمزمو داسې وکړ:

((طلع البدر علينا من ثنيات الوداع
وجب الشکر علينا ما دعا لله داع
ايها المبعوث فينا جئت بالامر المطاع))

، يعنې ((د وداع د غره له څوکې پر موږ بشپړه سپوږمۍ راوخته ، چې د خدای جل جلاله دعا کوونکی يې راوغوښت ،شکر پر موږ واجب دی ، ای پر موږ کې پاڅېدليه ! (لېږل شويه) منل شوی فرمان دې راوړی دی.))

٨: کله چې د رسول الله صلی الله عليه وسلم د سپرلۍ اوښ د بني نجار قبيلې اړوند د ابو ايوب انصاري رضي الله عنه د کور مخ ته ځملاست نو ددې قبيلې نجونو درياګانې راواخيستې او د رسول الله صلی الله عليه وسلم هرکلی يې په درياګانو او زمزمو داسې وکړ:

((نحن جوار من بني النجار
يا حبذا محمد من جار.))

يعنې: ((موږ د بني نجار نجونې يو ، محمد صلی الله عليه وسلم څومره ښه همسايه دی.))

په يوه روايت کې دا هم راغلي چې حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه چې په دې سفر کې له حضرت رسول اکرم صلی الله عليه وسلم سره ملګری وو وغوښتل چې دا نجونې له سندرو ويلو او ترنم څخه منع کړي ، خو حضرت پيغمبر صلی الله عليه وسلم ورته دا انقلابي وينا وکړه: ((ای ابوبکره رضي الله عنه پرې يې ږده چې يهود پوه شي چې زموږ دين ډېر پراخ او خلاص (ارت) دی.))

الاسلام و الفنون الجميله.

۹-ابو حسين روايت کوي :((په هغه ورځ کې چې د مديني او سېدونکي په کې لوبې کوي د معوز بن عفراء د لور ربيع رضي الله عنها خواته ورغلم ، هغې راته وويل چې يوه ورځ حضرت رسول اکرم صلی الله عليه وسلم زما خواته راغی او په همدې فرش کښېناست ، زما خواته دوه نجونې وې چې له درياسره به يې زما د هغه نيکونو په ياد کې تراني ويلې چې په بدر کې شهيدان شوي وو او په دې ضمن کې يې دا هم وويل: (زموږ په منځ کې پيغمبردی چې له راتلونکي هم خبر دی.)
خو پيغمبر صلی الله عليه وسلم ورته وفرمايل چې: (دا سې مه وايئ ځکه چې له الله جل جلاله پرته هېڅوک هم له راتلونکي خبر دی.)) امام احمد .
دلته وينو چې رسول الله صلی الله عليه وسلم هغوی له دريا او زمزمو څخه نه ايساروي خو په عقيدې پورې يوې اړوندې تېروتنې ته يې پام را اړوي.

۱۰_ ابن حزم له ابن سيرين څخه روايت کوي: "يو سړي مديني ته د پلورلو لپاره څو وينځې راوستې، نو د ابن عمررضي الله عنه خواته ورغی. يو تن راغی او د يوې وينځې د اخيستلو لپاره يې په بيه کې جګړه وکړه، خو ويې نه پېرله. ابن عمررضي الله عنه د وينځو خاوند ته وويل، چې دا سې وکړه ددې وينځو د پېرلو لپاره دا سې چاته ورشه چې هغه په دې کار کې ځانګړی نوم او شهرت لري، چې هغه عبد الله ابن جعفررضي الله عنه دی بيا هغه عبد الله ابن جعفررضي الله عنه ته د پېرلو په نيت ورغی. وينځې يې ورته وروړاندې کړې، بيا يې له دې دوو څخه يوې ته امر وکړ، چې سندرې ووايي. په دې وخت کې ابن عمر رضي الله عنه هم غوږ ايښی و. وروسته عبد الله ابن جعفررضي الله عنه په بيه کې له جګړو وروسته هغه وپېرله. وروسته هغه سړی (پلورونکی) د ابن عمر رضي الله عنه څنګ ته راغی او ورته ويې ويل، چې په اوه سوه درهمه (په يو بل روايت کې نهه سوه درهمه ياد شوي) مې وپلورله، خو تاوان مې وکړ. ابن عمررضي الله عنه ددې خبرې په اوريدلو سره ابن جعفررضي الله عنه ته ورغی او ورته ويې ويل، چې دې سړي تاوان کړی دی اوه سوه (يا نهه سوه) روپۍ کمې بولي يا ورته وينځه بېرته وسپاره او يا سودا له سره وکړئ. ابن جعفر رضي الله عنه ورته وويل، چې دی خوښ نه دی، نو وينځه يې ورته بېرته سپارم. "
ابن حزم ددې روايت په اړه وايي: "ابن عمررضي الله عنه سندرې ته غوږ هم ايښی دی او د هغې وينځې د پلورلو په کار کې يې کوښښ او هڅه هم کړې ده. دا صحيح حديث دی، سند يې هم صحيح دی. نه هغه ډول خوسا ، تور شه، زړېدلی او موضوعي احاديثو ته منسوب روايات. " (المحلی)

۱۱_ د موسيقۍ د رواوالي پلويان په دې ايت هم استناد کوي: "و اذا راء و تجارة او لهواً انفضوا اليها و ترکوک قائما قل ما عند الله خير من اللهو و من التجاره و الله خير الرازقين. " يعني "کله چې سوداګري او ساعت تېري ويني، نو هغې ته ورشي او تا ولاړ پرېږدي. ورته ووايه له خدای جل جلاله سره چې څه دي هغه له سوداګرۍ او ساعت تېرۍ څخه ډېر غوره دي او الله

جل جلاله تر ټولو غوره رزق ورکوونکی دی. " (الجمعه)
په دې ایت کې الله جل جلاله لهو له سوداګرۍ سره یو ځای یاده کړې ده، څرنګه چې سوداګري روا کار دی، نو ساعت تېري هم روا ده. الله جل جلاله نه سوداګري بده ګڼلې او نه لهو. مګر هغه خلک یې ورټل، چې رسول الله صلی الله علیه وسلم یې په داسې حال کې په منبر ولاړ پرېښود، چې هغه خطبه لوستله او دوی د کاروان مخې ته، چې دریا (دایره) ورته وهل کېده، ورغلل.
امام قرطبي ددې ایت په تفسیر کې فرمایي: ((د جمعې په ورځ رسول الله صلی الله علیه وسلم د منبر لپاسه خطبه لوستله چې پدې وخت کې یو سړی مسجد ته راننووت او غږ یې وکړ چې د دحیه بن خلیفهٔ کلبي سوداګریز کاروان راورسېد. دویلو وړه چې دحیه به چې هرکله له سفر څخه راستون شو نو دوستانو به یې ددریا په وهلو دهغه هرکلی کاوه.
جابر بن عبدالله رضي الله عنه وایي چې کله به واده و نو نجونې به ددریا او شپېلۍ په وهلو سره دنبوي مسجد څنګ کې تېرېدلې او مسلمانانو به هم ددې غږ په اورېدلو له مسجد څخه ورمنډې کړلې نو داآیت په همدې خاطر رانازل شو.
الجامع الاحکام القرآن)
نو دلته جوته شوه چې نه سوداګري منع ده او نه لهو، بلکې د الله جل جلاله لخوا د مسلمانانو دا بې پروایي، په منبر د رسول الله صلی الله علیه وسلم پرېښودل او د سوداګریز کاروان او یا دنجونو ددریا غږ پر لور ددوی ورغاستل او د لمانځه پرېښودل وغندل شول. امام قرطبي همدا راز فرمایي: په دې آیت کې نه لهو غندل شوې او نه هم لوبې، که داسې وای نو مطلق دنیوي ژوند به غندل شوی وای ځکه چې ټول دنیوي ژوند ته دلهو او لعب نوم ورکړل شوی دی: ((وما الحیوة الدنیا الا لعب ولهو)) یعني: ((او ژوند له لهو او لعب پرته بل څه ندی))
۱۲_ډېرو صحابه و سندرې اورېدلې او دا کار یې تائید کړی دی او صحابه هغه خلک دي، چې هر څوک ورپسې اقتدا وکړي، نو لار یې موندله.
۱۳_ حضرت عایشه رضي الله عنها روایت کوي، چې څو تنو حبشیانو د اختر په ورځ په نبوي مسجد کې لوبې کولې، نو حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ماته وفرمایل، چې آیا ته دا لوبه لیدل غواړې؟ ما ورته وویل، چې هو. هغه صلی الله علیه وسلم په دروازه ودرېد، خپل لاس یې وغځاوه زه یې په کې پورته کړم، چې ننداره ولیدلی شم. ما د ننداره لیدلو ته دوام ورکړ. رسول صلی الله علیه وسلم څو ځله راڅخه وپوښتل، چې بس نه ده؟ ما ورته وویل نه. " (بخاري)
حضرت امام غزالي وایي، چې دا لوبې رقص او نڅا وه.
د عایشې رضي الله عنها په یو بل روایت کې راغلي چې: ((د اختر ورځ وه حبشو په مسجد کې په سپر او نیزو لوبې کولې، رسول الله صلی الله علیه وسلم ما ته وفرمایل: ((غواړې چې ننداره وکړې؟، ما ورته وویل هو، نوزه یې خپل شاته په دې ډول ودرولم چې زما مخ یې پر مخ وو او په خپلې جامې یې زه پټه کړم او ماد

حبشیانو د لوبو ننداره کوله ، چې حضرت عمررضي الله عنه هغوی منع کړل نو رسول الله صلی الله علیه وسلم لوبو کوونکیو ته وفرمایل: ((ای د ارفده اولاده ، په امن کې اوسئ .))
تر دې چې زه ستړې شوم او هغه صلی الله علیه وسلم راته وفرمایل: ((بس دی؟ :)) ، ما وویل: ((هو .))
بیا هغه صلی الله علیه وسلم راته وفرمایل: ((خیر ځه.))
په یو بل روایت کې راځي چې: ((حبشیان به نڅېدل.)) او په یو بل روایت کې راځي چې: ((هغوی د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم پر وړاندې نڅېدل او سندرې یې ویلې.)) ، امام احمد دا روایت له انس ابن مالک څخه کړی ،

د پورتني ماخذ په حواله

کله چې حضرت عمر صلی الله علیه وسلم وغوښتل هغوی منع کړي نو حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ددې لپاره چې د هغوی ددې لوبو او نڅېدلو روا والی تائید کړي د حضرت عمر رضي الله عنه ، د اجتهاد مخالفت وکړ.
د یادولو وړ خبره دا هم ده چې بخاري دا حدیث یوازې په (باب لعب) یا د لوبو باب کې نه دی را اخیستی، بلکې په (باب لهو) او تر دې معنا ، مفهوم او اصطلاح لاندې یې هم را اخیستی چې د دواړو روا والی جوتوي.
په مسلم کې راغلي چې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د حضرت عایشې رضي الله عنها سر په خپله اوږه کېښود .

١٤_ داؤد ثقفي روایت کوي، چې موږ د ابن جریح د حدیثو د تدریس په حلقه کې ناست و ، په دې حلقه کې د عبدالله ابن مبارک په ګډون د عراق نور ګڼ شمېر علماء، محدثین او فقهاء هم ناست وو ، چې په همدې کې ابن میزن مغني تېر شو. ابن جریح هغه راوغوښت او تري ویې غوښتل، چې څو سندرې ووایي. هغه څو سندرې وویلې بیا یې وویل، چې که له تاسو سره دا ناپوهه خلک نه وای ناست، نو ما به ډېرې سندرې درته ویلې وای، تر دې چې تاسو مې په سندرو ماړه کړي وای. په دې وخت کې ابن جریح په حلقه کې له ناستو خلکو څخه وپوښتل، چې آیا په تاسو کې داسې څوک شته، چې زما دا کار یې نه وي خوښ شوی؟ ځینو خلکو د ابن جریح ددې پوښتنې په اوریدلو سره وویل، چې هو ! موږ په عراق کې دا کار نه خوښوو. ابن جریح ورته وویل، چې د حُدا او رجز ویلو په اړه مو څه خیال دی؟ هغوی ورته وویل، چې ددې دواړو په جواز کې هېڅ شک نه لرو. ابن جریح ورته وویل، چې اخر په حُدا ، رجز او موسیقۍ کې څه توپیر دی؟

(اغاني جلد 1، ص175، د قران اور فنون لطیفه په حواله).

١٥_ یوه شپه حضرت عمر رضي الله عنه د شپې په کوڅو کې ګرځېده، چې د سندرې غږ یې واورېده. حضرت عمر رضي الله عنه هغې خوا ته متوجه شو او تر ډېره ورته ودرېد.
یو ځل خلکو حضرت رباح رضي الله عنه ته د حُداویلو فرمایش وکړ. هغه رضي الله عنه د حضرت عمر رضي الله عنه مزاج او طبیعت ته کتل. خو کله چې حضرت عمر رضي الله عنه کوم خفګان ونه ښود ، نو رباح

رضـي الله عنـه هـم سـندرې پيـل كـړې او حـضرت عمررضـي الله عنـه هـم اورېـدلې، تـر هغـې چـې سبا شـو، نـو بيـا يـې ورتـه وويـل چـې اوس يـې بـس كـړه، ځكـه اوس د خـداى جل جلاله د يـادولو وخـت دى.

يـو ځـل يـو سـپاره د حج پـه ورځـو كـې سـندرې وېلـې، ځينـو خلكـو حـضرت عمررضـي الله عنـه تـه وويـل، چـې آيـا دا نـه منع كـوې؟ حضرت عمـر رضي الله عنه ځـواب وركـړ"نـه" ځكـه چـې سـندرې خـو پـه اوښـانو د سـپرېدونكيو د لارې توښـه ده. همـدا راز خـوات ابـن جبيـر روايـت كـوي، چـې يـو ځـل لـه حـضرت عمـر، حـضرت عبـدالرحمن ابـن عـوف او حـضرت ابـو عبيـده رضـي الله عـنهم سـره (چـې درې واړه د عـشره مبشره و پـه ډلـه كـې دي) پـه يـو سـفر كـې ملگـرى وم، خلكـو راځخـه وغوښـتل چـې د ضـرار اشـعار ولـولم. حضرت عمـر رضي الله عنه وويـل، چـې ښـه دا ده چـې خپـل اشـعار ولـولې. مـا هـم سندرې پيل كړې او تړوله شپه مې سندرې وېلې.

(سيره العمرين د ابن جوزي)

علامـه شـبلي نعمـاني د حـضرت عمررضـي الله عنـه پـه اړه ليكـي، چـې: "يـوه شـپه عبـدالله ابـن عباس رضـي الله عنـه ټولـه شـپه شـعرونه ويـل كلـه چـې سـهار شـو، نـو حـضرت عمررضـي الله عنـه ورته وويل، چې اوس قرآن وو ايه." (الفاروق)

١٦_ امـام شـوكاني پـه نيـل الاوطـار كـې ليكـي: "د مـديني اوسـېدونكي او لـه ظاهريـه او صـوفيه و څخـه د هغـوى هـم آنـده خلـك د سـندرو پـه روا والـي بـاور او عقيـده لـري كـه څـه هـم لـه رباب او چنګ سره وي."

اسـتاد ابـو منـصور بغـدادي شـافعي ليكـي: "عبـدالله ابـن جعفـر د سـندرو پـه روا والـي كـې هـيڅ سـتونزه نـه وينـي. خپلـو وينځـو تـه بـه يـې د سـندرو ويلـو اجـازه وركولـه او خپلـه بـه يـې هـم تـرې اورېـدلې او دا د اميـر المـؤمنين حـضرت علـي رضي الله عنه زمانـه وه." همـدا اسـتاد همداسـې يـو موردلـه شريح قاضي، سعيد ابن مسيب، عطاء ابن اباح، زهري او شعبي څخه هم رالېږدوي.

١٧_ د حرمينــو امــام پــه خپــل كتــاب "النهايــه" او تكــره تــاريخ پــوه ابــن ابــي الــدنيا وايـي: "عبـدالله ابـن زبيـر رضـي الله عنـه څـو وينځـې درلـودلې، چـې چنګ بـه يـې غـږاوه. ابـن عمـر رضـي الله عنـه پـرې پـه داسـې وخـت كـې ورننـووت، چـې پـه غېـږ كـې يـې چنګ ايـښى و، نـو ورتـه ويـې ويـل، چـې "اى د خـداى جـل جلالـه د رسـول صـلى الله عليـه وسـلم صـحابي (ملګريـه) دا څـه شـى دى؟ بيـا عبـدالله هغـه ابـن عمررضـي الله عنـه تـه وركـړ هغـه يـې پـه اړه ډېـر سـوچ وكـړ بيـا يـې پـه ټوكـه وويـل: دا يـوه شـامي تلـه ده؟ ابـن زبيررضـي الله عنـه هـم د ټـوكې پـه دود وويـل: "هـو! پـه دې عقلونه تلې."

١٨_ علامه ابو عمر اندلسي ليكي: يو ځل عبدالله ابن عمر رضي الله عنه په داسې حال كې د عبدالله ابن جعفررضي الله عنه څنګ ته ورغى، چې له هغه سره يې وينځه وه او د وينځې په غېږ كې يې چنګ

اینبی و. بیایي له ابن عمررضي الله عنه څخه وپوښتل، چې آیا په دې کار کې څو به کومه (شرعي) ستونزه نه ویني. هغه ځواب ورکړ "نه". (العقد الفرید د اندلسي)

۱۹ـ ماوردي د معاویه رضي الله عنه او عمرو ابن العاص رضي الله عنه په اړه وایي، چې دوی دواړو له ابن جعفررضي الله عنه څخه د چنګ غږ اورېدلی دی.

۲۰ـ امام ابو الفرج اصفهاني روایت کوي، چې حسان ابن ثابت رضي الله عنه له عزه المیلاء څخه له مزهر سره یو ځای خپل یو شعر واورېد. ژبپوهان وایي، چې مزهر چنګ ته وایي. ابو العباس هم همداسې یو روایت کړی دی. (الاسلام و الفن)

۲۱ـ ادفوي وایي، چې دوهم عمر (عمر ابن عبد العزیز) خلافت ته د رسېدلو تر مهاله د خپلو وینځو (د سندرو) غږ ته غوږ اېښود. ابن سمعاني وایي، چې طاوس هم د سندرو رواوالی منلی دی. ابن قتیبه او د "الامتاع" د کتاب لیکوال د مدینې د قاضي سعید ابن ابراهیم ابن عبد الرحمن زهري څخه چې تابعي دی، هم همداسې روایت کړی دی. ابو یعلی خلیلي په خپل کتاب "الارشاد" کې د مدینې د مفتي عبد العزیز بن سلمة الماجشون څخه همدا ډول روایت کړی دی. رویاني د قفال په اړه وایي، چې د امام مالک بن انس رح په مذهب کې په خوښیو کې سندرې روا بلل شوې دي. استاد ابو منصور الفوزاني له امام مالک رح څخه د چنګ رواوالی رانقل کړی دی.

مکي ابو طالب په خپل کتاب قوت القلوب کې له شعبه څخه روایت کوي، چې هغه د مشهور محدث منهال ابن عمر په کور کې د تنبور غږ اورېدلی دی.

۲۲ـ ابو الفضل طاهر په خپل تالیف (السماع) کې لیکي: د چنګ په رواوالي کې د مدینې په اوسېدونکیو کې اختلاف نشته دی.

۲۳- د حضرت عایشې رضي الله عنها په حدیث کې راغلي دي چې هغې (رضي الله عنها) یوه انصار ته یوه نجلۍ ور واده کړه کله یې چې ناوې د شاه کورته ورو سته نو حضرت رسول الله صلیالله علیه وسلم ورته وفرمایل: ((ماکان معکم من لهو فان الانصار یعجبهم اللهو)) یعنې: ((ای عایشې له تاسو سره لهو نه وه ؟ رښتیا ده چې انصار لهو خوښوي.))

په دې حدیث کې وینو چې حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم په دې خاطر چې لهو له دې مناسبت سره وړ، مناسب او صحیح کار وه (په ښادۍ کې ساز او سرود وړ کار دی) نو رسول الله صلیالله علیه وسلم ورته اشاره وکړه او د خلکو پام یې دې ټکي ته راواړاوه چې ساز او سرود له ښادۍ او خوښۍ سره مناسبت لري نو په دا ډول مناسبتونو کې باید وغږول شي.

۲٤-په واده کې د ساز او سرود د روا والي په اړه د عامر ابن سعد روایت تر دې هم ډېر صراحت لري په دې حدیث کې په ډاګه ویل کېږي چې حضرت رسول الله صلیالله علیه وسلم صحابه و ته په ودونو او خوښیو کې د ساز او سرود اجازه ورکړې. دی وایي: ((په یوه واده کې د قرضه ابن کعب رضي الله عنه او ابو مسعود انصاري رضي الله عنه څنګ ته ورغللم په دې وخت کې مې ولیدل چې وینځې سندرې وایي ماورته وویل: تاسو خو د رسول الله صلیالله علیه وسلم صحابه او د بدر په غزا کې ګډون کوونکي

ياستدا ډول عمل هغه هم ستاسو پر وړاندې ترسره کېږي ؟ هغوی راته وويل چې ته کولی شې چې له موږ سره کښېنې او سندرې واورې او دا هم کولی شې چې بېرته لاړ شې !((يقيناً چې دحضرت رسول اکرم صلی الله عليه وسلم لخوا موږ ته په ودونو کې دساز او سرود اجازه راکړل شوې ده)) نسايي او تهذيب ۱۰۷

امام حافظ ابو الفضل محمد طاهر (۴۴۸ـ ۵۰۷ هجري ، ۱۰۵۶ـ۱۱۱۳ م)ددې او دېته ورته نورو راويانو په اړه وايي: ((هغوی چې سماع يې نه خوښوله دحديثو له علم سره دنابلدتيا او پر هغوی د نه پوهېدنې له امله به يې په دې او دېته ورته رواياتو استدلال کاوه. نو وګورئ هر کله هم چې دوی په کوم کتاب کې په دې اړه کوم حديث(روايت) وليد نو سمدستي به يې هغه بې له کومې پلټنې ځانته نظريه وټاکله او هغه به يې دخپلو مخالفينو پر ضد ددليل په توګه کاراوه. چې دا پخپله لويه سهوه، بلکې ستره ناپوهي ده.))
النويري (نهاية الارب) ج ۴ ۲ ۱۴۷ـ۱۶۰

يوې ډلې هڅه کړې ده چې د صحيحو او منليو احاديثو چې دوی پکې په عيب موندلو نه دي بريالي شوي او دسماع په رواوالي دلالت کوي مفاهيم داسې واړوي چې پررواوالي دلالت ونکړي دبېلګې په توګه يې امام ابن تيميه (۶۶۱ـ۷۲۸ هجري، ۱۲۶۳= ۱۳۲۸ م) يادولېشو. ده هم هڅه کړې ده چې دهغو صحيحو اومنل شويو رواياتو چې په ډاګيزه دسماع او سندرو په رواروالي دلالت کوي خپل اصلي مفهوم ترور کړي. او نه روا والی يې جوت کړي بيا هم دبېلګې په توګه ، هغه ددوو انجونو دسندرووېلو په وخت کې دحضرت عايشې په کوټه کې دحضرت رسول اکرم صلیالله عليه وسلم دشتون او دهغه صلیالله عليه وسلم په شتون کې دسندرووېلو په اړه وايي: ((کان يسمع)) ،((ولا يستمع)) يعني: ((هغه اورېدل خو غوږ يې ورته نه ايښود))
ابن تيميه ـ مجموعة الرسائل الکبری ج ۲ ص ۳۰۲ چاپ قاهره

څرنګه چې ددا ډول استنباطات ده د متکلفانه چلند ببلګې دي نو ځکه ممکنه نه ده چې دهغو خلکو له دلايلو به څه کم کړي (او يا به پرې اغيز وکړي.) چې موسيقی ته غوږ نيول او اورېدل دواړه روابولي .

ابو سليمان وېلي دي چې په زړه کې چې څه نه وي نو سماع يې پکې نه پيدا کوي خو څه چې په زړه کې شته سماع يې خوځوي (په حرکت او جوش يې راولي) نو له همدې کبله نوموړی په لاندې حالاتو کې ترنم او ساز او سرود روا بولي.
۱ : حاجيانو ته له طبلې او شپېلۍ سره سرود روا دی ځکه چې دوی دحج د مناسکو او ځايونو ستاينه کوي دچا په زړه کې چې دحج مينه ده هغه زياتوي او دچا په زړه کې چې نشته دا مينه پيدا کوي څرنګه چې حج ثواب او مطلوب کار دی نو هڅول هم ورته روا دي.
۲ : روا جګړې ته دخلکو دهڅولو او جرئت ورکولو په غرض هم ساز او سرود روا دی خو دلته بايد حماسي اوړزمي شعرونه ووېل شي داسې شعرونه چې په خلکو کې له جهاد سره مينه او شوق ژوندی او تحريک کړي په جګړه کې بايد دموسيقۍ هغه الات وکارول شي چې په خلکو کې غيرت جرئت او زړه ورتيا پيدا کړي، په جوش يې راولي هغه وسايل بايد ونه کارول شي چې دزړه ورتيا په ځای دخلکو

زړونه نرم کړي له کور ، اولاد او ښځې سره يې مينه راوپاروي ، مجازي معشوقې ورپه زړه کړي، همدا لامل دی چې وايو په جګړه کې بايد شپېلۍ ونه غږول شي ځکه چې غږ يې نرمونکی او غم پارونکی دی ، دزړ ورتيا تومنه له منځه وړي او دغيرت او شهامت پر ځای نرمي او سستي پيدا کوي او ددې قاعدې له مخې چې ((منع کارته هڅول منع دي)) نو ناروا جګړې ته دخلکو هڅول که دساز او سرود له لارې وي او که له بلې لارې روا نه دي.

۳: د روا خوښيو او ښاديو په وختونو کې په دې خاطر چې خوښي او ښادي نوره هم ډېره شي هم ساز او سرود روا دي لکه داخترونو ،ودونو دمسافرو دستنېدلو دکوچني دزېږښت او دزېږښت داوومې ورځې (چې اوس يې ځای شب شش) نيولی دکوچني دختنې په وخت کې، دقرآن دحفظ دبشپړېدو خوښي په دې ټولو کې ساز او موسيقي روا ده.

هر مناسبت چې خوښي پرې په کارده نو په موسيقۍ بدرګه کول يې هم روا دي لکه مدينې ته درسول الله صليالله عليه وسلم دهجرت په وخت کې چې دمدينې نجونو په دريا اوسندرو دهغه هرکلی وکړ.
(طلع البدر علينا...)

درسول الله صلی الله عليه وسلم هجرت او مدينې ته تلل دمدينې د خلکو لپاره دخوښۍ او وياړ خبره او يوه دستاينې وړ ښادي وه نو ددې خوښۍ څرګندول په شعر او سرود او دبدن په نورو حرکاتو دستاينې وړ خبره ده. ديوې ډلې صحابه وو رضي الله عنهم په اړه روايت شوی چې کله به په کومه خبره خوښ شول نو پايکوبي (دنڅا په څېر له خوښۍ څخه پښنه په ځمکه وهل) به يې کوله (لکه دحضرت علي ،امام حسين او حضرت زيدبن حارثه رضي الله عنهم په اړه چې وړاندې تېر شول.)

دحضرت عايشې په کور کې ددوه وينځو د سندرو او سرود په اړه دعمروابن حارث په روايت کې راځي چې: ((تغينان وتضربان)) يعنی ((سندرې به يې ويلې او دريا به يې وهله)) دحضرت عايشې رضي الله عنها په کور کې دوينځو ساز او سرود ته درسول الله صليالله عليه وسلم غوږ نيول په خپله ددې څرګندوی دی چې دنا محرمو ښځو غږ اوربېدل دنورو بېهوده او بې ګټې سازونو په څېر حرام نه ده ، بلکې دنامحرمو ښځو لخوا سندرې اوربېدل هغه ځای کې ناروا دي چې هلته دفتنې وېره وي او داقياسونه او نصوص دغږ ، سندرو ، نڅا دريا وهلو او په نېزې او سپرپه لوبو کولو دلالت کوي.

٤: سماع په زړه کې پروت دعشق اور تازه کوي شوق په څپو او مينه په شور راولي که اورېدونکي دمعشوقې ترڅنګ وي نو موخه يې په لذت (خوند) کې ډېرښت دی او که له معشوقې لېرې (په هجر کې) وي. نو موخه دوصال داور تازه کول او دمعشوقې غېږې ته درسېدلو هيله ده او عشق که څه هم درد دی خو کله چې دوصال هيله ورسره وي نو يو ډول خوند هم ورسره ملګری شي ځکه چې هيله خوند بخښونکې او نهيلي دردوونکې ده نو که دامينه له داسې چاسره وي يا په بله وينا داسرود دداسې چالپاره وي چې وصال يې روا وي لکه دسړي خپله مېرمن او يا وينځه او يادښځې خپل خاوند ، عاطفي مينې لکه له لور، زوی ، ورور ، خور ، پلار ، مور، ماما اوکاکا سره نو داډول سماع رواده او له دوی څخه هم محرمو ته سرود اورېدل روا دي

خو دنامحرمو ښځو لپاره يا په ټوليزه توګه دهغه چا لپاره شوق راپارول روا ندي چې مينه ورسره روانه ده نو دوی ته شوق راپارول په سماع هم روانه دي ، همدا راز سترګو ته دهغو ښځو او نجونو دانځور

مجسم کول چې دده کتل ورته روانه دي هم روا نه دي همدا راز دهغو ځوانانو لپاره هم موسیقي روانه ده چې په خپل شهوت واک نه لري او موسیقي یې شهرت راپاروي ځکه ددوی درد (عشق) په موسیقۍ سره نه تسکین کېږي ،بلکې لا نور هم پاریږي کله چې له یو هوښیار شخص څخه دعشق په اړه وپوښتل شول نو ویې ویل: ((دا یو دود دی چې د انسان دسر له مغزو پورته کېږي سماع یې پاروي او جماع یې له منځه وړي.))

۵- هغه چاته هم سماع روا ده چې له الله جل جلاله سره مینه او دوستي کوي او دهغه جل جلاله دلیدلو هیله لري داسې خلک چې هر څه ویني او هرې خواته ګوري نو الله جل جلاله یا خپل معشوق پکې ویني او غوږونه یې د الله جل جلاله له غږ څخه پرته بل غږ نه اوري. نو سماع ددا ډول خلکو شور او عشق پاروي ، دوستي یې ډېروي او دزړه په اورتون کې یې پروت اور ژبغړانده کوي او دمکاشفې او ملاطفې هغه ډول حالات ورښیي چې توصیف یې نه شي کېدلی او هغه څوک یې په خوند پوهېږي چې احساسولی یې شي او چې څوک یې احساسولی ونشي نو ترې انکار کوي.

صوفیان دې حالت ته وجد وایي او په زړه کې داسې حالات مومي چې له هاغې وړاندې یې نه دي موندلي بیا دا حالات داسې پایلې او توابع لري چې زړه په اور سوځوي او پرې وینځي یې او داسې یې پاکوي او تیارې ترې ورکوي لکه سره زرچې په اور پاکوي او له دې پاکۍ او صفایۍ وروسته ورته دمکاشفاتو او مشاهداتو دروازې خلاصېږي چې داددې عاشقانو وروستۍ غوښتنه ده نو هره وسیله چې دا موخه پرې ترلاسه کېږي.د قرباتو (الله جل جلاله ته) دورنږدې کېدونکیو شیانو) په ډله کې راځي نه دمباحو او ناروااوو په ډله کې.

او هېڅ داسې اسماني کتاب به نه وي چې خلک یې دساز او سرود او نغمو په پردو کې د خدای جل جلاله یاد ته هڅولي نه وي یو چا ویلي: ((په انجیل کې مې ولیدل چې لیکلي یې وو (تاسو ته مو سندرې وویلې خو مست نه شوئ تاسو ته مو شپېلۍ ووهله خو ونه نڅېدئ) یعنې تاسو مو د الله جل جلاله یاد ته وهڅولئ خو تاسو ونه هڅېدئ))

اوس په یقین سره روښانه شوېده چې سماع کله مباح او کله هم مستحب ده او که وپوښتل شي چې آیا سماع کله حرامه هم وي نو زموږ ځواب دادی چې هو په پنځو حالاتو کې سماع ناروا ده.

یو حال یې په سندرغاړي یو حال دسماع په کارندویو ، یو حال دشعر په محتوی (منځپانګه) یو حال داوریدونکي په جسمي حالت او یو حال دموسیقۍ په واسطه دشخص لخوا دوخت ضایع کول او په اوریدلو کې یې افراط دی.

۱-چې سندرغاړې داسې ښځه وي چې کتل ورته روانه دي او له سندرو څخه یې دفتنې وېره وي دلته دفتنې مخه نیول هدف دی نو ځکه له دې ډول سندر غاړې څخه سندرې اوریدل روانه دي دا حرمت په سندره کې نه، بلکې دښځې له غږ څخه دخوند له امله ده. له دا ډول ښځو څخه یواځې سندرې نه، آن دعادي خبرو په ګډون دقرآن تلاوت اوریدل هم روانه دي همداراز له داسې ښکلي هلک څخه هم سندرې، خبرې آن تلاوت اوریدل روا ندي چې دفتنې وېره پکې وي.

که څوک وپوښتي چې شریعت خو له پردیو ښځو سره یواځیتوب (خلوت) حرام کړی دی که دفتنې وېره وي او که نه ځکه په هر حال دفتنې ګومان پکې غالب دی، نو شریعت له سره دا دروازه بنده کړه خو

ځواب دادی چې دا قیاس له مقیس علیه (هغه مسئله چې قیاس پرې کېږي) سره ډېر نږدې نه دی ځکه کتل چې څو مره ژر شهوت راپاوري او بیا له پردۍ ښځې سره په خلوت کې، نو اوربدل هاغو مره اغیز نه لري او باید ددواړو ترمنځ په توپیر قانع واوسو. اوربدل دلیدلو په څېر ژر جنسي قوه (غریزه) نه راپاروي همدا لامل دی چې دښځو غږ عورت نه دی او همدا لامل دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم له وینځو څخه سندرې اوربدلي همدا راز شریعت ښکلیو هلکانو ته کتل هم حرام نه دي بللي مګر کله چې دفتنې وېره هرومرو وي.

۲: په موسیقۍ کې دداسې کارندویو (الاتو) کارول چې هغه په شراب څښونکیو، هجړاګانو او نورو ګناه کوونکیو پورې ځانګړې وي روانه دي او نور الات لکه دریا که څه هم شرنګاني لري طبلې، شپېلۍ او... روا دي.

۳: دداسې شعر اوربدل له موسیقۍ سره او بې له موسیقۍ حرام دي چې پکې الله جل جلاله یا رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ناوړه نسبت شوی وي، هغوی پورې دروغ تړل شوي وي لکه روافضو چې دصحابه و په هجوه کې شعرونه وېلي دي همدراز دهغه شعر ویل او اوربدل هم روانه دي چې دیوې ځانګړې او ټاکلې ښځې په ستاینه کې ویل شوي وي خو که په شعر کې په عمومي ډول دحسن ستاینه شوې وي بې له دې چې کومې ټاکلې ښځې ته ګوته ونیول شي زلفې، پوزه، شونډې قد، رنګ، سترګې غاښونه... یاد شوي او ستایل شوي وي. نو دداسې شعر لیکل او اوربدل دواړه هم له موسیقۍ سره او هم بې له موسیقۍ روا دي (همدا راز هغه شعر هم روا نه دی چې فحش، سپک، چټیات پکې وي).

٤: دهغه چا لپاره هم عشقي موسیقي اوربدل او غږول روا ندي چې خپل شهوت ته تسلیم او دشهوت تر کنټرول لاندې وي. دځوانۍ دځواک او زور برسېره هم دشهوت پر وړاندې مغلوب (ملاست) وي ځکه چې دحسن او جمال ستاینه په ده کې پروت دعشق اور تازه کوي او دعقل واګې یې شکوي.

٥: هغه چاته هم موسیقي اوربدل روا ندي چې جنسي غریزه یې پیاوړې نه وي او ډېر دخدای جل جلاله په مینه کې هم مست نه وي خو دموسیقۍ په اوربدلو کې ډېر افراط کوي، موسیقي بیخي دژوند برخه او دروح اکسیجن وګرځوي، له موسیقۍ سره عادت او خوی واخلي دا ډول افراط حماقت دی او ددا ډول کس شهادت هم نه منل کېږي ځکه ټول ژوند په لهو کې تېرول ګناه ده او څنګه چې صغیره (کوچنۍ) ګناه په تکرار او دوامدار ډول ترسره کول کبیره ګرځي همدا راز په مباحاتو کې ډېر افراط او تکرار هم مباح، صغیره ګناه ګرځوي لکه شطرنج چې په اصل کې روا او مباح ده خو په تکرار او افراطي ډول کول یې مکروه دي. که څوک وپوښتي چې له دې خبرو ښکاري چې موسیقي په ځینو مواردو کې مکروه او حرامه هم ده نو تاسې یې ولې په پیل کې په مطلق روا والي حکم وکړ؟ ځکه دلته تفصیل ته اړتیا ده او په کمه موضوع کې چې تفصیل ته اړتیا وي نو مطلق حکم پکې کول اشتباه ده. زموږ ځواب دادی چې مطلق حکم کول په هغه موضوع کې ناسم کار دی چې په عین هماغې موضوع (دهماغې موضوع په ذات یا بالذات په هماغې موضوع) کې تفصیل ته اړتیا وي، خو که دموضوع په ذات کې تفصیل ته اړتیا نه وي او عارضي (بهرني) حالتونه دتفصیل اړتیا غواړي نو دلته مطلق حکم روا دی. دبېلګې په ډول که څوک وپوښتي چې آیا شهد حلال دي؟ نو سمدستي ځواب ورکوو چې هو، ځکه

د شهدو په ذات کې د حرمت خبره نشته نو ځکه سمد ستي د (هو) ځواب ورکوو خو که عارضي تفصیل ته ورشو بیا خبره داسې نه ده یعنې سره له دې چې شهد په خپل ذات کې پاک او حلال دي خو هغه چاته حرام دي چې سخته تبه لري او زیان ورته کوي همدا راز که څوک وپوښتي چې شراب حلال دي که حرام؟ نو دستي ځواب ورکوو چې حرام، خو هغه چاته روا دي چې مړې یې په ستوني کې بنده وي او له شرابو پرته بل هیڅ هم نه وي چې مړی پرې تېره کړي . (یا په اوس وخت کې په ځینو درملو کې).
سوداګري مطلق روا ده خو د جمعې د لمانځه له اذان وروسته روا نه ده. شهد او سوداګري په خپل ذات کې په مطلق ډول روا دي او شراب حرام خو له ذات څخه پرته یې نور عارضي حالات را پېښېږي چې هغه اصلي حکم یې بدلوي او سماع هم له دې کبله چې موزون او خوا ږه غږ ته غوږ نیول دي روا دي خو چې د ذات له حقیقت څخه بهرني عارضي حالات یې منع کوي دابېله خبره ده.
کله چې د موسیقۍ اباحت جوت شو نو د هغه مخالف نظر ته هیڅ اهمیت نه ورکوو.
امام شافعي سماع حرامه نه بولي او د هغه چا په اړه چې موسیقي خپله دنده او کسب بولي وایي چې شهادت یې نه منل کېږي ځکه چې د هغه په نظر دا یو داسې بوختیا ده چې له باطل سره ورته والی لري او هر څوک چې تل باطل (بې ګټې) کارونه کوي نو دا کم عقلتوب او بې شخصیتي ده، خو که څوک یې خپله دنده او کسب نه ګرځوي او شوقي چې کله پرې ورپېښ شي نو سندرې او سرود غږوي نو دا هغه بې شخصیتي نه ده او شهادت یې هم منل کېږي او هغه د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر وړاندې ددوو وینځو په سندرو استدلال کړی. د مصر نامتو فقیه او د احادیثو روایت کوونکي یونس بن عبدالاعلی بن موسی بن میسره وایي چې ماله امام شافعي څخه په دې اړه چې د مدینې او سېډونکي سماع حرامه بولي وپوښتل هغه راته وویل: ((زه د حجاز هېڅ داسې عالم نه پېژنم چې سماع مکروه وبولي له هغې سماع پرته چې په څرنګوالي کې یې خبره وي.))
او دا چې وېلي یې دي : ((سماع یوه مکروه بوختیا ده چې له باطل سره ورته والی لري.)) دا خبره سمه ده چې سماع لهو او بوختیا ده خو لهو په خپل ذات کې حرامه نه ده ځکه چې په نبوي مسجد کې د جشیانو لوبې هم لهو وه په داسې حال کې چې رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته کتل او خوښه یې کړه. آن چې الله جل جلاله د لهو او لغو په اړه پوښتنه هم نه کوي چې دیو بې ګټې کار په توګه ترسره شي. د بېلګې په ډول که څوک ځان اړ باسي چې هره ورځ به خپل لاس سل ځله په خپل سر ږدي دده دا کار بې ګټې دی خو حرام نه دی. الله جل جلاله فرمایي، ((لا یؤاخذکم الله باللغو فی ایمانکم)) یعنی: ((الله مو په بې ګټې قسمونو نه نیسي.)) نو کله چې الله جل جلاله موږ د هغه په نوم په بې ګټې قسم چې د زړه له قصد او تل څخه نه وي نه نیسي سره د دې چې بېهوده او بې ګټې کار دی نو په نڅا او شعر مو ولې نیسي.
دا چې هغه یې باطل ته ورته بولي په دې معنا نه ده چې هغه یې حرام بولي آن که هغه باطل هم بللي وای نو د تحریم په معنا به نه وه، بلکې بې ګټې به یې باله ځکه چې باطل بې ګټې خبرې ته وایي : ((د فقهي مسئلې له مخې)که یو څوک خپل مېړه ته ووایي چې ته ما وپېرودلې او یا سړی خپلې مېرمن ته ووایي چې ما پر تا ځان وپلوره او ښځه یې ورته ووایي چې ما هم وپېرلې نو دا یو باطل عقد (تړون) دی خو حرام خو نه دی. البته که موخه همداسې باطل او ساعت تېری وي خو که خبره جدي او د زړه له قصده

وي او موخه يې قطعي تملک (ښتنوالی او مالک والی) وي نو بیا حرام ده او دا چې امام شافعي رح وايي چې د سندر غاړي شهادت نه منل کېږي دا هم د هغه په نظر د ساز او سرود د حرمت په معنا نه ده ځکه چې ډېر داسې کارونه شته چې له مروت او ځوانمردۍ څخه لېرې دي او د کوونکي شهادت يې نه منل کېږي خو حرام نه دي لکه په بازار کې خوراک چې حرام هم نه دی خو د کوونکي شهادت يې نه منل کېږي. يا داوبدلو کار (دوړتوب) چې مباح کار دی، همدا راز بل هر کار چې ابرو مندانه نه وي پت او عزت پکې نه وي د کوونکي شهادت يې نه منل کېږي.

نو د هغه د تعليل موخه تنزيهي کراهت دی او د دين د نورو امامانو په اړه هم همدا سې اټکل کېږي (چې دا کار به تنزيهي مکروه بولي).

تر دې ځايه مو د امام غزالي د احياء العلوم له کتاب السماع څخه اقتباس وکړ.

په نيويارک کې د امام خويي مرکز له امام خويي څخه د موسيقۍ په اړه د پوښتونکيو پوښتنې او ددې امام ځوابونه خپاره کړي دي چې ځو پوښتنې او ځوابونه يې دلته له www.arabic.al-khoei.org ويب سايټ څخه را نقلوو:

امام خوئي د يو پوښتونکي ددې پوښتنې په ځواب کې چې (تاسو په ودونو کې په دې شرط د ښځو سندرې ويل روا بللي چې هلته محرم نه وي لکه د دوی خواته د سړيو ورتلل، نو آيا دا شرط يوا ځې په پرديو پورې اړوند دی او که مطلق نارينه و پورې (يعنی د دوی سندرې يوا ځې د پرديو نارينه و پر وړاندې حرامې دي او که د نږدې محرمو خپلوانو پر وړاندې هم).

وويل: هو يوا ځې د پرديو نارينه وو پر وړاندې حرامې دي، والله اعلم.

خو همدا مفتی صيب بيا ددې پوښتنې په ځواب کې چې آيا ښځې ته روا ده چې د خپل مېړه خوښ ساتلو او د هغه د شهوت د راپارولو لپاره هغه ته ونځېږي او د موسيقی له الاتو پرته ورته سندرې ووايي؟ ځواب ورکوي چې سندرې يې روانه دي خو نڅا يې منع نه ده.

ددې پوښتنې په ځواب کې چې آيا د خوښۍ په مناسبتونو کې لکه ودونه د نارينه وو نڅېدل او چک چک وهل روا دي؟ او آيا دا کارونه ښځوته هم روا دي؟ ويلي دي چې دا کار په خپل نفس کې پروا نلري، ترڅو چې بل حرام شی ورسره ملګری نه شي لکه د ښځو او نارينه وو يو ځای والی او داسې نور.

ددې پوښتنې په ځواب کې چې کله ښځې ډلمنې وي چې پردې نه ورځي نو آيا په ودونو کې دوی ته طبلې او داريا وهل روا دي؟ او آيا ښځه د خپلو همزولو (همجنسو) تر مخ نڅېدلی شي؟ وايي چې طبل او داريا وهل او ... ورته روا ندي خو نڅېدل ورته چې له پرديو په امن کې وي روا دي.

نو مورې ددې پوښتنې په ځواب کې چې آيا په نا مخامخ ډول لکه له راډيو - ټيپ ريکارډ او ... له ښځو څخه د ديني ترانو اورېدل چې شهوت نه راپاروي روا دي، وايي چې هو ((پروا نه لري))

ځينو روايا تو کې راغلي چې رسول الله صلى الله عليه واله وسلم له موسيقۍ پرته ودونه وليدل نو ويې فرمايل چې دا خو نکاح ده زنا خو نه ده (ولي موسيقي نشته.))

له حضرت امام صادق څخه روايت شوی چې رسول الله صلى الله عليه واله وسلم په بني زريق قوم باندې تېرېده چې د موسيقۍ غږ يې واورېده، نو ويې فرمايل چې دا څه دي؟ ورته وويل شول چې ای د

خدای رسوله، د فلاني نکاح (واده) ده نو رسول الله صلی الله علیه واله وسلم وفرمایل چې ((خپل ایمان یې بشپړ کړ دا نکاح ده ، زنا نه ده.))
او زیاته یې کړه ((نکاح به په پټه نه وي تردې چې یا (د پخلي دود) ونه لیدل شي او یا د دریا غږ وانه وریدل شي.))
خو امام خوئي وایي چې زموږ په نزد دا روایات کمزوري دي.
محمد طاهر بن علي احمد مقدسي (٤٤٨-٥٠٧ هجري ، ١٠٥٦-١١١٣م) چې د حدیثو تکړه حافظ او نوموتی تاریخ پوه دی ، بې شمېره تالیفات لري او په سفرونو کې هم ځانګړی شهرت لري د عوارف المعارف د لیکوال شیخ ابو حفص عمر سهر وردي له لارې روایت کوي چې یو اعرابي دا غزل زمزمه کړ.
قد لسعت حبة الهوی کبدي
فلا طبیب لها ولا راقي
الا الحبیب الذي شغفت به
فعنده رقیتی وتریاقي

یعنی (د عشق مار په لړمون وچیچلم او له هغه چا پرته چې ما پرې زړه بایللی دی بل ډاکټر او دمونکی نه لري دم او دزهرو تیټوونکی مې هماغه دی.))
حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ددې غزل په اورېدلو دومره په وجد راغی چې چپن یې له اوږې پریوت او معاویه رضي الله عنه دشعر ویونکي ته وویل ستاسې بوختیا څومره ښه ده حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ورته وفرمایل ای معاویه ! هر څوک چې د خپل محبوب دیاد یدو په وخت کې په وجد رانشي لوی شخص نه دی))
امام ابن تیمیه، دا روایت موضوعي او دروغ بولي.
(مجموع فتاوی ، شیخ الاسلام احمد ابن تیمیه ((١١ټوک ٥٥٧ـ ٦٤٥ مخونه مسئله سماع)
یو بل روایت هم شته هغه دا چې:((هر کله رسول الله صلی الله علیه وسلم نیستمنو ته زېری ورکړ چې تاسې به له شتمنو وړاندې جنت ته ننوځئ نو دومره په وجد او جذبه راغلل چې خپلې جامې یې څېرې څېرې کړې جبریل علیه السلام له اسمانه راغی او ویې ویل ای محمده صلی الله علیه وسلم ستا پروردګار په دې څیرو شویو جامو کې خپله برخه غواړي بیا یې له هغوی څخه یوه ټوټه واخیستله او په عرش یې راوځړوله او دا دنیستمنو او فقیرانو لاسته راوړنه ده.))
خو ابن تیمیه دا روایت هم موضوعي او دروغ بولي.
نامتو محدث او داحادیثو حافظ ابو یحیی ذکریا بن یحیی بن عبدالرحمن بصري ساجي ، چې شیخ احمد ابن تیمیه یې شافعي مذهب ته مایل بولي وایي چې، له ابراهیم ابن سعد بصري څخه پرته بل یو مخکیني امام هم له ساز او موسیقۍ سره مخالفت نه دی کړی او هغه څه چې ابو عبدالرحمن سلمي او ابو القاسم قشیري یې له امام مالک څخه روایت کوي اشتباه ده او له شک پرته چې سهوه شوی دی ځکه چې د مدینې ځینې علماوو د سماع په مجلس کې برخه اخستې ده.
مسئلة السماع د مجموعه فتاوی شیخ احمد ابن تیمیه په حواله

شیخ ابن تیمیه چې د موسیقۍ له ډېرو سختو مخالفینو څخه دی او د موسیقۍ د رد لپاره یې په خپل ګومان په حقه او ناحقه ډېر ایتونه د دلیل په توګه چې ځینې یې آن له موضوع سره تړاو هم نه لري وړاندې کړېدي هم د خیر القرون د حدیث په وړاندې کولو او په دې اړه د دلیل نیولو په پای کې وایي: ((او د امت امامانو موسیقي ښه نه ده بللې او لوی شیخان یې مجلس ته نه دي راغلي.))

خو د الاسلام و الفنون الجمیلة لیکوال د ابن تیمیه د دې نظر له رالېږدولو وروسته وایي: ابن تیمیه د لته یوازې د کراهیت ترحده وړاندې تللی نه د تحریم ترحده او هغه (ابن تیمیه) یې لامل دا بولي چې دا په خیر القرون کې نه وو او دا نوی کار دی خونوی والی څه ستونزه لري؟ زموږ په اند که نوی والی په دیني مسایلو کې نه وي هیڅ باک نه لري آن پخپله د ابن تیمیه په نظر هم لکه څرنګه مو چې وړاندې وویل.

ابن نحوي په (العمده) کې لیکي، چې ابن طاهر وایي: "دا د مدینې د اوسېدونکیو اجماع ده او ټولو ظاهریه وهم منلې ده".

ابراهیم ابن سعد هغه څوک دی، چې د "صحاح الستة و "د حدیثو د شپږو مشهورو کتابونو) ټولو خاوندانو ترې احادیث روایت کړي دي. او له ده څخه روایت کوونکي ټول په دې خبره یوه خوله دي، چې هغه به موسیقي غږوله.

لکه وړاندې مو چې وویل د موسیقۍ یو کلک مخالف شیخ الاسلام تقی الدین احمد ابن تیمیه (٦٦- ٧٢٨ هـ - ١٢٦٣_ ٣٢٨) دی.

دی وایي هغه سماع چې الله (ج) یې خپلو بنده ګانو ته د زړه تنګۍ، ستړتیا او له ذهني فشار د لېرې کولو لپاره د اورېدلو اجازه کړېده او د خوښۍ او تفریح لپاره یې کارولی شي هغه د الله (ج) د کلام اورېدل دي چې نورو پیغمبرانو، د علم او معرفت خاوندانو، په خپله زموږ رسول اکرم (ص) او صحابه و او تابعینو ورته غوږ ایښی دی (پخوانیو امتونو د الله (ج) د خپل وخت وینا ته او اوسني امت قرآن عظیم الشان ته)) چې همدا سماع د ایمان اصل دی. دی له قرآن پرته بل هر ډول سماع ناروا بولي.

مجموع فتاوي جلد ١١

خو امام غزالي بیا دا نه مني، نوموړی وایي چې ساز او سندرې خپل ځانګړی ځای او اغېز لري او عظیم الشان قرآن خپل ځانګړی اغېز. دی وایي چې دا حقیقت دی چې له خوږ غږي قاري څخه د قرآن اورېدل ډېر او بې ساری خوندلري تر دې چې انسانان خو پرېږده آن مرغان او پرښتې هم اغېزمنوي.

خو هغه موخه چې اورېدونکي یې د موسیقۍ او سماع په اورېدلو تر لاسه کول غواړي ټوله د قرآن په اورېدلو ځکه نه پوره کېږي چې قرآن عظیم الشان د یو جامع او هر اړخیز کتاب په توګه هر ډول او په هرې موضوع پورې اړوند احکام او آیتونه لري او داسې آیتونه هم شته چې له هغه حال سره تړاو نه لري او یا هغه تنده نه شي خړوبولی چې عاشق، صوفي او عارفان یې لري، د بېلګې په ډول په قرآن کې کیسې هم شته، کورني او بهرني معاملات هم شته، د میراث احکام هم شته نو دا دیو صوفي او عارف له حال سره څه تړاو لري؟ نو دا ایتونه د اورېدونکي هغه هیله او مینه چې له سماع څخه یې لري نه شي پوره کولی، همدا راز د مسلمان د ژوند ټول تړاو له قرآن سره دی او هر وخت یې اوري او په تکرار سره

دا اوربدل یا لوستل هم ددې لامل ګرځي چې غوږونه ورسره عادت واخلي او ورسره اشنا شي نو هغه خوند او جذبه نشي راوستلی او زړه ته هغه ټکان نشي ورکولی کوم چې نوی شی یې ورکوي. د مړو او بې حرکتو زړونو د خوځولو لپاره لوستونکی اړ دی چې شعر او نظم په بېل بېل انداز او بېل بېل طرز سره ووایي ، څولحنه وکاروي ، اواز لوړ او ټیټ کړي چې دا د قرآن له عظمت او مقام سره نه ښایي او نه ورسره مناسبت لري.

د سندرو او اواز د ویلو په وخت کې لوستونکي اړ دي چې د موسیقی الات لکه شپېلۍ ، طبله او ارمونیه وکاروي او د قرآن لهجه ټوله جد دی چې له هزل سره یې یو ځای کول ناشونی دي.

د بېلګې په ډول ، رسول الله (ص) ربیع بن مسعود کره په داسې حال کې ورننوت چې څو وینځو له دریا سره سندرې وېلې ، کله یې چې رسول الله (ص) ولید نو په شعر ویلو یې دده ستاینه پیل کړه نو ده (ص) ورته وویل چې هماغه څه ووایئ چې وړاندې مو ویل.

نو دده دا ستاینه پخپله (جد) وو چې له هزل (دریا) سره یې اړخ نه لګاوه نو ده ترې منع کړې.

بل دا چې په محفل کې هر څوک له خپل حال او خوښې سره سم نظم او سندرې وایي که یوه یې خوښه نه شي نو بله پیلوي یا فرمایش ورکوي خو د عظیم الشان قرآن په اړه هیڅوک دا زړورتیا نه لري چې د بدلېدلو کوښښ یې وکړي او هر آیت خو له هر حال سره مناسبت نه لري.

کیمیا سعادت ، امام غزالي لومړی جلد ۴۵۱ـ ۴۵۳ مخ

علامه شاه جعفر د موسیقۍ په اړه په خپل لیکلي کتاب (اسلام اور موسیقي) کې موسیقي د قرآن، حدیثو، د صحابه و او د تابعینو د وینا، د محدثینو او فقهاوو د ویناوو په رڼا کې څېړلې ده او دا یې ثابته کړې ده، چې موسیقي که له ساز او سرود سره وي او که بې سروده او سازه هېڅکله هم په اسلام کې حرامه نه ده.

نومړی وایي، چې رسول الله (ص) له دریا (دایره) سره یوځای سندرې اورېدلې دي. د موسیقۍ د حرمت په اړه، چې څومره روایات رانقل شوي دي دا پخپله د محدثینو پر اند موضوعي او د منلو وړ نه دي. صحابه کرامو هېڅکله هم د موسیقۍ د حرمت یادونه، نه ده کړې. فقهاوو هم موسیقي حرامه نه ده بللې او نه داسې کوم حکم شته، بلکې موسیقي او نغمې یې د اخلاقو یوه ځانګړې برخه بللې ده.

علامه شبلي نعماني د (الغزالي) په 38مخ کې لیکي: "کله چې د موسیقۍ خبره رایاده شي، نو معترضین وایي، چې دا لهو او لعب ده، خو غزالي ورته وایي، چې رسول الله(ص) د حبشو د لوبو ننداره کړې ده. زه ددې له پاسه دا هم ورزیاتوم، چې لهو او لعب زړه ته ارامتیا، خوښي او سرور ورکوي، د سترې فکر دمه جوړوي، مطمئن کوي یې، ځکه چې زړه کله ستړی شي، نو تیاره پرې راشي، نو کار، خوارئ، ژوند ته او د ژوند د ستونزو د بار د وړلو لپاره چمتو کولو ته باید خوښ او تاند شي او د تاندولو او خوښ ساتلو ذریعه یې همدا

لهو او لعب دی.

کله چې علامه ابو الکلام ازاد د هند د (راګ ناټک اکاډمي) ریاست قبول کړ، نو په علمي حلقو کې ګونګوسې او تا وېلي ما وېلي پیدا شول. ښایي دوی به خبر نه وو، چې د هند دا امام په موسیقۍ کې څومره پراخ لاس او له موسیقۍ سره څومره مینه لري؟ له موسیقۍ سره دده د بې ساري او بې کچې مینې د څرګندولو لپاره به دده له مشهور تصنیف (غبار خاطر) څخه د وروستي لیک څه برخه، چې په (1943/9/14) تاریخ یې لیکلی، را واخلو.

نوموړی لیکي: "ښکلا که په غږ کې وي او که په مخ کې، په تاج محل کې وي او که په شنا باغ کې، ښکلا ده او ښکلا زموږ فطري غوښتنه ده. زه تاسو ته یوه خبره کوم، ګورئ ما څو ځله وېلي دي چې زه د ژوند له هرې اړتیا پرته ګوزاره کولی شم، خو له موسیقۍ پرته ژوند نه شم کولی. خوږ غږ زما د ژوند اسره، زما د اروایي او دماغي ستړتیاوو درمل او د زړه او جسم د ټولو ناروغیو علاج دی.

موږ په الاغاني او عقد الفرید کې لوستي، چې تر اوسه له موسیقۍ سره د حجاز د خلکو مینې بدلون نه دی موندلی. دا مینه د هغوی په خمیره کې دومره ګډه شوې، چې آن د اذان غږ هم د موسیقۍ په انځور کې وړاندې کوي. حقیقت دا دی، چې موسیقي او شاعري د یو حقیقت دوه مخه او دوه وړانګې دي او په یو ډول یې څرګندول غواړي. د موسیقۍ مؤلف موسیقۍ ته د الحان په اجزاءو کې سر او تال ورکوي او لحن ته یې وزن او تناسب ورکوي، خو شاعر هماغه جذبه د لفظونو او معناګانو په بڼه څرګندوي.

(تو حنا بستی و من معنی رنګین بستم)

کوم حقیقتونه، چې په شعر کې د الفاظو او معنی جامه اغوندي، هماغه حقیقتونه په موسیقۍ کې د لحن سر او تال په پردو کې نغښتل کېږي.

نغمه هم شعر دی، خو د الفاظو او حروفو په بڼه نه، بلکې د روح او معنا له پلوه. په قوي ګومان سره وایم چې له مسلمانو پاچایانو څخه هم وړاندې مسلمانو صوفیانو د موسیقۍ پالنه پیل کړې ده او د ډهلي، ملتان، ایودهن او ګورخانقاګانو ته به ډېر لوړ لوړ شخصیتونه، عارفان او صوفیان تلل او د خدای ج په نزد د قبلېدلو او ثواب په نیت به یې هلته خپل جوهر ښوده. دا سې ډېر علماء شته دي، چې د ژوند د حالاتو په لوستلو سره یې سړی پوهېږي، چې په موسیقۍ کې یې ډېر لاس درلود او ددې فن ډېر تکړه استادان بلل کېږي. دا خبره تقریباً مشهوره شوې ده، چې ګویا د اسلام دیني مزاج له موسیقۍ سره جوړ نه دی او موسیقي د دین له آنده حرامه ده. په دا سې حال کې، چې ددې دعوې ټول ارزښت یوازې همدومره دی، چې فقهاوو او علماوو د ګناه د لارې د بندولو او مخنیوي لپاره دا حکم کړی دی (معنی دا چې دا کار په خپل ذات کې حرام نه دی، خو ددې لپاره منع وبلل شو، چې نورو ګناهونو ته

زمینه برابره نه کړي) او دا سختنیونه هم د تشریح له مخې نه، بلکې د قضاء له مخې شوې ده او د قضا ډګر خو ډېر پراخ دی. د هر شی یا هر کار، چې د یو فساد لامل ګرځي، نو قضا یې مخه نیسي، خو د هغه شي یا کار حکم، خو په اصل ځای پاتې دی. "قل من حرم زینة الله التی اخرج لعباده " یعني "ورته ووایه چا د خدای ج ښکلا (زینت) حرامه کړې ده، هغه زینت چې خپلو بنده ګانو ته یې پیدا کړې (پنځولې ده) ".

په دې اړه هم د بسیا تر حده شواهد شته، چې عربانو هم له اسلام څخه وړاندې او هم له اسلام څخه وروسته په موسیقۍ باندې د یونانیانو ډېر لیکل شوي کتابونه عربي ته راژباړلي او هماغسې ګټه یې ترې اخیستې ده لکه څرنګه یې، چې د هغوی د ریاضۍ له کتابونو څخه اخیستې ده. "(غبار خاطر)

د هند د امام له دې اقتباس څخه جوتېږي، چې نوموړی هم د موسیقۍ د حرمت د نظر مخالف دی او لیکي، چې که فقها د یو مصلحت له مخې په لنډمهالي ډول یو څه منع کوي، نو دا لنډمهالی حکم دی او د موضوع په دایمي حکم، چې هغه اباحت دی اغېز نه شي کولی. ددې بېلګه به دا وي لکه ډاکټر چې د ناروغۍ په وخت کې ناروغ د ځینو شیانو له خوړلو منع کوي، نو که ناروغ د ناروغۍ په وخت کې د ځینو شیانو له خوړلو منع شو، نو دا خو په دې معنی نه شوه چې دا ټول شیان پرې تر پایه حرام دي. همدارازد موسیقۍ په اړه هم د فقهاوو دا لنډ مهالی حکم لنډ مهالی دی او دایمي کېدلی نه شي او دا به څوک وي، چې د الله ج له خوا حلال شوی شی په خلکو حرام وګرځوي "ولا تقولوا لما تصف السنتکم الکذب هذا حلال و هذا حرام لتفتروا علی الله الکذب. " یعني "د خپلو ژبو دروغجنو دعوو له مخې مه وایئ، چې دا شی حلال دی او دا حرام، ددې کار پایله دا ده، چې په اللهؕ باندې د دروغو تهمت وایئ ".

موسیقي د فطرت غوښتنه ده

موسیقي د فطرت غوښتنه ده او له موسیقۍ سره مینه د هر انسان په فطرت کې نغښتې ده. نه یوازې دا چې انسانان موسیقي خوښوي، بلکې هر ژوندی موجود له موسیقۍ سره مینه لري. د فطرت او د کایناتو خالق هم دا نړۍ او دا کاینات سندریز پیدا کړي دي او ددې لپاره یې سندریز پیدا کړي دي، چې تر او تازه، خوښ او نشیط واوسي. ډېر علما وایي، چې که څوک له موسیقۍ څخه خوند نه شي اخیستلی، نو دی ناروغ دی او باید خپله درملنه وکړي، ځکه هر سالم او روغ فطرت موسیقي غواړي او له موسیقۍ خوند اخلي.

ډاکټر یوسف قرضاوي لیکي: که وګورو نو وینو چې سندرې خوښول او د خوارږه غږ د اوریدلو په وخت کې خوښي څرګندول تقریباً انساني غریزه او د بشري فطرت غوښتنه ده تر دې چې وینو، یو کوچنی چې په زانګو کې ژاړي لاس او پښې غورځوي، خو د خواږه غږ په اوریدلو چپ شي او خواږه غږ ته غوږ شي. همدا لامل دی، چې مورګانې، دایه ګانې او د کوچنیانو نورې روزونکې له ډېر پخوا وخته راهیسې کوچنیانو ته خوږې ترانې او سندرې وایي او ژړا یې پرې بندوي.

له دې پرته حېوانات او الوتونکي هم د خواږه غږ او نغمو تر اغېز لاندې راځي. غزالي په احیاء العلوم کې لیکي: "هر هغه څوک، چې سماع او موسیقي یې په حرکت او خوځښت رانه ولي له عقلي، اروایي او بدني ناروغۍ سره مخ دی، نیمګړی دی، تعادل نه لري او له روحانیت څخه لیرې په وچ طبیعت او بد ذوق کې تر اوښ، نورو حېواناتو او الوتونکیو هم بدتر دی، ځکه چې اوښ د خپل وچ او ساړه طبیعت برسېره هم له خواږه غږ سره مست شي او له درانه بار لاندې منډه کوي، اوږده مزلونه ورته لنډ شي، دومره مست شي چې له ځانه بې ځانه شي، ښځه او بښه د خپل خاوند خواږه غږ ته غاړه وراوږده او غوږونه دهغه غږ ته بوخ او ځیر کړي، خپل مزل دومره ګړندی کړي، چې آن کجاوه او بار یې سخت ټکانونه خوري. "

ابوبکر محمد بن داؤد دینوري رضی الله عنه چې په رقی مشهور و، وایي چې په یوه دښته کې روان وم چې یوې عربي قبیلې ته ورسېدم له هغوی څخه دیوتن په بلنه دهغوی کېږدۍ ته لاړم، په خېمه کې مې یو تور مریی ولید چې تړلی و. له کېږدۍ بهر څومره اویو ډېر ډنګر اوښ چې داسې فکر کېده چې ګوندې همدا اوس یې ځنکدن دی پراته وو دې مریي راته وویل چې ته زما دبادار مېلمه یې او زما بادار دمېلمه خبره په ځمکه نه غورځوي نو ته زما بادار ته زما دخلاصون شفاعت وکړه هیله ده چې ما به پرېږدي. کله چې کوربه ډوډۍ راوړه نو ما یې له خوړلو انکار وکړ اوورته ومې ویل چې ترڅو ددې مریي په اړه زما شفاعت ونه منې نو ډوډۍ به ونه خورم. هغه راته وویل چې دې مریي خو زما هر څه په اوبو لاهوکړي او دپولۍ ټک ته یې کښېنولم. ما ترې وپوښتل چې څه یې کړي، هغه وویل چې دی ډېر خوږ غږ لري او زما دژوند ګوذاره په دې اوښانو روانه وه ،ده پرې ډېر درانه بارونه بارکړل او بیا یې ورته حدا ویل پیل کړل تر دې چې اوښان یې دومره مست کړل چې ددرې شپو او ورځو واټن یې پرې په یوه شپه او ورځ کې وواهه او چې بارونه ترې ښکته شول نو له همدې یو اوښ څخه پرته نور ټول مړه شول خو ددې ټولو خبرو برسېره اوس چې ته زما مېلمه یې زه تا نه خفه کوم دادی دا مریيمې ستا ددرناوي لپاره تاته در وبخښه. دینوري وایي چې دې ته مې تلوسه وه چې دده غږ واورم چې سحر شو نو کوربه دې مریي ته امر وکړ چې هغه اوښ ته چې له کوهي څخه اوبه راوباسي حدا ووایي. ده چې کله حدا پیل کړ نو اوښ دومره مست شو چې ټول پړي یې وشلول او زه هم له ډېرې اغیز متیا پرمخې پر ځمکې راولوېدم او ګومان نه کوم چې په ژوند کې مې تردې ښکلی غږ اورېدلی وي.

ماران به مو لیدلي وي، چې د بیم غږ ته چجه شي، په لکۍ ودرېږي او نڅېږي. د قمرۍ،

پـاختکې سـندريز غـږد ابـشارونو ، سـيندونو ، بـادونو متـرنم او لـه موسـيقيت څخـه ډک غـږ بـه مـو اورېدلی وي.

بيا هم علامه قرضاوي ليکي: "...نو موسيقي د زړونو د دردونو علاج او زړونه له ناروغيو ، ستړتيا او غمونو ، دردونو څخه ژغوري، سندرې د غوږونو خوند دی، چې اروا خوښوي، تاندوي يې، ستړتيا ليرې کوي. څرنګه چې لذت لرونکي خواړه او خوندوره مېوه معدې ته خوند ورکوي، هماغه ډول چې ښه بوی، د شامې حس راپاروي او پوزې ته خوند ورکوي... همدا ډول موسيقي غوږونو ته خوند ورکوي، نو دا يو خوندوره پديده ده... انسان نه شي کولی چې تل منډې ووهي، تل جدي واوسي، تل ستړی او ستومانه واوسي. کله چې حضرت حنظله رضی الله عنه وانګېرله چې له کورنۍ، ښځې او بچيو سره دده حال له هغه حال سره چې د حضرت رسول اکرم صلی الله عليه وسلم په ملګرتيا ، مجلس او ناسته کې يې لري ډېر تفاوت لري، نو د منافقت وېره ورسره پيدا شوه او وېرېده، چې هسې نه منافق شوی وي، نو حضرت رسول الله صلی الله عليه وسلم ورته وفرمايل چې "يا حنظله ساعة و ساعة" يعني "ای حنظله ! کله داسې او کله هاغسې" (مسلم)

حضرت علي رضی الله عنـه فرمـايي "کـلـه کـلـه زړونـو تـه خوښـې او تـازه ګـي ورکـوئ، ځکـه چې کله زړونه وچ (ستړي) شي، نو ړند ېږي."

بيـا هـم حـضرت علـي رضـی الله عنـه فرمـايي "رښـتيا چـې زړونـه هـم د بـدن پـه څېـر سـتړي کېږي، نو د زړونو لپاره هم حکيمانه او ظريفانه الفاظ ولټوئ (ويې خندوئ، تازه يې کړئ) ".

کـه څـوک د يـو مـسلمان ښـتوني ژونـد تـه وګـوري، نـو وينـي چـې د ديـنداری او لـه خـواږه غـږ څخـه د خونـد اخيـستلو تـرمنځ هـيڅ ټکـر نـشته. د يـو مـسلمان غوږونـه پـه نورمـال ډول لـه خـواږه غـږ سـره بلـد دي او هـره ورځ تـرې تغذيـه کېـږي، هـر مـسلمان لـه تجويـد او ترتيـل سـره برابـر پـه خـواږه غـږ د قـرآن عظـيم الـشان تـلاوت کـوي. ښـو قاريـانو تـه غـوږ ږدي، لـه اذان څخـه خونـد اخلـي، دا ازانګي يې هره ورځ پنځه ځله غوږ ته وررسېږي."

زه وايـم چـې هغـه موسـيقيت او تـرنم چـې د مرحـوم اروا ښـاد قـاري عبدالباسـط او ځينـو نـورو قاريـانو پـه غـږ کـې شـته دی او مـسلمانان تـرې کـوم خونـد اخلـي ښايـګـه بـه يـې ډېـره کمـه وموندل شي او خلک به د موسيقۍ له الاتو څخه هم هغه خوند وانه خلي.

پـه حـديث کـې راغلـي دي، چـې د حـضرت اسـيد بـن حـضير رض خـواږه غـږ آن آس هـم مـست کـړی دی. (تجريد البخاري)

دا پـه قـرآن عظـيم الـشان او تـورات دواړو اسـماني کتـابونو ثابتــه خبـره ده، چـې د حـضرت داؤد عليـه الـسلام نغمـو او موسـيقۍ بـه انـسانان خـو پرېـږده، چـې آن الوتـونکي او جمـادات هـم اغېـزمن کـول يعنـې حيوانـات خـو پرېـږده، چـې آن پـه جمـاداتو او تيـږو يـې هـم اغېـز کـاوه او دده اواز او نغمـو تـه بـه راځغاسـتل: "ولقـد اتينـا داود منـا فـضلاً يجبـال او بـی معـه والطيـر " يعنـې

"او لـه شـک پرتـه مـوږ داؤد علیـه السـلام تـه لـه خپلـه پلـوه یـو غـوره والـی ورکـړی و ، غـرو تـه مـو وویـل چـې لـه ده سـره د ثنـا پـه وخـت کـې خپـل غږونـه ملګـري کـړئ او مرغـانو هـم لـه ده سـره ثنـا ویلې. "(سباء10)

"والطیـر محـشورة کـل لـه اواب" یعنـې "او الوتـونکي هلتـه راغونـډ شـوي، ټـول پـرې رامـات وو "(ص19)

پـه تـورات کـې راغلـي دي، چـې حـضرت داؤد علیـه الـسلام بـه د ډېـرو بـدني او اروایـي ناروغیو درملنه په موسیقۍ باندې کوله.

پـه سـمویل لـومړي بـاب، 23 ایـت کـې راغلـي : "کلـه بـه چـې د خدای ج لـه خـوا پـه ساول نـاوړه اروا نازلـه شـوه، نـو حـضرت داؤد علیـه الـسلام بـه خپـل چنـګ تـه لاس وراوږد کـړ او وبـه یـې غږاوه له دې سره به له ساول څخه ناوړه اروا والوتله او په حال او هوښ به راغی ".

لـه موسـیقۍ سـره د بـې کچـې مینـې دا بېلګـې هـم لولـو ، چـې عطـاء الله پـالوي رانقـل کـړي دي. پـه اسـام کـې د فیـل ښـکاریانو اعـلان وکـړ، چـې فیـل لـه یـوې ځـانګړې سـندریزې نغمـې سـره بـې کچـه مینـه لـري. پـه نړیوالـه جګـړه کـې دا جوتـه شـوه، چـې شـادیان (بیزوګـان) لـه موسـیقۍ سـره مینـه لـري او هـره شـپه بـه د فـوځي اډې هغـې برخـې تـه راټولېـدلې، چـې عـسکري موسـیقي بـه یـې غږولـه او پـه ډېـرې ارامـۍ بـه یـې موسـیقي اورېدلـه. ځینـې بـه یـې دومـره اغېزمنـې شـوې، چـې خولې به یې اسمان ته واړولې او ډول ډول اوازونه به یې وېستل.

آغلـي "ډهپـانې" بـه د اسـترلیا ځنګلـي آسـونه خوښـول، خـو نیـول یـې ورتـه سـخت وو. پـه پـای کـې یـې اعـلان وکـړ، چـې هغـې لـومړی ځنګلـي آس پـه موسـیقۍ اغېـزمن کـړ او بیـا یـې پـه ډېـرې اسانۍ ونیوه.

نومـوړې لیکـي، چـې پـه نیویـارک کـې غواګـانې هـم د موسـیقۍ تـر تجربـې لانـدې ونیـول شـوې او کومـو غواګـانو تـه، چـې موسـیقي اورول شـوې وه، نـو د نـورو پـه پرتلـه یـې پـه سـلو کـې لـه لـسو تر دولسو ډېرې شیدې ورکړې.

شکـسپیر، چـې د انـساني جذبو او انـساني فطـرت تـر ټولـو غـوره انځـورګر دی هـم پـه هـر شـي د موسیقۍ اغېز مني.

نو له دې ټولو خبرو جوته شوه، چې د موسیقۍ تړاو له فطرت سره دی او اسلام هېڅکله هم له فطرت سره د جګړې اراده نه لري، بلکې اسلام د فطرت پالونکی، هڅوونکی او بشپړوونکی دین دی.

په پخوانیو مدنیتونو کې د موسیقۍ شالید

وړانـدې مـو وويـل، چـې د موسـيقۍ تـړاو لـه فطرت سره دى او هـر انـسان او حيـوان پـه طبعـي ډول موسـيقي خوښـوي. دا کـه د نـن ورځـې انـسان دى او کـه د زرګونـو کلونـو پخـوانى انـسان، نـو ځکـه يـې کـوم ځـانګړې ټـولنې، مـدنيت او د تـاريخ کـوم ځـانګړي پـړاو تـه منسوبول ناسـمه خبـره ده. نـه کـوم ځـانګړى کاشـف او مختـرع لـري. نـه کـوم ځـانګړى پنځـوونکى، بلکـې لـه کومـه چـې بـشر پـه ځمکـه پـل ايـښى، نـو دا جذبـه ورسره لـه همـاغې ورځـې ملګـرې ده. البتـه حتمـي ده چـې کيفيـت او نوعيـت (ځرنګـوالى او ډول) بـه يـې بـدلون مونـدلى وي، د ژونـد د نـورو برخـو پـه څېـر دې فـن هـم پرمختـګ کـړى، خـو د انـسان لـه لومړنيـو ملګـرو څخـه بلـل کېـږي. کـه څـه هـم ځينـې تاريخپوهـان د نـورو فنونـو او علومـو پـه څېـر موسـيقي هـم يونانيـانو تـه منـسوبوي او بنـسټ ايـښودونکي يـې هـم همـدوى بـولي، خـو دا ناسـمه ده. پـه دې اړه ددې روايـت رانقلولـول بـې ګټـې نـه دى: "د يونـان د پخـواني خـدايګوټي "زيـوس" نهـه لـوڼې وې، چـې ميـوزس يـې ورتـه ويلـې او دا د ټولـو علومـو او هنرونـو بنـسټګرې دي او همـدوى د رقص او موسـيقۍ هنـر هـم پنځـولى دى. د ميـوز تلفـظ پـه يونـاني ژبـه کـې مـوس ده او (ي) د نـسبت لپـاره ورسره لګـول شـوې ده. همـدا ډول لاتينـي او يونـاني ژبـه کـې "ق" هـم ورسـره لګـول شـوى دى، چـې ددې قاعـدې لـه مخـې تـرې موسيق يا ميوزک جوړ شو ".

پـالوي وايـي، چـې د نڅـا او موسـيقۍ مـذهبي سـپېڅلتيا (تقـدس) لـه مـيلاد څخـه وړانـدې کلونـو څخـه ثابتـه ده. دى وايـي، چـې لـه روايتونـو سره سـم پـه لـومړي ځـل برهـام ديوتـا (برهـام خـدايګوټي) د منظمـې موسـيقۍ تـصور وړانـدې کـړ. هغـه د ټولـو مـذهبي ويـدونو (سـرودونو) څخـه ښـې ښـې جملـې راټـولې کـړې او يـو جـامع سـرود يـې تـرې جـوړ کـړ، چـې موخـه يـې روحـاني پرمختګ ته د خلکو بلل وو.

د هنـدوانو پـه منـدرونو کـې هـم لـه پخـوا راهيـسې موسـيقي دود ده او اوس هـم موسـيقي پـه مندرونو کې د عبادت برخه بلل کېږي.

د سوراشـتر پـه کليـو او بانـډو کـې اوس هـم موسـيقي پـه هغـه ډول محبوبيـت لـري او پـه هغـه اندازه نمانځل کېږي، چې د کرشن جي په وخت کې دود وه.

د عيـسايانو پـه کليـسا، عبادتځـايونو، او د مـسلمانانو پـه خانقاګـانو کـې اوس هـم عبـادت د موسـيقۍ پـه پـردو کـې نغـښتل کېـږي. آن چـې دعاګـانې هـم پـه لحـن، تـرنم او خـواږه اواز سـره کېـږي. د هندوسـتان پيغمبـر کرشـن جـي دامنـي، چـې دى هـر ډول نغمـه غږولـى شـي او د نغمـو پـه هر تال پوهېږي.

چينـايي پيغمبـر کنفيوسـس چـې پـالوي يـې پيغمبـر او د الله ج اسـتازى بـولي، هـم تـر ټولـو ښـه نغمـه پېژنـدونکى و. د هغـه پـه اړه تـاريخ ليکـي، چـې دې چينـايي پيغمبـر دومـره پـه موسـيقۍ کـې

لاس درلـود ، چـې د موسـیقۍ د هغـه وخـت ډېـر نـامتو او د نړېـوال شـهرت لرونکـي هنرمنـد ان ورتـه تـسلیم وو. وایـي، چــې کنفیوسـس واورېـدل، چـې چېرتــه د سـیانګ پـه نـوم د پخـوانۍ (کلاسـیکې) موسـیقۍ یـو لـوی اسـتاد او سـېږي، نـو ده لـه ډېـر زحمـت وروسـته هغـه وموند. سیانګ د کنفیوسس لـه غوښتنې سره سم هغه تـه هاغـه نغمـه واوروله، چې کمپـوز یـې شـهزاده وانـګ دانـګ کـړې و. دا نغمـه دومـره خـوږه او اغېزمنـه وه، چـې کنفیوسـس یـې لـه اورېـدلو سـره خمـار شـو بیـا سـیانګ لـه کنفیوسـس څخـه وغوښـتل، چـې دی هـم هغـه تـه نغمـه واوروي. کنفیوسس هم هغه تـه دومره خوږه، لـه جادویي اغېـز ډکـه نغمـه واوروله چې سیانګ یـې بیخي بېهوښـه کـړ. سیانګ بیـا کنفیوسس یـا چینـایي پیغمبر تـه وویـل، چـې سـتا فـن دومـره بشپړ دی، چـې زه سـتا د اسـتادۍ وړتیـا نـه لـرم. تـه ماتـه د خپلـې شـاګردۍ ویـاړ راوبخښـه او پـه خپلـو شاګردانو کې مې ومنه.

د داؤد علیـه الـسلام د نغمـو یادونـه مـو مخکـې هـم وکـړه، چـې الوتـونکي خـو پرېـږده آن کـاڼي او غرونه یې هم اغېزمن کول.

علامـه ابـو الکلام ازاد لـه موسـیقۍ سـره د حـضرت داؤد د مینـې پـه اړه لیکـي: "حـضرت داؤد علیـه الـسلام لـومړنی کـس و، چـې عبرانـي موسـیقي یـې منظمـه او راټولـه کـړه. بـابلي مزامیـرو تـه یې پراختیا ورکړه، د موسیقۍ نوي الات او وسایل یې جوړ کړل."

علامـه عبـد الحکیم شـرر لیکـي: "د بنـي اسـرائیلو د موسـیقۍ د لوړتیـا وخـت د حـضرت داؤد زمانـه وه، چـې مزامیـر یـې اوس هـم مـشهور دي. پخـوانی تـاریخ پـوه اسـبیلوس وایـي، چـې حضرت داؤد بـه چې هر چېرتـه تـه، نـو چنـګ بـه یـې لـه ځـان سره وړه، موسیقي د هغـوی مـذهبي دود و او د موسـیقۍ د ټولـو الاتـو، بـاجې (ارمـونیې)، تـولې او شـپېلۍ لپـاره یـې بېـل بېـل کسان ټاکلي وو."

عطـاء الله پـالوي د علامـه ازاد او علامـه شـرر د خبـرو پـه دوام لیکـي: "حـضرت داؤد خـو د خـدای جـل جلالـه پېغمبـر او اسـتازی او د عبـادت او د دعـوت لپـاره رالېـږل شـوی و، نـو چـې موسـیقي د هغـه عبـادت نـه و، نـو ولـې یـې غږوله. کـه هغـه د ګـډا او موسـیقۍ پـه واسـطه عبـادت نه کاوه، نو موسیقي یې ولې ټولوله او ترتیبوله؟"

پـالوي لیکـي، چې: "مزامیـر د مزمـار جمـع ده او لفظـي مانـا یـې هـره هغـه الـه ده، چـې پـه پـوکې سره غږول کېږي. لکه شپېلۍ، توله، بینه....

نور شنونکي هم وایي، چې مزمار د موسیقۍ یوه اله ده.

دا څرګندوي، چې حضرت داؤد به خپله شپېلۍ او چنګ غږاوه.

مـشهور تـاریخ پـوه اسـبیلوس وایـي، چـې "حـضرت داؤد بـه خپـل مـذهبي مراسـم لـه موسـیقۍ

سره پرځای کول او د موسیقۍ په پردو کې د عبادت د مراسمو د نغښتلو لپاره یې د موسیقۍ د وسایلو پوهان ګومارلي وو. نوموړی وایي، چې دا هم جوته شوې ده، چې دوی به د عبادت په وخت کې سندرې هم ویلې او نڅا به یې هم کوله.... کله به چې د شپېلۍ، تولې، رباب، تنبور، چنګ... غږ لوړ شو، نو حضرت داؤد به ورسره خپلې نغمې هم پیل کړې.

حضرت سلیمان علیه السلام بیا په خپل وخت کې د موسیقۍ د الو غږوونکي وټاکل. د حضرت سلیمان علیه السلام زمانه د بني اسرائېلو د موسیقۍ د ځوانۍ او تاندو شېبو دور و".

بېضاوي او زمخشري لیکي، چې له اسلام څخه وړاندې به خلکو د کعبې طواف د نڅا په بڼه کاوه او حتمي ده، چې طواف د هغوی عبادت وو او د ثواب په نیت یې کاوه. علامه سید سلیمان ندوي د سیرت النبي په پنځم ټوک کې لیکي: هغوی به په طواف کې ګنډل شوې جامې هم نه اغوستې. دا یې د کبر جاه او جلال ځرګندویه بلل او بربنډ طواف به یې کاوه. خو اسلام دا د الله پر وړاندې بې ادبي وبلله. همدا لامل و، چې دا کار یې ناروا وباله.

زمخشري او بیضاوي وایي، چې ښځو او نارینه و به د یو بل په ګوتو کې ګوتې ورکړې، لوخ به وو او د نڅا په بڼه به یې طواف کاوه.

علامه پالوي لیکي چې له اسلام څخه وړاندې هم موسیقي وه، خو هغه موسیقي متمدنه او مهذبه نه وه، او د اسلام له راتللو او د نبوي دور او د راشده خلیفه ګانو له دورې وروسته، چې مسلمانان په کې د اسلامي خلافت د کېږدۍ د مراندو په ټینګولو بوخت وو، د امویانو په وخت کې بیا موسیقۍ ته پام راواړول شو. په هغه وخت کې د اسلامي نظام په پلازمېنه مدینه منوره کې د هغه وخت مشهور سندرغاړي طوس موسیقۍ ته ډېر خدمت وکړ. د اموي دربار بل وتلی سندرغاړی د مسجاح زوی سعید و. نوموړی لیکي، چې الکندي او فارابي د موسیقۍ د نړۍ هغه وتلي ستوري دي، چې وړانګو یې ټوله اسیا او اروپا نیولې ده. دوی موسیقي هغه پوړ ته ورسوله، چې تر دوی وړاندې یې چا تصور هم نه کاوه. د دوی فن او د موسیقۍ په فن کې د دوی د عروج پوړیو ته نن هم ټولو اروپایانو سرونه ټیټ کړي دي. د منځنۍ پېړۍ نامتو ژباړن (جیررډ) په دې ویاړي، چې د دریمې هجري پېړۍ د دې وتلي عالم او موسیقي پوه کتابونه یې خپلې ژبې ته ژباړلي دي.

د اروپا مشهور فیلسوف ګارډن، الکندي د هغو دولسو کسانو له ډلې څخه بولي، چې دی یې تر ټولو ډېر ډېر ذهین، زیرک او په خبره ژر پوهېدونکی بولي.

د مصر وتلی لیکوال عباس محمود د دریمې پېړۍ د مشهور عالم فارابي په اړه په خپل (فارابي) نومي کتاب کې لیکي: "د موسیقۍ د فن په اړه چې فارابي څه لیکلي دي، هغه له هره اړخه بې جوړې او بې بېلګې دی. دده له لیکنو ښکاري، چې ده په موسیقۍ کې لوی لاس

او پــه موســیقۍ ژور نظــر درلــود. د موســیقۍ پــه اســرارو، رمــوزو او ځانګړتیــاو پوهېــده. موسیقۍ ته د حېرانوونکې پراختیا او پرمختیا ورکولو له اړخه دی بالکل بې جوړې دی".

ښــاغلي جــي فــارمر لیکلــي دي، چــې: "دا یــوه پرځــای خبــره ده، چــې د فلــسفې پــه نــړۍ کــې فــارابي تــه دویــم ښــوونکی وواېــو، خــو دا امکــان نــه لــري چــې د موســیقۍ د نــړۍ لــومړنی اســتاد او ښــوونکی یــې ونــه بولــو. کــه د موســیقۍ پــر فــن د فــارابي لیکلــی کتــاب (الموســیقي الکبیــر) د موسیقۍ پــه فــن کــې وروســتی (جــامع) کتــاب وبولــو، نــو یــوه ذره بــه مــو هــم مبالغــه نــه وي کــړې، بلکــې، لــه یــو حقیقــت ســره بــه مــو ملګرتیــا کــړې وي. ټولــو خلکــو کــه هغــه هــر څــوک اوهــر چېــرې وي، فارابي د موسیقۍ په نړۍ کې د امام او استاد په توګه منلی دی."

لــه دې پرتــه نــورو ســلګونو علمــاوو او پوهــانو د موســیقۍ فــن تــه ددې دواړو منلیــو او وتلیــو مسلمانو فیلسوفانو او علماوو د خدمت یادونه کړې ده.

د موســیقۍ د اســلامي شــالید پــه اړه امــام ابــو الفرج علــي بــن حــسین ابــن محمــد اصــفهاني (356هجــري ق مــړ) پــه الاغــاني کــې د هغــو مــسلمانو نارینــه و او ښــځینه و موســیقي پوهــانو یادونــه کــړې ده، چــې د موســیقۍ د فــن اســتادان و او لیکــي چــې لــه دې څخــه جــوتېږي چــې موسیقي په اسلام کې مردوده، حرامه او د شریعت خلاف نه ده.

مــسلمانانو چــې موســیقۍ تــه کــوم ارزښــتمن خدمتونــه کــړي دي، نــو یــو عــالم او د پــوهې خاونــد هــم تــرې نــاخبره نــه دی. پــه اروپــا، ایــران، مــصر او هندوســتان کــې موسیقۍ تــه د مــسلمانو علمــاوو پــه خــدمت ټــول قــانع دي او دا خــدمت کــوونکي هــم عــام خلــک نــه، بلکــې ډېــر لــوی لــوی علمــا، لــوی لــوی محــدثین، لــوی لــوی مفتیــان، قاریــان او شــیخان د خانقاګــانو خلیفــه ګــان او عارفــان دي... زمــا موخــه دا ده، چــې وواېــم پــه اســلام کــې هېڅکلــه هــم موســیقي حرامــه نــه ده، قــرآن د داؤد علیه السلام د موسیقۍ یادونه کړې ده، چې د موسیقۍ رواوالي ته په کې اشاره ده.

پخــوا هــم علمــاوو موســیقي خپلــه کــړې وه او چــې اوس هــم څــوک پــه دې فــن کــې لاس لــري، نــو صــحیح ده، ځکــه چــې قــرآن د موســیقۍ پــه روا والــي شــاهد دی او قــرآن هېڅکلــه هــم انــساني جذبــه پــه قیــد (ولکــه) کــې ســاتل نــه غــواړي، ځکــه چــې موســیقي یــوازې د انــساني جــذبو د تــسکین لامــل نــه دی، بلکــې د انــسان ذهنــي او اخلاقــي ژونــد تــه هــم ځــواک وربخښي. همــدا لامــل دی، چې د نړۍ ډېرو غوره او د لوړو اخلاقو لرونکیو خلکو موسیقي یوه دیني اړتیا بللې ده.

د موســیقۍ پــه اړه مــو د هنــد د لــویې وچــې د ســتر عــالم مولینــا ابــو الکلام ازاد نظــر هــم وړانــدې ولوست.

پــالوي لیکــي: "علامــه نیــاز فــتح پــوري وایــي، چــې کــه موســیقي پــه اســلام کــې حرامــه وای، نــو دا خبــره بــه د اســلام پــه صــدر (د اســلام پــه لومړنیــو کلونــو کــې) مــشهوره وه. پــه داســې حــال کــې چــې پــه هغــه وخــت کــې دا خبــره نــه وه آن موســیقي پــه کــې پــالــل کېدلــه، روزل کېدلــه. تــاریخ شــاهد دی،

چې هغه وخت د لوی لوی مقام خاوندانو نارینه و او ښځینه و نوموتو مسلمانانو موسیقي غږوله. د موسیقۍ استادان وو. په موسیقۍ یې ډېر کتابونه لیکلي دي. د بېلګې په ډول د (الاغاني) لیکوال د مالک یادونه کوي، چې عبدالله ابن جعفر په زوی توب نیولی و او د هغه شاګرد هم و. هغه په مدینه کې اوسېده، هملته وفات شو. د وفات کال یې 137 هجري دی. نوموړی د موسیقۍ ښه عالم و. په خپله عبدالله ابن جعفررضي الله عنه، چې د موسیقۍ استاد و، هغه ته موسیقي وروښودله. مالک رح د هغه وخت له وتلي سندرغاړي جمیلې څخه هم دا فن زده کړ. اموي خلیفه یزید بن عبدالملک به د هغه ډېر قدر او هغه ته ډېر درناوی کاوه. د دویمې پېړۍ نامتو فنکار یا سندرغاړی اسحق موصلي، چې په 188هجري کال وفات شوی وایي، چې مالک د عربو د دې دور له خلورو تنو ډېرو ښتیا ویونکو او ډېرو پوهانو څخه یو تن دی.

همدا راز په دویمه پېړۍ کې یونس او الخلیل هم په موسیقۍ کتابونه لیکلي دي. ښه نو چې په لومړۍ او دویمه پېړۍ کې په مدینه کې چې د اسلام د خپرېدلو مرکز دی، مسلمان موسیقي پوهان وو او موسیقي یې اورېدله، د موسیقۍ محفلونه به یې جوړول، نو په دریمه او څلورمه (یا اوس په پینځلسمه) پېړۍ کې د موسیقۍ حراموونکي روایتونه له کومه شول؟.

علامه ریاست علي ندوي په تاریخ صقلیه کې لیکي: "د موسیقۍ تړاو له انساني طبیعت سره دی. دا په مدنیت او بدویت (ښاري او سارایي) ژوند پورې هېڅ اړه نه لري. هر چېرته، چې خلکو ژوند پیل کړی دی، نو موسیقي به هرومرو د هغوی د ژوند یوه برخه وي. له صقلیه و څخه وړاندې قومونو هم موسیقي اورېده او د مسلمانانو د تمدن له پیل څخه وروسته د عباسي او اموي خلیفه ګانو په وخت کې به هم په دربارونو کې له سندرغاړو شعرونه، قصیدې او نغمې اورېدل کېدلې. په همدې ډول موسیقي په دربارونو کې ځای ونیوه.

پالوي لیکي: "تاریخ جوته کړې ده، چې (ځینو) پیغمبرانو او نورو دیني لویانو له موسیقۍ سره مینه ښودلې ده ، نو که موسیقي حرامه وای، هغوی به هېڅکله هم دا کار نه و کړی. "

(قرآن اور فنون لطیفه)

موسیقي د اروايي ناروغیو درملنه

دا جوته خبره ده، چې موسیقي د بدن او روحي ستړتیاوو، نارامیو، پرېشانیو او اضطراب درملنه ده. ستړی، نارامه، پریشانه او خفه انسان خوښوي، فکري او جسمي ستړتیا یې له منځه ځي، موسیقي د انسان غم غلطوي، پرېشانه، خفه او نارامه زړونو ته خوښي، سکون او اطمنان ورکوي. څرنګه چې موسیقي یو نارمل یا عادي انسان ته خوند

ورکوي او څرنګه چې موسيقي د روحي يا اروايي ناروغيو علاج ده، همدا ډول روغتيا پالو او اروا پوهانو له پېړيو پېړيو راهيسې جوته کړې ده، چې موسيقي د جسمي ناروغيو علاج هم ده او د ډېرو اروايي او جسمي ناروغيو درملنه هم په موسيقۍ سره کېدلی شي. علماوو له پرله پسې او ډېرو تجربو وروسته دا جوته کړې ده، څرنګه چې د جادو، سحر او شعبدي اوراد په انسان اغېز کوي، څرنګه چې لېزر او بنفشه يي وړانګې په بدن اغېز کوي، همدا ډول د موسيقۍ اغېزې هم د انسان پر بدن جوتې دي. کله چې يو انسان ډېر خفه، پرېشانه او نهيلی شي او موسيقي واوري او يا پخپله موسيقي وغږوي، له ځانه سره سندرې زمزمه کړي، نو خفګان او پرېشاني يې ورکه شي او بدن يې له سره چارج شي. دا د نن او پرون دعوه نه ده. دا سلګونه کاله وړاندې تجربو ښودلې ده.

نامتو تاريخپوه جوزف بل په خپل تاليف (د عربانو تمدن) کې ليکلي، چې آن د اسلام په اوايلو کې چې عربانو کوم روغتونونه جوړ کړي دي، نو د ناروغانو د درد او شکايت د کنټرول لپاره يې په کې په موسيقۍ د درملنې واټ جوړ کړی دی او په موسيقۍ به يې د هغوی علاج کاوه.

د عربي نړۍ نومو تې ليکوالـه نجلا عزالدين هم په خپل تاليف "د عربو نړۍ" کې ليکي، چې عربو کې د (په موسيقۍ درملنه) اصطلاح بيخي عامه ده او عربو د (موسيقي علم العلاج) تر سرليک لاندې يوه ځانګړې څانګه پرانستې وه.

د مشن ګن پوهنتون څو نومو تو ډاکترانو د موسيقۍ د روغتيا بخښونکيو اغېزو په اړه خلکو ته يوه پېښه وړاندې کړه، چې په هغې کې ښودل شوي وو، چې د (واين) په نوم د موسيقۍ د يوې الې نغمه د سر درد سمدستي له منځه وړي او د سر د مغز د ارامۍ لپاره ډېره ګټوره ده. دوی وايي، چې (چنګ غږول) د رحم د لاندې برخې د دردونو د تسکين لپاره درمل ده.

د يو جرمني استوګن په وينه کې يوه نوې او ناپېژانده ناروغي پيدا شوه، چې ډاکټران يې له درملنې عاجز وو، خو يو ډاکټر ورته د تولې په واسطه څو نغمې وغږولې، چې دا ناروغ د همدې خوږو نغمو له اورېدلو وروسته جوړ شو.

پخوا چې د برومايد او کلوروفارم په څېر بېهوښوونکي درمل نه وو، نو ډېرو ډاکټرانو به د خېټې د عمليات په وخت کې د ناروغانو د بېهوښه کولو لپاره هغه ته موسيقي واوروله.

د اروايي ناروغيو د تر ټولو لوی روغتون (پلګرام استېټ) رئيس وايي، چې د اروايي ناروغيو په روغتون کې موسيقي ځانته ځانګړی ځای او لوړ مقام لري. آن په **1947** کال کې اروايي ډاکترانو پرېکړه وکړه، چې هر اروايي روغتون ته به سندرغاړي ورلېږي. څو لسيزې پخوا اروا پوهانو په دې کار کاوه، چې د موسيقۍ کوم راګ او کوم تال د کومې ناروغۍ

لپاره ډېر ګټور دی. علامه پالوي زياتوي، چې ښايي هغه ورځ لېرې نه وي، چې د ناروغيو د درملنې لپاره د مصنوعي درملو او داروګانو ځای ټول موسيقي ونيسي.

په (هټن ستېټ روغتون) کې به د په سلو کې اته د برشو ناروغانو درملنه په موسيقۍ سره کېدله او ورسره به ښه کېدل. له موسيقي سره رګونه خپل نارمل حالت ته راځي. که کمزوري وي پياوړي کېږي.

يو روسی ډاکټر ليکي، چې ما په تجربو ثابته کړې ده، چې له موسيقۍ سره د سترګو د ليد ځواک په سلو کې پينځه ويشت ډېرېږي. همدا راز له موسيقۍ سره د سترګو رګونه خوزېږي.

ډاکټران د غاښ د برمې کولو په وخت کې د برمې له زړه رېږدوونکي غږ څخه د ناروغ د ژغورلو لپاره له ډېرې مودې راهيسې موسيقي کاروي.

اروا پوهانو په زندان کې هم موسيقي ازمويلې ده او پايله يې دا ده، چې څو بې رحمه، بې عاطفې او د کاڼي زړه لرونکي سړي وژونکي بنديان سم شوي او د وحشت ژوند يې د تل لپاره پرېښی دی.

د برتانيې اوسېدونکي ډاکتر والټر والشي د (سندره او د سندرې اغېزې) تر سرليک لاندې خپلې مقالې کې ليکي، چې د ځيګر او بدهضمۍ په ګډون د ډېرو ناروغيو لپاره موسيقي ښه درملنه ده. نوموړی وايي چې د خوب، څښاک او خوراک په څېر موسيقي هم د ژوند اړتيا ده، چې کم تر کمه بايد په 24 ساعتونو کې نيم ساعت ورکړل شي. دی وايي چې له موسيقۍ سره د وينې دوران او جريان چټک کېږي. له بدن څخه زهرجن او فضله مواد وباسي. د ډاکتر والټر پر وينا ، ناروغيو ته له روغتونونو او بازار څخه کيمياوي او مصنوعي درمل پېرل غېر فطري خبره ده. ښه دا ده، چې د ناروغيو د درملنې فطري لارې عملي کړو ، طبيعي وسيلې وکاروو چې په دوی کې آسانه او تر ټولو غوره لاره ناروغ ته د موسيقۍ اورول دي.

د ډهلي مشهوره رساله (دين او دنيا) ، چې ټول مذهبي مشران يې لولي، ليکي "د سويډن په پلازمېنه استاکهولم کې يو حېرانوونکی روغتون پرانستل شوی دی، چې په خپل ډول کې بېخي يو ازينی او هېښوونکی دی. ددې روغتون ځانګړنه دا ده، چې دلته د درملو پرځای د ناروغ درملنه په موسيقۍ سره کېږي. "

"په دې روغتون کې د هرې ناروغۍ لپاره بېله ځانګه جوړه شوې، چې د هر ناروغ له ناروغۍ سره سمه نغمه ورته غږول کېږي او ناروغ ورسره ښه کېږي

د سويډن مشهور ډاکټر، چې په موسيقۍ سره د درملنې متخصص دی، وايي چې : "يو ازې په خوراک او موسيقۍ يې ګڼ شمېر خطرناکه ناروغان رغولي دي. "

يو بل ناروغ د حافظې له کمزورۍ څخه شکايت درلود ، خو يو امريکايي ډاکټر يې د پيانو

په واسطه درملنه وکړه او خلک ورته هغه وخت حیران شول، چې ویې لیدل څو ورځې د ډاکټر له خوا د پیانو له غږولو وروسته دی رک روغ شو او حافظه یې فعاله شوه.
د فوځ په تشکیل کې د موسیقۍ ګروپ ته ځای ورکول هم ددې لپاره دي، چې د هغوی احساسات راوپاروي او په جوش یې راولي. موسیقي نه یوازې په عادي خلکو اغېز کوي، بلکې د سکندر په څېر فاتحان یې هم له اغېز څخه خلاص ندي. وایي چې یو ځل د تموتیس په نوم یو هنرمند د سکندر په وړاندې یوه خوږه نغمه وغږوله. دې نغمې په سکندر دومره اغېز وکړ، چې په اصطلاح په بدن یې اور بل شو.
اوس په دې کې چاته شک نه دی پاتې، چې موسیقي په انسانانو، حیواناتو او نباتاتو اغېز کوي. اوس په دې هم کار شوی دی او دا هم څرګنده شوې ده، چې کوم ډول موسیقي د کوم ډول چاپېریال سره سمون خوري. کومیدي، موسیقي او تراژېډيکي موسیقي یا خوښوونکې موسیقي او غمـوونکي موسیقي سره بېژندل شوي او سره بېلې شوي دي. اوس هنرمندان پوهېږي، چې کوم ډول موسیقي سړی خندولی شي او کوم ډول یې سړی ژړولی شي، نو دا ټول په انساني فطرت د موسیقۍ اغېز ښیي.

پخوا به چې نشه کوونکي مواد نه وو او روغتیاپالو به ناروغان په موسیقۍ مست او بېهوښه کړل، نو غوږونه خو به یې بېهوښه او بوخت وو، خو سترګو به یې د عملیاتو جریان لیده .که څه هم ناروغ به د عملیات درد نه محسوساوه، خو د عملیات د جریان لیدلو به هرومرو د هغه په روحیاتو اغېز کاوه، خو د تلویزیون، ډش انتینا او د خوځنده رنګینو تصویرونو د ښودلو د نورو وسایلو په راپیدا کولو سره دا ستونزه هم حل شوه. اوس د ناروغانو د غوږونو برسېره د هغوی سترګې هم بوختې وي، چې نه د عملیات درد محسوسوي او نه یې ویني. بېنوا ویب سایټ (www.benawa.com) د چارشنبې په ورځ د ۱۳۸٤ لمریز کال د کب په ۲٤مه دموسیقۍ داروایي اغېزې په اړه د سمندرحقمل یوه ژباړه پدې ډول رااخیستې ده

((دیوې نوې څېړنې نتیجې دا خبره جوته کړېده چې موسیقي ته غوږ نیول لکه اراموونکي درمل د درد په تسل کې ډېره کارندویه ده.
له یوه تازه ګزارش(راپور) سره سم د کلاسکو کالدونین په پوهنتون کې کارپوهان او اروا پوهان پدې توانېدلي دي چې دا واقعیت ومومي چې د علاقې وړ موزیک ته غوږ نیول د چا د غم او غصې اندازه را ټیټوي او د مزاج له خرابۍ او درد څخه د انسان د زغم توان لوړ بیایي
د درد د زغملو پر کومو کسانو چې ازمایښتونه تر سره شویدي دا خبره یې ښودلې ده چې موسیقي د انسانانو د کنټرول احساس لوړ وي او د درد په مقابل کې ډېره کارندویه ده.
څېړونکیو په دې څېړنه کې د موسیقۍ دډېرو ډولونو څخه یعنې له راګه را نیولې بیا تر کلاسیکې او کلیوالي او عامیانه بدلو (سندرو) کار اخیستی دی.
ډاکټر "ریموند مک دونالد "د اروا پوهنې استاد په دې هکله ویلې دي چې دا څېړنه پر هغو ناروغانو

تر سره شوې ده چې له جزئي جراحۍ وروسته يې په روغتون کې د نقاهت دوره تېروله او دا يې په ډاګه کړه چې د خپلې خوښې موسيقۍ ته غوږ نيول د غم او خفګان اندازه ډېره را ټيټوي.
هغه وايي: "موږ يو څو نور څېړنيز ازمايښتونه هم وکړل او له خلکو مو وغوښتل تر هغه چې کولای شي خپل لاسونه دې په يخو اوبو کې وساتي. ماته دا معلومه شوه چې هغوی د موسيقي داوريدو په موقع کې ډېره زياته موده خپل لاسونه په يخو اوبو کې ساتلای شي.
هغه پر دې خبرې ټينګار وکړ چې موسيقي درد کموي او په درد کې د ناروغانو د کنټرول احساس هم زياتوي.
"د سړو اوبو د ازمايښت په اوږدو کې، ګډون کوونکيو ته واک ورکړل شو چې په خپله خوښه دې موسيقۍ ته غوږ ونيسي، يا دې ذهني حسابونه وکړي او يا دې يوه وتلې تلوېزيوني خپرونه وګوري. خو دوی يوازې يو شی ټاکلی شي."
مک دونالد زياته کړه چې په ټولو مواردو کې هغه چا چې موسيقۍ ته غوږ نيولی و د سړو اوبو تر ټولو ډېر زغم يې لاره او په ځينو حالاتو کې يې ان تر نورو پنځه ځله زيات وخت په سړو اوبو کې لاس ساتلی وو.
دغه لاسته راوړنې د پنجشنبې په ورځ په منچسټر کې د انګلستان د اروا پوهانو د انجمن لخوا وړاندې شوې))
نڅا او موسيقي د انساني جذبې د انتها هغه لاس ته راوړنه ده، چې په غير شعوري ډول منځته راځي. کله کله په انسان جذبه دومره پياوړې شي، احساسات دومره ځواکمن شي، چې په الفاظو يې ځرګندول ناشوني وي او يا يې په الفاظو په ځرګندولو د انسان تسکين نه کېږي، نو همدا ده چې د بېلابېلو اړکلونو، تصوراتو، خوښيو او جذبو د ښکارولو لپاره بدن په حرکت راشي او يا د الفاظو په ځای د موسيقۍ د زړه تخنوونکيو نغمو غبرګ ته پنا وروړل شي. هماغه د ټاګور خبره، چې: "کله الفاظ ختم شي، نو موسيقي پيل شي." ټاګور برهمن مذهبه و او د وشو بهارتي (نړيوالې وروري) په ټولنه کې يې د موسيقۍ څانګه هم پرانستې وه، ځکه چې هر انسان له موسيقۍ سره مينه لري. ټاګور موسيقي روحاني شی بولي. هلته په مندرونو کې اوس هم زده کوونکي د اونۍ په لومړۍ ورځې له لمر ختلو مخکې راغونډېږي او د خپل خدای (ج) حمد او ثنا د موسيقۍ او نغمو په پردو کې نغاړي.
دا هم يو منل شوی حقيقت دی، چې د انسان ژبه له دې څخه ډېره عاجزه ده، چې څرنګه ښايي او څرنګه د الله د جلاليت او جماليت غوښتنه ده. په هماغه ډول د هغه لوی او سپېڅلي ذات عظمت او لويي وستايي. د انسان ژبه ډېره کمزورې ده، هغه هېڅکله هم لکه څرنګه چې په کار ده او څرنګه چې وړ ده الله ستايلی نه شي. نه د انسان ژبه دومره متره لري نه يې قلم او نه يې انځورونه.
الله په خپله هم دې مطلب ته داسې اشاره کړې ده: "ولو ان ما فی الارض من شجرة اقلام

والبحر يمده سبعة ابحر مانفدت کلمت الله " يعني "د ځمکې په کره کې چې څومره ونې دي که دا قلمونه شي او دا سمندر چې دی که له دې سره اوه سمندره نور هم يوځای شي دا دوات (رنګ) شي نو هم د الله تعالی خبرې به ونه شي ليکلی."

له دې څخه ښکاري، چې د الله د الوهيت، جلال، کبريا ذات او لويي د بيانولو لپاره يواځې ژبه او قلم بسيا نه ده، بلکې په دې اړه بايد د جذبو د تسکين او د الله په وړاندې د خپلې کمزورۍ او بېچاره ګۍ او د هغه د عظمت د ښودلو له نورو لارو چارو څخه هم ګټه واخستل شي چې يوه لاريې د موسيقۍ د پردو ژبه ده.

پالوي زياتوي، چې قرآن د اصولو کتاب دی. يواځې موضوع ته اشاره کوي، تفصيل نه ورکوي. فروع نه څېړي. الله انسان ته اشاره کوي. لاره ورښيي، د لارې له رحمتونو او زحمتونو څخه يې خبروي. دا نو نور د انسان کار دی، چې له زحمتونو ځان وژغوري او رحمتونو ته لاره ومومي او لارښوونه يې هم د اشارې په ډول ده. د جنګ او جګړې لاره نه خپلوي، د دې قرآني اشارو يوه بېلګه د ادم عليه السلام د زامنو کيسه ده، چې قابيل يې خپل ورور هابيل وواژه، خو بيا نه پوهېده چې د هغه له مړه جسد سره څه وکړي، نو الله ورته اشاره وکړه، داسې يې ونه کړل چې ورته وواېي قبر وباسه داسې وکړه او هاغسې وکړه "فبعث الله غراباً يبحث فی الارض" يعني "الله کارغه ولېږه، چې مځکه وکني" "ليريه کيف يواري سواة اخيه"

يعني "چې وروښيي څرنګه د خپل ورور جسد پټ (خښ) کړي." (مائده 31)

همدا راز فرمايي: "ص والقرآن ذی الذکر" يعني "سوګند په ص او په قرآن پند ورکوونکي".

بل ځای همدې سورت کې فرمايي: "کتب انزلنه اليک مبارکا ليدبروا" يعني "دا يو مبارک کتاب دی

چې پر تا مو نازل کړی ددې لپاره، چې خلک په کې غور او فکر وکړي." (ص 29)

"ان هو الا ذکر للعلمين" "يعني "څه دی دا مګر د ټولو مخلوقاتو لپاره د درس او پند کتاب" (ص 87)

دلته وينو، چې قرآن خلکو ته يواځې اشارې کوي او د پند او درس ورکولو کتاب دی او همدا قرآن راته وايي، چې حضرت داؤد عليه السلام چې د الله جل جلاله رسول او استازی او له هرې لويې او کوچنۍ ګناه څخه پاک و، موسيقي غږوله. قرآن وايي، چې داؤد ع زغرې هم جوړولې او نغمې يې هم غږولې، نو کله چې مسلمانانو ته دا روا ده، چې د زغرو په جوړولو کې د حضرت داؤد عليه السلام تقليد وکړي، نو په موسيقۍ کې يې ولې تقليد روا نه دی؟.

قرآن درته په ډاګه نه وايي، چې موسيقي روا ده، بلکې په اشارو يې وايي. کله د داؤد عليه السلام کيسه کوي، کله په جنت کې د موسيقۍ يادونه کوي. دا خپله ښيي چې موسيقي

پېغمبري سنت ده.

علامه شاه محمد جعفر ندوي پهلواروي، چې د پاکستان د جماعت اسلامي مهم غړی او د سليمانيه خانقاه سجاده نشين و، وايي چې جنت د يوې ټولنې لپاره د ښه ژوند بېلګه ده او جنت کې موسيقي شته دی، نو په دنيا کې ولې نه وي؟ که جنت کې حورې او ښځې روا دي، نو دلته هم روا دي. که دلته شهد، شيدې، غوښې او مېوې روا دي، نو هلته هم روا دي. که دلته داسې شی چې چټيات، نشه، سردرد په کې نه وي روا دي، نو هلته هم روا دي. د جنت نعمتونه دلته هم روا دي، نو موسيقي چې هلته روا ده، دلته ولې روا نه ده.فاما الذين امنوا و عملوا الصلحت فهم فی روضة يحبرون" يعنې "نو هغه کسان، چې ايمان يې راوړی او نيک کارونه کوي، دوی به باغچو کې نغمې اوري. "(روم 10)

"ادخلوا انتم و ازواجکم تحبرون" يعنې "ننوزئ تاسو او ستاسو جوړې جنت ته او تاسو ته به نغمې دراورول کېږي. "(زخرف 70)

ډېرو مفسرينو د (حبرة) معنې موسيقي اخيستې ده. همداسې معنی ترې امام مرتضی حسيني زبيدی په تاج العروس دريم ټوک، 118 مخ کې اخيستې ده. همدا راز امام زجاج امام راغب اصفهاني، ابن کثير، مجاهد، قتاده د مواهب الرحمن تفسير، زمخشري، وکيع... ترې همدا معنی اخيستې ده.

حضرت علي رضی الله عنه روايت کوي، چې رسول الله(ص) فرمايي، چې په جنت کې به داسې غونډې وي، چې حورې به په کې په لوړ اواز سندرې وايي.

نو لکه چې علامه شاه محمد جعفر ندوي پهلواروي وايي د جنت ژوند زموږ لپاره يو مثالي ژوند دی او بايد اقتدا ورپسې وکړو، تقليد يې وکړو، هلته چې موسيقي روا ده، نو دلته هم روا ده.

ډاکټر يوسف القرضاوي ليکي: "پخوا چې د موسيقۍ د حرمت په اړه ډېر تاکيد کېده يو لامل يې دا و، چې په داسې محفلونو کې به د پرديو ښځو او نارينه وو اختلاط عامه خبره وه او ډېره کمه به داسې پېښېدله، چې هلته دې نور ناوړه کارونه ونه شي، نو هلته له موسيقۍ پرته د پرديو ښځو او پرديو نارينه و اختلاط هغه هم په داسې حال کې، چې څه به سندرو او موسيقۍ او څه به شرابو مست کړي وو ليدل کېده، چې دا په خپله ګناه او ناروا کار و، نو ځکه په موسيقۍ هم د حرمت مهر لګېدلی و، خو اوس خلک کولی شي چې له اختلاط پرته آن د موسيقۍ له مجلس څخه هم ډېر لرې او د نارينه و او ښځو له اختلاط او د سندرغاړو مجلس ته له ورتللو پرته سندرې واوري، چې دا د روا والي خوا ته تمايل او په دې اړه د آسانۍ په معنی ده. "

لکه علامه قرضاوي، چې وايي اوس په هر کور کې راډيو، ټېپ ريکارډر، تلويزيون...

شته دی، خلک کولی شي چې موسيقي په خپل کور، سمه، غره... کې هم واوري او د بته اړتیا نه پېښېږي، چې ښځې او نارینه دي یو ځای سندرغاړو ته کېني او ارایش کړې ښځې دې له پردیو نارینه و سره اوږه په اوږه مستې مستې، نشه نشه سندرې او موسیقي واوري.

دموسیقۍ کارندوی

څرنګه چې د ساز او سرود دغږولو په وخت کې دموسیقۍ الات هم ضرور دي نو الاسلام والفنون الجمیله په دې اړه لیکي: (هر کله چې په لهو کې لکه څرنګه چې دجابر بن عبدالله په حدیث کې تېر شول دموسیقۍ الات لکه شپېلۍ دریا او ډول شامل دي همدا راز دموسیقۍ نور الات چې له دې یادو شویو الاتو سره یو ډول کار ورکوي په همدوی قیاسېږي ځکه چې دا هم دهماغوی ځای نیسي. له همدې ځایه ده چې ابن حزم خومره ښه اجتهاد کړی دی هغه دصحیحو او مستندو احادیثو دقوت او دهغو عیبونو او علتونو له مخې چې دی یې دموسیقۍ د حراموونکیو حدیثونو لپاره شرموونکې بولي او همدا راز دامام ابو حنیفه په نظر په استدلال سره چې هغه د موسیقۍ الات حلال بللي، دموسیقۍ دکارندویو (الاتو) او ساز او سرود په اباحت نظر ورکوي.

امام ابو حنیفه (۸۰-۱۵۰ هجري ، ۶۹۹-۷۸۷م) په دې اړه وايي: ثوک چې دچاشپېلۍ او رباب پټ کړي نو لاس یې غوڅېږي او که هر چا داشیان مات کړل نو تاوان به یې ورکوي.))

رسالة فی الغناء الملهی، امباح هي ام محظور) رسائل ابن حزم ج ص ۴۷

ځکه که داشیان حرام وای نو تاوان به یې نه درلود او هدر او ضایع شوي به وای لکه شراب ، دقمار الات او نور حرام شیان. خو کله چې داسې نه ده حلال مال دی او ارزښت لري نو که کله یې څوک پټوي نو لاس یې غوڅېږي او که څوک یې مات او یا ضایع کړي تاوان لري ځکه تر څو چې په حرمت دلالت کوونکی نص ونه لرو نو په چارو او شیانو کې اصل رواوالی دی.

امام ماوردي وايي چې ځینې شوافع چنګ روا بولي. ابوالفضل طاهر له ابن اسحق شیرازي شافعي څخه همداسې روایت کوي. د (امتاع) لیکوال وايي، چې ابوبکر بن العربي هم چنګ روا بولي او ادفوي یې په رواوالي ټینګار کوي. اسنوي په (المهمات) له رویاني، ابن نحوي له استاد ابو منصور، ابن ملقن په (العمده) کې له ابن طاهر او ادفوي له شیخ عزالدین بن عبدالسلام څخه همداسې روایتونه کوي. دا ټول سماع روا بولي که څه هم د موسیقۍ له یوې وسیلې یا الې سره وي.

(الاسلام والفن)

دموسیقۍ دکارندویو (الاتو) دحرمت په اړه چې ځینې روایات راغلي دي ډاکټر عماره یې په اړه وايي چې دحدیثو دجرح او تعدیل دعلم دمقیاسونو او معیارونو له مخې ټول معلول او کمزري دي او په سند یا متن کې دکوم علت او نیمګړتیا له مخې دمنلو حدیثونو په ټول پوره نه دي نو ځکه یې یو هم دمنلو وړ نه دی چې لاندینۍ بېلګې ددې حقیقت شاهدان دي او موږ یې له الاسلام والفنون الجمیله څخه را اخلو .

۱ : حضرت عايشي ته منسوب روايت چې وايي رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي : ((امرني ربي بنفى الطنبور والمزمار .)) يعني الله جل جلاله ماته امر کړی چې طنبور او شپيلۍ له منځه وړسم .))
دا روايت ابراهيم بن اشعث کړی دی چې نسايي يې ضعيف بولي او بخاري ورته (منکر الحديث) وايي
.

۲-حضرت علي رضى الله عنهي الله عنه ته منسوب روايت چې وايي : ((دخدای ج استازي درياوهل ... او دشپېلۍ غږ منع کړي دي .))
ددې روايت په راويانو کې عبدالله ابن ميمون دی چې هغه له مطر بن سالم څخه روايت کوي او لومړنی کس (عبدالله) ذاهب الحديث او دوهم (شبه مجهول) دی.
۳- حضرت ابن عباس رضى الله عنه ته منسوب روايت چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي : ((صوتان ملعونان فى الدنيا والاخرة، صوت مزمار عند نعمة وصوت ندبة (او رنة) عند مصيبة ..))
يعني : دوه غږه په دنيا او اخرت کې رټل شوي دي. دشپېلۍ غږ دنعمت په وخت کې او دنوحې (ژړا غږ) دمصيبت په وخت کې ..))
ددې روايت په راويانو کې (محمد بن زياد صحان يشکرى) (۱) دی چې امام احمد بن حنبل يې په اړه فرمايي : يو سترګی دروغژن ، ناوړه (انسان) دی او حديثونه (له ځانه) جوړوي.
(۱) صحان په ط يعني طحان هم راغلی دی
٤- حضرت علي بن ابي طالب رضى الله عنه عنه ته منسوب روايت چې ګويا رسو ل الله صلى الله عليه وسلم فرمايي : ((بعثني ربي عزوجل بمحق المزاميرو المعازف والاوثان التى کانت تعبد فى الجاهلية والخمر واقسم ربى عزوجل بعزته الايشربها عبد فى الدنيا .))
يعنى : ((زما عزيز او جليل رب زه راولېږلم چې شپېلۍ ګاني ، دموسيقۍ کارندوی (الات) ، هغه بتان چې په جاهليت کې پالل کېدل او شراب له منځه يوسم او زما عزيز او دلوړ شان رب په خپل عزت سوګند ياد کړ چې هېڅ بنده دې هغه (شراب) په دنيا کې نه څښي .))
ددې حديث راويان عبارت دي له محمد بن فرات له ابو اسحاق سبيعى څخه او بيا له حارث اعور څخه چې دا ټول عيبونه لري، ابوبکر بن ابي شيبه دلومړني کس په اړه وايي : ((هغه يو زوړ دروغجن سړی دی)).
او بخارى ددريم کس په اړه وايي : ((هغه منکر الحديث دی)) او يحيى ابن معين دده په اړه وايي : ((هغه مهم شخص نه دی او حديث يې نه ليکل کېږي .))
هغه ورته د(ليس بشئ) يعنى ((هېڅ هم نه دی .)) الفاظ کارولي دي.
امام ابو حامد غزالي وايي هر کله چې په زړونو دسماع اغيز ته وکتل شي نو په مطلق ډول يې په روا والي او ناروا والي حکم روانه دی، بلکې حالاتو اشخاصو او دنغمو دسبک توپيرونو ته په کتني سره يې حکم توپير لري او دسماع حکم په هغه اغيز حکم دی کوم چې په زړه کې پروت دی.

څه ډول موسيقي او کومې سندرې؟

کله چې موږ وايو موسيقي روا ده او يا د سندرو په اورېدلو کې کومه شرعي ستونزه نشته، نو پام مو وي چې له دې دعوې څخه مو غرض هر ډول بنه او ناوړه، شرمېدلې او مبتذله موسيقي نه ده، بلکې لکه څرنګه چې شريعت هرې چارې او هر شي ته پولې ټاکلې دي، نو همدا ډول يې موسيقۍ ته هم حدود او چوکاټونه ايښې دي، چې بايد ددې پولو په حدودو کې ځان بوخت کړو او تېرى ترې ونه کړو.

دا چې کومه موسيقي روا ده او کومه ناروا ده، په دې اړه ډېر تفصيل به ګومان کوم اوږدې ليکنې ته اړتيا ولري، خو ګومان کوم چې ددې پولو د پېژندلو او د روا او ناروا موسيقۍ د بېلولو لپاره تر ټولو غوره حکم کوونکى او ښه وسيله د انسان خپل وجدان دى، ياني د هر مسلمان وجدان او ضمير تر هر چا او هرڅه ډېر دا حکم ښه کولى شي، چې دا موسيقي مبتذله، بې لارې کوونکې او پاروونکې ده، چې اورېدل يا ليدل يې انسان ته تاوان رسوي او دا موسيقي رغوونکې، ويښوونکې، تاندوونکې، په انسان کې د ديني او ملي جذبې پاروونکې ده، نو اورېدل يې هم روا دي. ښه دا ده، چې هر مسلمان د خپل ضمير د محکمې پرېکړې ته غاړه کېږدي. که د چا وجدان په دې قانع وي، چې دا سندره چې زه يې اورم د اخلاقو، کولتور او عنعنې ضد نه ده، د اسلام له روح سره ټکر نه لري، بې حيايي، بې حجابي، لوڅوالى، په لهجه کې ناز او نخرې نه لري، په انسان کې پرديو ته شهوت نه راپاروي، نو د دا ډول سندرو اورېدل روا دي، خو که له دې پورته يادو شويو فاکتو څخه يو فاکت ولري او د انسان وجدان په خپله پرېکړه کوي، چې دا سندره اورېدل زيانمنوونکې او ناروا ده، نو اورېدل يې ناروا دي.

د هغې سندرې، چې اورېدل يې روا دي پېغام، متن، لهجه، منځپانګه (محتوى) بايد ټول د اسلام له اخلاقي چوکاټ، اسلامي زده کړو، اسلامي روح سره برابره وي او ټکر ورسره ونه لري. لکه وړاندې مو چې وويل، د خلکو اخلاق، د ټولنې تهذيب فاسد نه کړي، داسې شعر او سندره نه وي، چې له عقيدې، توحيد، رسالت، جنت، دوزخ... سره ټکر ولري، لارورکوونکې او ګمراه کوونکې نه وي، خلک شرابو، چرسو، پوډرو او نورو نشه کوونکيو شيانو ته ونه هڅوي، داسې سندرې نه وي، چې د اورېدونکيو يا ليدونکيو ټول پام، فکر، خيال، سوچ د نجونو، سترګو، شونډو... ته راواړوي. داسې چې ته به وايې ګوندې په ژوند کې له دې پرته بل هېڅ کار نشته دى. اسلام مسلمانانو ته امر کوي، چې خپلې سترګې په کنټرول او خپل واک کې ساتئ (قل للمؤمنين يغضوا من ابصارهم" يعنې "مؤمنانو ته ووايه چې خپلې سترګې په خپل کنټرول کې ولري" (النور 30) "و قل للمؤمنت يغضضن من

ابصارهن "يعني "او مؤمنو ښځو ته ووايه، چې خپلې سترګې په خپل کنټرول کې ولري. " (النور 31)

سندره بايد په دومره ناز، نخرو او داسې انداز هم نه وي، چې ويدې جذبې او جنسي غريزې په دې ډول راوپاروي، چې انسان بيا روا او ناروا ته ونه ګوري او په سترګو يې توره تياره خپره کړي. په ځانګړي ډول ښځې له دې ډول خبرو منع دي. کله چې ښځې په عادي خبرو کې له ناز و نزاکت منع دي، نو په سندرو کې خو بيخي ناروا دي: "فلا تخضعن بالقول فيطمع الذى فى قلبه مرض "يعني "غږونه مو نرم او نازک کوئ مه (په خبرو کې ناز و نزاکت مه کوئ) چې (جنسي) ناروغان درته بې ځايه تمه ونه کړي. "(الاحزاب 32)

که د سندرو پيغام ښه هم وي، خو چې په داسې محفل کې وويل شي چې هلته شراب څښل کېږي، فحاشي په کې کېږي، د اراېش کړو ښځو او پرديو نارينه و ترمنځ اختلاط په کې وي، بې حجابي په کې وي، چې له بده مرغه دا کار ډېره لرغونتيا هم لري او آن له اسلام څخه له پخوانيو وختونو څخه راپاتې دی او اوس خو بيخي عام شوی دی، نو په داسې محفلونو کې ګډون روا نه دی او نه په کې موسيقي غږول او نه د موسيقۍ اورېدل روا دي. دا هماغه مطلب دی، چې په دې حديث کې ورته اشاره شوې ده "ليكونن قوم من امتي يستحلون الحر والحرير والخمر والمعازف "يعني "زما په امت کې به داسې قوم پيدا شي، چې زنا، وربښم، شراب او سندرې به روا بولي "(بخاري)

همدا راز حضرت رسول اکرم (ص) په دې اړه په يو بل ځای کې هم فرمايي: "زما ځينې امتيان به شراب څښي، خو بل نوم به ورته ورکوي او په همدې وخت کې به ښځې ورته سندرې وايي، نو الله جل جلاله به دوی په ځمکه ننباسي او بېزوګانې او خنزيران به ترې جوړ کړي. "(ابن ماجه) ددې دواړو رواياتو په صحت او نه صحت کې د علماوو ترمنځ اختلاف مو وړاندې ولوست وګورئ: د موسيقۍ د حرمت د پلويانو دلايل

همدا راز د موسيقۍ په غږولو او اورېدلو کې بايد له افراط او اسراف څخه کار وانه خېستل شي، ځکه چې د ژوند او يا په بله وينا، د انسان د پيدا ېښت اره موخه موسيقي نه ده او ډېر نور کارونه هم په مخ کې پراته دي. هر مسلمان بايد د وخت په قدر پوه شي. بې ځايه وخت ضايع نه کړي، نو که يو شوک موسيقي اوري يا يې غږوي، نو بايد دومره يې واوري، چې ستړتيا، پرېشاني او اضطراب ترې ليرې کړي. ژوند او کار ته يې چمتو کړي، چې د يو مسلمان کار او زيار هم بايد عبادت وي، نو که څوک موسيقي اوري بايد روا موسيقي واوري، ډېر وخت ورنه کړي او اسراف په کې ونه کړي. لکه علامه قرضاوي، چې وايي: "الله جل جلاله په هر کار کې اسراف منع کړی دی. موسيقي خو پرېږده آن په عبادت کې هم اسراف نه خوښوي، ځکه چې اسراف د نورو کارونو او نورو واجباتو مخه نيسي، د نورو حقوق ضايع کوي. ابن مقفع څومره ښه ويلي دي، چې [داسې هيڅ اسراف به نه وي، چې د نورو د

حقوقو د ضایع کېدلو لامل ونه ګرځي].

نو اسراف په یو کار کې هم په کار نه دی او اسراف د روا کار د ناروا کېدلو لامل ګرځي.

مګر له بده مرغه نن سبا چې زمونږ ځوانانو د موسیقۍ په اړه کوم چلند خپل کړی دی او په دې اړه څومره افراط کوي، نو بیخي خواشینوونکی دی. نه یوازې ځوانان ګرم دي، بلکې اسلامي حکومتونه او چارواکي، چې په خپلو تلویزیونونو کې کومه مبتذله، بربنډه، بې حیا کوونکې سندرې که د نارینه سندرغاړي په غږ کې وي او که د ښځینه سندرغاړې خپروي، نو دا ټولنې ته د شهدو په جام کې زهر ورکول دي. دا سندرې له اسلام، مذهب، افغاني کولتور او عنعنې سره مخالفې دي، چې هېڅ اسلامي او کولتوري جواز ورته نه موندل کېږي او باید په کلکه یې مخه ونیول شي.

دا سندرې زمونږ ځوانان په ځانګړي ډول نوي ځوانان بې لارې کوي، د شهوانیت اوریې تازه کوي او هڅه کوي، چې څه وینې نو په عمل کې یې هم پلې کړي.

دا سندرې حیواني جذبه پر روحاني جذبې پیاوړې کوي، معنویات وژني، ځوانان او پېغلې مو بې حیا کوي. لکه نن سبا یې چې ناوړې اغېزې په خپلو سترګو وینو. زمونږ ډېر ځوانان په لمانځه_ اودا سه نه پوهېږي، د اسلام پنځه بناوې یې یادې نه وي. د خپل رسول او پیغمبر نوم (ص.) خو پرېږده، چې د خپل نیکه نوم یې نه وي زده، خو د هندي، انګلیسي، روسي، ایراني.... فلمي د ټولو ستورو له پوره بیوګرافۍ آن د زوکړې له ورځې به هم خبر وي. سندرغاړي به سندره پیل کړې نه وي، چې دی به تر پایه پرې رسېدلی وي.

همدا راز د شعر منځپانګه هم ډېره مهمه ده، شعر باید رغوونکی او ګټور پیغام ولري، فحش وینا، چټیات، ښکنځلې په کې نه وي، د چا شخصیت په کې توهین شوی نه وي، په مشخص ډول په کې د کومې خاصې ښځې ښکلا (سترګې، مخ، زلفې، شونډې...) نه وي ستایل شوې او نه په کې د چا عزت او شخصیت ترور شوی وي، ځکه چې د هر مسلمان شخصیت تروروکل ګناه ده. "یایها الذین امنوا لا یسخر قوم من قوم" یعنې "ای د ایمان خاوندانو یو قوم بل قوم مه ریشخندوئ"

(حجرات 11)

همدا راز فرمایي: "ولا تلمزوا انفسکم ولا تنابزوا بالالقاب" یعنې "او د یو بل د عیبونو په لوځولو پسې مه ګرځئ او په بدو نومونو یو بل مه یادوئ" (حجرات11)

همدا راز په سندرو کې باید اسلامي او مذهبي مقد ساتو ته درناوی شوی وي، پیغمبرانو، اولیاء کرامو، صحابه و او علماوو ته سپکاوی نه وي.

په شعر کې باید ډېره بې ځایه غندنه او بې ځایه ستاینه نه وي، چاپلوسي او تملق په کې نه وي، درباري شعر نه وي، ځکه چې درباري شعرونه چارواکي بې لارې کوي. اسلام وایي، چې

ظالم،فاسق، بدکاره او تېري کوونکي مشران وغندئ، نو چې څوک يې د غندلو پرځای ستايي، نو ښکاره خبره ده، چې دا ګناه ده.

لکه وړاندې مو، چې وويل روا او ناروا موسيقۍ ته پولې ښودل اوږدې څېړنې ته اړتيا لري، چې زموږ د ليکنې له حوصلې څخه وتلې خبره ده، نو ښه خبره دا ده، چې هر انسان خپل ضمير او وجدان مفتي کړي او د هغه د فتوی په رڼا کې وړاندې لاړ شي. که د چا ضمير په دې امر کوي، چې دا سندره او يا موسيقي ځوانان او يا ټولنه بې لارې کوي، يا په کې ديني مقدسات توهين شوي يا د چا شخصيت ترور شوی، يا فحش ده، د ځوانانو جنسي غرايز له کنټرول څخه وباسي، نو اوريدل يې ګناه ده. الله جل جلاله هغه خلک غندلي او په عذاب ورکولو يې ګواښلي، چې غواړي په اسلامي ټولنه کې فحشاء او بې حيايي خپره کړي. فرمايي: "ان الذين يحبون ان تشيع الفاحشة فى الذين امنوا لهم عذاب اليم فى الدنيا والاخرة" يعني "هغه خلک چې غواړي په حق د مسلمانانو کې فحشا خپره کړي، نو دوی ته په دنيا او اخرت کې دردوونکی عذاب دی." (النور 19)

قرآن منحرفوونکی، ګمراه کوونکی، بې ګټې او فحشا ته هڅوونکی شعر غندي او دا ډول شعر ويونکي يې هم ټکولي دي او څوک چې د دا ډول شاعرانو شعرونه لولي او يا يې اوري، نو الله جل جلاله دا خلک هم ورک لاري او تېروتي بللي دي، نو بد شعر که له موسيقۍ سره وي او که بې موسيقۍ اوريدل يې روا نه دي. "والشعراء يتبعهم الغاوون" يعني "او شاعران چې دي د دوی متابعت بې لاري خلک کوي." (الشعراء 224)

څومره چې د نارينه و پر وړاندې يا په راډيو ټلويزيون، ډېش، سي ډي ګانو کې د ښځو په سندرو پوري اړوند ده، نو په دې کې هېڅ شک نشته، چې د دوی سندرې د پرديو نارينه و له خوا اوريدل کېږي او ليدل کېږي، نو په حرمت کې يې هېڅ شک نه شته دی.

خو که چېرې د کومې خوشحالۍ په مناسبت لکه ودونو، سنت ګريو، اخترونو... کې ښځې يو اځې ښځو ته سندرې وايي، نو بيا په کې کومه شرعي ستونزه نشته ده، خو چې د سندرې الفاظ ګمراه کوونکي نه وي او نه ثبت شي او نه ريکارډ، ځکه چې بيا دا احتمال شته چې دا سندرې د پرديو نارينه و لاس ته ولوېږي.

علامه پالوي ليکي: "... خو دا ښکاره خبره ده چې ښځې په خپلو کورونو نڅېدلی هم شي او سندرې هم ويلی شي او دا په اسلام کې حرامه نه ده"

(قرآن اور فنون لطيفه 204مخ)

خو دا نن سبا چې په راډيو ګانو، ټلويزيونونو، موزيک سنټرونو کې د نجونو کومې سندرې ليدل کېږي او اوريدل کېږي، هېڅوک يې روا نه شي بللی دا ناروا سندرې دي او پر ضد او د مخنيوي لپاره يې پاڅون په کار دی.

اوس تــر هروخــت ډيــر ديــوي اســلامي موســيقۍ تــشه احــساسيږي او مــسلمانو هنروالــو او هنرپـالو تـه پـه كـار ده چـې داتــشه ډكـه كـړي. اوس تقريبـا ټـول خلـك پـه نـړۍ كـې لـه خپرېـدونكې مروجـې بربنـډې موسـيقۍ څخـه مـاړه شـوي دي او ډيـر لېوالـه دي چـې يـوه خـوږه او لـه انـساني فطـرت سـره برابـره موسـيقي واوري . داسـې موسـيقي چـې بربنـډه نـه وي ، حماسـه او ننـګ او غيـرت پكـې پالـل شـوی وي ، چټيـات او بېبـاكي پكـې نـه وي ، دالله ج سـتاينه او درسـول الله مقـام پكـې يـاد شـوی وي . داتـشه ډكـول دهرمـسلمان او پـه ځـانګړي ډول دهرهنـروال او هنرپـال دنـده ده. دوی بايـد ددې كـار لپـاره ځـانګړي پروګرامونـه او ځـانګړې سـټوډيوګاني جـوړې كـړي او ښـې خونـدورې اسـلامي او افغـاني سـندرې ټـولنې تـه وړانـدې كـړي. چـې بيـا بـه څـوك دا بربنډه او بې حيا موسيقي نه اوري او نه په پرې وخت ضايع كوي.

دالاندينيمضمون په ۱۳۸۱ هجري لمريز كال دهيلې مجلې په پرله پسې ۳۶ مه ګڼه كې خپور شوی دی

نڅا او اتڼ د اسلام له نظره

عمـر تېرېـږي، د وخـت كـاروان هـيڅ لاروي تـه انتظـار نـه كـوي، كـه څـوك وغـواړي او كـه ونـه غـواړي وخـت تېرېـږي، كـه څـوك خفـه وي او كـه خوشـحال د عمـر د مـرغلين تـار مـزي يـې لنډېږي. عمـر كـم دی، ژونـد لنـډ دی، دا جهـان كـاروان سـرای دی، هېڅـوك پـه كـې تـل نـه پـاتې كېـږي. څـوك نـن او څـوك سبا ، د ژونـد د كـاروان يـون ډېـر ګړنـدی دی، منـزل تـه رسـېدل حتمـي دی. ژونـد ډېـر لنـډ او تنـګ دی. د لمريـز نظـام پـه دې اوږده او سـاره كـې د عمـر لـه پلـوه انـسان تـه ډېـره كمـه ونـډه وركـړل شـوې ده. د انـسان عمـر ډېـر كـم دی. دسـيارو او ځينـو نـورو موجوداتـو پـه پرتلـه چـې زرګونـه څـه چـې آن ميليونونـه كالـه عمـر لـري د انـسان شـپېته اويـا كالـه عمـر ډېـر كـم دی لـږ څـه چـې آن د پرتلې او حساب وړ نه دی.

نـو انـسان تـه چـې الله جـل جلالـه اشـرف المخلوقـات ويلـې او د ټولـو مخلوقـاتو بـادار او سـردار يـې پيـدا كـړی دی، د ژونـد دا څـو شـېبې تېـرول څنګـه پـه كـار دي؟ پـه خوښـۍ، پـه خنـدا ، وريـن تنـدي او كـه پـه غـم، خفګـان، اندېښنو ، چورتونـو او وسوسـو. او ايـا دا لنـډكی ژونـد دومـره ظرفيـت او ګنجـايش لـري، چـې هـم پـه كـې خوښـۍ او خنـداګانې وكـړو او هـم پـه كـې ويـر او ژړاګانې. هـم پـه كـې مزې او چړچـې وكـړو او هـم پـه كـې تـشويش او انديښنې، هـم پـه كـې نـاز او نخـرې وكـړو ، هـم پـه كـې سـوداګانې او وسوسـې، هـم پـه فطـرت كـې لـه پنځـول شـويو ښـكلاګانو او خونـدونو څخـه لـذت واخلـو او هـم د طبيعـت لـه منظـرو او كرشـمو سـره پـه دښـمنۍ مـاړه شـو؟ هـم لـه انـسان او انـسانيت سـره مينـه وكـړو او هـم لـه خپـل همنوعـه (هـم ډولـه) سـره دښـمني او

کرکه؟ نه نه هېڅکله هم نه. دا ژوند خو د خندا، خوښۍ، خوند او لذت لپاره هم ډېر کم دی. خفګان، غم، کرکه او دښمني خو لا پرېږده. هغه شاعر څه ښه او څومره پاخه ویلي دي:

((دا ژوند خو زموږ کم د محبت لپاره هم دی
حېران یم چې نفرت ته وزګار ېږي خلک څنګه؟))

ژوند تېرېږي، ستا خوښه چې په خندا او خوښۍ یې تېروې او که په غم او ژړا، دا وخت تېرېږي، په هر حال تېرېږي.

((ای شمع ! تیرے عمر طبیعی هین ایک رات
هنس کر گزار یا رو کر گزار دے.))

یا:

((مړه به شي شمعې یوه شپه به ستا رڼا وي
خندا که په ژړا وي دا ژوند به دې تېرېږي.))

نو کله چې ژوند لږ دی، عمر مو کم دی، کاروان مو حتمي منزل، (مرګ) ته رسېدونکی دی، نو ولې د خپل ژوند د قیمتي وخت تېرولو لپاره د خپګان، ژړا، غم او اندېښنو پرځای خوښي، خنداګانې، مستي، لذت، تفریح خوند او مزې ونه ټاکو.

د هند نامتو عالم او د اردو ژبې ستر لیکوال او روڼ اندی مفکر علامه مولانا ابوالکلام ازادۍ لیکي، که چېرې د خوښۍ او سېدلو هنر زده کړې، نو باور وکړه چې د ژوند تر ټولو لوی کار دې زده کړ. "دی لیکي چې: "د یو فلسفي، یو زاهد، یو سادو له ګونځ (تریو) تندي څخه موږ هغه څه نه شو یادولی چې د فطرت انځورګر یې په خپل باریک قلم او موشګافانه انداز د لمر په ګرد او پړقېدونکي تندي، د سپوږمۍ په خندېدونکي مخ، د ستورو په سترګک، د ونو په نڅا، د الوتونکیو په نغمو، د روانو اوبو په سندریز غږ، د ګلانو په رنګینه ادا کې راښیي او د خپل فن او هنر کرشمې په کې ځلوي."([1])

رښتیا خبره دا ده، چې ژوند د خوښۍ او تازګۍ، خندا او خوشحالۍ، سرور او پراخۍ، خوند او لذت نوم دی او که څوک ژوند د ژوند په مفهوم او د ژوند له غوښتنې سره سم تېرول غواړي، نو په کار ده چې همدا ډول یې تېر کړي.

اسلام هم د فطرت دین دی، اسلام هم له بشر څخه غواړي چې ژوند د ژوند په مانا او د ژوند له غوښتنې سره سم د ژوند په څېر تېر کړي. اسلام ټولو انسانانو ته په کلکه خبر ورکړ، چې اسلام وچ کلک، متکور او جامد دین نه، بلکې تازه، خوځنده، خوښوونکی، خوند بخښونکی، ارامووونکی او هوسا کوونکی دین دی. اسلام بشر ته روح پالونکی، زړه لمانځونکی، د خندا او خوشحالۍ پېغام ورکوونکی دین دی. اسلام هېڅکله هم د چا خوښۍ او خنداګانې نه تروړي او نه چا ته غمونه او اندېښنې ډالۍ کوي. نه پرې جامد، بې

مانـا ، وچ او نـه چلېـدونکی پېغـام تحمیلـوي. اسـلام د خوښـی، سـو کالی پـه ټولنـه کـې پـه وریـن تنـدي د اوسـېدلو درس ورکـوي، نـور خـو لا پرېـږده آن چـې الله جـل جلالـه خپـل پېغـام، خپـل دیـن او خپـل کـلام هـم بنـده ګـانو تـه د یـو نعمـت پـه ډول وړانـدې کـوي، د یـوې خـوږې ډالـۍ، یـوې قـدرمنې تحفـې پـه توګـه یـې وروپېژنـي او ورتـه وایـي چـې پـه ډېـرې خوښـۍ سـره یـې ومنـه: (یا ایها النـاس قـد جـاءتکم...) یعنـې: "ای انـسانانو تاسـو تـه ستاسـو د رب لخـوا د نـصیحت او لارښـوونې یـوه ډالـۍ درلېږل شـوې ده او د زړونـو (د ننیـو نـاروغیو) لپـاره شـفا ده، او لارښـوونه او د ټولو مومنانو لپاره رحمت ده. ([2])

بیـا مؤمنـانو تـه فرمـایي، چـې د الله جـل جلالـه ددې نعمـت او ډالـۍ قـدر وکـړئ او پـرې خوښـي ښکاره کړئ. "وبذالک فلیفرحوا... " یعنې:((او په دې سره خوښ شئ)) ([3]).

یـانې نـور ژونـد خـو مـو پـه خوښـۍ تېـر کـړئ آن زمـا عبـادت او زمـا کـلام هـم د یـو نعمـت پـه توګـه ومنئ او له خوښۍ ډک چلند ورسره وکړئ.

سـتر معاصـر عـالم عطـاء الله پـالوي لیکـي: "الله جـل جلالـه غـم، خپګـان، ویـر او اندېـښنې لـه انـساني ټـولنې څخـه لـرې غـواړي. ټـول ژونـد ، د ژونـد هـره پدیـده (ښـکارندویه) ورتـه د خوښـۍ زېږوونکـې معرفـي کـوي او نـه غـواړي چـې ټـول عمـر خفـه شـي، نـو همـدا لامـل دی چـې مـرګ یـې هـم ورتـه یـو نعمـت او یـوه ګټـوره ډالـۍ وروپېژندلـه او پـه سـورت رحمـن کـې فرمـایي، چـې مـرګ هـم یـو الهـي نعمـت او پېرزوینـه ده: "کـل مـن علیهـا فـان " یعنـې: "ټـول هغـه څـه چـې پـردې ځمکـه دي فاني کېدونکي دي... نو په کوم نعمت د خپل رب د نعمتونو تاسو دروغ وایئ ".([4])

مـسلمانانو تـه امـر کـوي چـې پـه دنیـا کـې موځانتـه داخـرت لپـاره توښـه برابـره کـړئ او پـه هغـه څـه(نعمتونـو او شـتمنیو) چـې الله جـل جلالـه درکـړي دالله رضـا ولټـوئ خـو پـه دنیـا کـې هـم خپلـه برخه مه هېروئ: ((وبتغ في ما آتاک الله الدار الاخرة ولا تنس نصیبک من الدنیا))

یعنـې :او پـه هغـه څـه کـې چـې الله ج درکـړي داخـرت کـور ولټـوه او پـه دنیـا کـې هـم خپلـه برخـه مه هېروه))

پـه همـدې ډول یـې پـه دې کاینـاتو کـې انـسانانو تـه د غـور، فکـر او تـدبر امـر کـړی دی، ترڅـو دا کاینـات پـه خپلـو سـترګو وګـوري، چـې څـومره خـوښ او موسـک پیـدا شـوي دي. ښـکاره خبـره ده، چـې اسـلام وچ مـذهب نـه، بلکـې تـازه دیـن دی او خلکـو تـه د خوښـۍ او خوشـحالۍ درس ورکـوي او لـه تریـو تنـدي ، ګـونځ مـخ او غـم او غوسـې څخـه یـې ژغـوري، نـو دا کلـه ممکنـه ده چـې انـسانانو تـه ووایـي چـې پـه دې موسـکه، خوښـه او سـوکاله نـړۍ کـې داسـې خفـه، غمجـن او غوسـه واوسـئ، چـې ګـواکې همـدا اوس مـو خپـل پـلار پـه قبـر ننویـستی دی او تـرې راغلـي یئ ".([5])

رسـول الله(ص) فرمـایي، چـې پـه وریـن تنـدي لـه یـو مـسلمان سـره مـخ کېـدل صـدقه ده. اسـلام د

خوښې او موسکا پیغام لري اسلام وایي، چې هر مسلمان باید د خپل ژوند لپاره د موسکا پانګه ولري، دا یې د ژوند فلسفه او لارښود ګرځولی دی. اسلام وایي، چې تاسې هم خوښ او خوشحاله واوسئ او ټولنه هم په تاسې حق لري، چې خوښه ،موسېدونکې او خوشحاله یې وساتئ. دا یوه طبعي اړتیا ، یوه اخلاقي ذمه واري او ژمنه ده، دا وګړنیز حق نه بلکې، د ټولنې حق دی. دلته زموږ خبره یواځې زموږ خبره نه ده، بلکې په نورو هم اغیز کوي. دلته زموږ هر چلند یواځې تر موږ محدود نه پاتې کېږي، بلکې نورو ته هم سرایت کوي. که موږ هر څومره ځان خوښ کړو ، خو چې شاوخوا مو سپېره مخونه، خفه زړونه او دردېدلي احساسات وي، نو زموږ خوښي راخخه الوځي.

اسلام ورین تندی، خوشحاله او خوښ انسان خوښوي او زموږ پر ټولنې د حاکم نظر پرخلاف، چې تریو تندی، خفګان، د غم اظهار، سپېره، خېرن مخ، پیوندي جامې، خشن او زیږ چلند ، دنیا او د دنیا له شتمنۍ سره پرېکون (مقاطعه) د تقدس، روحانیت او علم لپاره لازم او اړین او د مسلمانۍ او پیرۍ نښه نښه بولي. دا ډول ژوندون غندي او برائت ترې اعلانوي. اسلام وایي، چې ټول انسانان او په ځانګړي ډول مذهبي پاټکي چې صورت او سیرت (ښه او کړنه) یې د اسلام څرګندوی او ترجمان بلل کېږي. باید ډېر نشبط، خوښ، خوشحاله ،موسک او مستوي دا چې ځینې د اسلام له روح څخه ناخبره علما نن سبا کوم اکتونه کوي، تریو تندی، قهرجن چلند ، تل خپه او غمجنه څېره خلکو ته وړاندې کوي. دا د اسلام له احکامو او ادابو څخه ښکاره سرغړاوی دی.

ښه نو کله چې اسلام امر کوي، چې زړونه مو ژوندي، روحونه مو تازه او بدنونه مو خوښ او خوشحاله وساتئ، نو موسیقي او نڅا هم چې د زړه د خوښ او ژوندي ساتلو او د روح د تازه ګۍ او د بدن د نشاطت ستره ذریعه او لامل دی او انسان ورته په فطري او غیر اختیاري ډول میلان لري. په اسلام کې څه ځای لري؟ اسلام موسیقۍ او نڅا ته په کومه سترګه ګوري؟

ربښتیا خبره دا ده، چې د موسیقۍ او نڅا په هکله فقهاء او دیني علماء د نظر اختلاف او بېل بېل اند لري. ځینې یې مطلق روا ، ځینې یې ناروا بولي او ځینې ورته حدود ټاکي، د اسلامي نړۍ ستر مفکر علامه غزالي، امام سعید ابن حزم، موسیقي او نڅا روا څه چې آن مستحب بولي. د ډاکټر علامه یوسف قرضاوي په څېر سلګونه او سمهالي علما هم د غزالي او ابن حزم په پله روان دي او عطاء الله پالوي هم په دې اړه ډېره څېړنه کړې ده، چې زموږ د لیکنې ډېره برخه هم د جید عالم او محقق عطاء الله پالوي له کتاب "قرآن اور فنون لطیفه" څخه را اخیستل شوې ده.

نڅا څه شی ده؟

نڅا کوم کسبي کیفیت نه، بلکې د انسان اندروني (دننیو) احساساتو څرګندوی او یوه

فطري جذبه ده. نڅا د ډېرې زياتې خوښۍ او خوشحالۍ پر وخت يوه اضطراري کړنه ده، نڅا يو وجداني کيفيت او روحاني سرشاري ده. يوه نشه او يوه غير اختياري او له واکه وتې څپه ده، لکه څرنګه چې د غم او غوسې پر وخت د انسان د مخ رنګ بدلېږي او سپين يا تور انسان سور اوړي، يو رنګ ځي او بل راځي له سترګو څخه سپرغۍ الوځي، غړي يو ډول اضطراري حرکتونه پيل کړي، په زړه، اندامونو او اعصابو کنټرول نه وي، بالکل همدا ډول څرنګه چې د خوښۍ او خوشحالۍ تړاو هم له جذبو سره دی، نو په داسې حالت کې هم د انسان کيفيت هم داسې وي، په غړيو کې يو ډول غېر اختياري حرکت پيدا شي او انسان لاس او پښې او بدن خوځوي.

کوچنيان چې کله په کومه خبره ډېر خوښ شي، نو هغوی هم په بې ترتيبه ډول لاس او پښې خوځوي، چې دې ته له خوښۍ څخه نڅا وايي. تر ټولو سپېڅلي او تر ټولو ډېر درانه خلک هم کله کله د ډېرې خوښۍ په وخت په حرکت راشي که څه هم دا حرکات د لږ وخت لپاره او بې ترتيبه وي، خو څرنګه چې فطري وي، نو په هر کس کې ليدل کېږي، که هغه لوی وي او که کوچنی، ښځه وي که سړی، ځوان وي که زوړ، مسلمان وي او که کافر. مهذب او متمدن وي او که د افريقې د ځنګله، خو که دې بې ترتيبه حرکاتو ته ترتيب ورکړل شي او د اصولو په چوکاټ کې بند کړل شي، نو دې فن ته بيا نڅا ويل کېږي. "(6)

نڅا په حقيقت کې د جذبو ځرګندول او يو وجداني کيفيت (څرنګوالی) دی، چې په الفاظو تر ښکارولو لومړی په حرکاتو کې ځرګندېږي. تاسو به ليدلي وي، چې کله انسان يا حيوان ته غوسه ورشي، يا خوښي او خوشحالي ور په برخه شي، نو په خوله او تر الفاظو لومړی او يا له خولې څخه د غږ تر وتلو لومړی د هغه غړي حرکت کوي، يا کوچنيان او ګونګيان چې د غم او غوسې او يا خوښۍ او خندا لپاره الفاظ نه لري، نو په غوسه کې لاس او پښې خوځوي او په خندا او خوښۍ کې د نڅا په څېر غير اختياري حرکات اجرا کوي.

يا به موصوفيان صاحبان ليدلي وي، چې کله يې په زړه کې داسې جذبه راپيدا شي، چې په الفاظو يې ځرګندولی ونه شي، نو د هغوی په بدن کې يو ډول حرکت راپيدا شي، پاڅېږي او په غير اختياري ډول په نڅا شي، چې د خانقا په اصطلاح دې جذبې ته حال ويل کېږي".

عطاء الله پالوي د نڅا په هکله ليکي: د لطيفه فنونو په ډله کې نڅا د انسان د تخليقي جذبې هغه محصول دی، چې په غير شعوري ډول راپنځېږي. له همدې کبله په الله جل جلاله پالنه او مذهبي رنګ کې دا شی موجود دی او له ډېرې مودې راهيسې دوام لري. رښتيا خبره دا ده، چې نڅا د فطرت پنځونه (ايجاد) ده. شمس کنول ښه ويلي دي، چې سيند په جذبه راشي، نو اوبه وخوځېږي، کله چې انسان د سيند د اوبو خوځېدل له خپل ليد سره يوځای کړي، نو يو بل ډول کيفيت پرې راشي او په بېواکه توګه د نڅا خواږه حرکات ترتيب او منظم کړي، نو دې

ته نڅا ویل کېږي. بیا هم نڅا یوه فطري عملیه ده، دا جذبه په هر ژوندي موجود کې شته ده.

حیوانات هم له دې جذبې څخه بې برخې نه دي، د مېږیانو نڅا، د مارانو نڅا، په ځانګړې ډول بیم ته د کپچه مار نڅا، د فیل خوځېدل، د کوترې او پاختکې غومبور او سندرې د نڅا جذبه ده. د انساني نڅا بنسټ او انګېزه جنسي یا د سکس مسایل نه دي. دا د بې سارې خوښۍ او خوشحالۍ غیر اختیاري ښکارول دي. انسان د مینې او عقیدت د جذبې تر اغېز لاندې رقص کوي، چې پیل یې له عبادت څخه شوی دی، نو له همدې ځایه ده، چې له شک پرته ویلی شو، چې د نڅا پالنه د مذهب په غېږ کې شوې ده، نو کله چې د نڅا بنسټ د الله جل جلاله د رضا لټول او د عقیدت او پېرزوینې وړاندې کول دي، نو بیا ولې حرامه شوه؟"(7)

د هند د لویې وچې یو ستر بنګالی شاعر، لیکوال او موسیقي پوه رابندرنات ټاګور وایي: "کله چې الفاظ کار نه ورکوي، نو موسیقي پیل شي" یعنې هغه جذبې چې الفاظ یې بیانولی او څرګندولی نه شي، نو موسیقي او نڅا یې په زړه راښکونکې انداز بیانوي".

په مشاعرو کې چې کله شاعران ښه خوندور او له مانا ډک شعر ولولي، نو اورېدونکي ټول په جوش او جذبه راولي پر خوکیو خېزونه پیل کړي. کله کېني، کله پاڅي، چکچکې پیل کړي او له شاعر څخه د شعر د تکرارولو غوښتنه کوي: "بیا وو ایه، بیا وو ایه."

نڅا او موسیقي د کوم ځانګړي قوم او ولس کولتور او پنځونه، نه ده او نه یې څوک کوم ځانګړي ملت او قوم ته منسوبولی شي، بلکې دا د هر انسان په فطرت کې نغښتې جذبه ده، دا د انسان د فطرت غوښتنه او د طبیعت پنځونه ده. عطاء الله پالوي لیکي: "د نڅا او موسیقۍ پنځوونکی هر قوم او هره ځمکه ده. سندرې او نڅا انساني فطرت دی او د ټولو انسانانو ګډ خوی او ګډه غوښتنه ده. هر کله چې په کوم قوم کې څوک د کومې پېښې او یا انګېزې له مخې خوشحاله شوی دی او اوږې یې خوځولي دي او هر کله چې په کوم قوم کې کومې ښځې د خوښۍ تر اغېز لاندې لاسونه او پښې خوځولي او سر یې هاغه خوا او دې خوا اړولی دی، نو له هماغه ورځې په دې قوم او په دې ځمکه کې نڅا او موسیقي زېږېدلې ده، نو کوم ځانګړي قوم ته یې منسوبول غلطه خبره ده.

په انساني ټولنه کې د نڅا قدامت (لرغونتوب) او عمر هم هماغومره دی، څومره چې په خپله د بشر او بشري ټولنې عمر دی، ځکه لکه وړاندې مو چې وویل دا حس د بشر په خلقت او فطرت کې نغښتی او له هماغې لومړنۍ ورځې ورسره ملګری دی. البته دومره منظم، برابر او په ترتیب نه و، خو څرنګه چې بشر د ژوندانه په هره برخه کې پرمختګ کړی دی، ډېر خویونه، خصلتونه او چارې یې پرمخ تللې دي، مدني شوی دی، نو د نڅا په برخه کې یې هم پرمختګ کړی دی، هغه څو زره کلن پخواني بې ترتیبه او بې تنظیمه حرکات یې منسجم او منظم شوي دي. هغوی ته یې اصول، ضوابط او لارې ټاکلې دي.

د نڅا او اتڼ شرعي حیثیت

لکه وړاندې مو چې وویل اسلام د فطرت دین دی او د بشر ټولو فطري او طبیعي غوښتنو ته درناوی لري. ټولې هغه سالمې او معقولې هیلې، چې الله جل جلاله د انسان په خلقت (پیدایښت) کې نغښتې دي پالي، روزي د ترسره کولو لپاره یې ورته لارې چارې ښودلې دي. اسلام د فطرت لمانځونکی او یواځینی دین دی، چې له فطرت سره غاړه غړۍ روان دی، نو بیا هم کله چې اسلام د فطرت دین دی او نڅا او اتڼ د فطرت غوښتنه ده، نو بیا به ولې په اسلام کې حرامه وي؟.

عطاء الله پالوي لیکي: "تاسې په خپله فکر او سوچ وکړئ، چې کله ژوند د خوښۍ او خوشحالۍ نوم دی، کله چې اسلامي ارشادات او د ژوند کولو لپاره اسلامي لارښود د خندلو، نشیط تر او تازه اوسېدلو، له ژوند څخه د خوند اخېستلو امر او ښوونه کوي، کله یې چې د ژوند فلسفه داسې ټاکلې ده، چې له خفګان او غم څخه لېرې ژوند او موسک اوسېدل یواځې یوه طبعي اړتیا نه، بلکې اخلاقي او ټولنیزه اړتیا ده او زموږ ژوند یواځې تر موږ محدود نه، بلکې نور هم په کې حق لري، نو څنګه ممکن دی چې اسلام او د هغه هر اړخیز قانون دې نڅا او موسیقي، چې د خوښ او مسک اوسېدلو تر ټولو ستره وسیله ده، حرامه اعلان کړي؟.

نوموړی وایي، چې نڅا په اصل کې ناوړه کار نه دی او نه خو موسیقي کوم بد کار دی، خو ددې فن نوم له دې کبله بد شو، چې زموږ ذهن ته یې ښه تصور نه دی وړاندې شوی او نه راته چا ښه انځور کړی دی، بلکې تل ددې فن د بدنامولو کوښښ شوی دی. د ښځو ښځینه وقار، ابرو او حیا په څمکه غورځول شوي، په ډېرې بې حیایۍ او بې شرمۍ ستېج ته راښکل شوي، لوڅې ونڅول شوې پایله یې دا شوه، چې مذهبي علماوو او دیندارو خلکو له نڅا سره کرکه څرګنده کړه، په داسې حال کې چې دا د فن ګناه نه ده، بلکې د ټولنې ګناه ده. که زموږ ټولنه اصلاح شي او نڅا د فن په توګه وکاروي، بې حیایي او بې شرمي پرېږدي، نو د نڅا په اړه به د خلکو ذهن او تصور هم بدل شي، پخوا چې کله نڅا ته د یو فن په سترګه کتل کېدل، د فطري جذبې څرګندویه بلل کېده، نو قدر او عزت یې هم و، ځکه خو یې د خلفاوو او اسلامي امیرانو په دربارونو کې ځای و.

نوموړی په ډېر ټینګار سره وایي، چې له شک پرته ویلی شو چې د نڅا پالنه د مذهب په غېږه کې شوې ده. کله چې د نڅا بنسټ الهي رضا ده، نو ولې حرامه شوه؟. د قرآن، حمد او نعت د اورېدلو په وخت کې چې انسانان په جوش راځي او ځان خوځوي، دا څه شی دی. په خانقاګانو کې هغه کیفیت او حرکات چې صوفیان ورته (حال) وایي څه شی دی؟.

کیمیای سعادت د امام غزالي لیکنه ده، چې ډېر مستند او قوي کتاب دی او د فقهاوو ترمنځ ځانګړې شهرت او درنښت لري، ددې کتاب په دویمه برخه کې اتم فصل خاص د راګ او حال ادابو ته ځانګړی شوی دی او نڅا او د هغې اداب ټول په کې په تفصیل سره بیان شوي دي.

حضرت عایشه رضی الله عنها فرمایي، چې حبشیان راغلل او په نبوي مسجد کې یې ننداره وړاندې کوله او لوبې یې کولې او رسول الله(ص) په خپله دا ټوله ننداره ماته راښودله او ننداره وړاندې کوونکیو ته یې وفرمایل، چې په لوبه کې مو بوخت اوسئ. حضرت عایشه رضی الله عنها د حدیث پیل کې وایي، چې رسول الله(ص) په خپله ماته وفرمایل، چې آیا ته دا ننداره لیدل غواړې؟ ما ورته وویل، چې هو زه یې لیدل غواړم.(8)

حضرت امام غزالي رح فرمایي، چې: دا لوبې او ننداره نڅا او خوښي وه او که کله کله څوک نڅا کوي او یا یې ګوري، نو پروا نه لري.

امام غزالي همدا راز لیکي، چې له دې حدیث څخه ښکاري، چې حتی دا ډول لوبې په مسجد کې هم روا دي بلدا چې رسول الله(ص) هغوی ته امر وکړ، چې په خپله لوبه بوخت اوسئ، نو که دا ننداره حرامه وای، نو هغه(ص) به ولې ورته امر کاوه؟ همدا ډول رسول الله(ص) په خپله له حضرت عایشې رضی الله عنها څخه د غوښتنې په ډول وپوښتل، چې آیا ته دا ننداره لیدل غواړې؟ هغې رضی الله عنها ورته وویل، چې هو زه یې لیدل غواړم او بیا رسول الله (ص) هغه ننداره وروښودله دا داسې نه وه، چې حضرت عایشې رضی الله عنها هغه ننداره په خپله لیدله او دې مبارک(ص) پرې ددې لپاره سکوت کړی وي، چې هغه (عایشه) رضی الله عنها خفه نه شي. بلدا چې رسول الله(ص) په خپله هم دا ننداره ولیدله.

ښه فکر وکړئ، رسول الله (ص) په نبوي مسجد کې د امام غزالي په وینا نڅا او اتڼ ته اجازه ورکوي، آن ننداره وړاندې کوونکیو ته امر کوي، چې بوخت اوسئ. بیا دا ننداره په خپله هم ګوري او خپلې مبارکې مېرمنې ته یې هم ورښیي، نو اوس ولې حرامه شوه؟.

امام غزالي د صوفیانو (حال) ته هم رقص وایي او څو ځایه یې نڅا جایزه بللې ده، د بېلګې په توګه وایي: "نڅا روا ده همدا لامل دی، چې حبشیان په نبوي مسجد کې نڅېدې او رسول الله(ص) او بي بي عایشه رضی الله عنها دواړه یې وینې او حضرت رسول اکرم ص حضرت علي رض ته فرمایي، چې ته له ما څخه یې او زه له تا څخه یم او حضرت علي رض ددې خبرې په خوښۍ کې خوځېږي او څو ځله یې د عربانو له رواج سره سمه خپله پښه په ځمکه ووهله. رسول الله (ص) حضرت امام حسن رض ته وفرمایل، چې ته په صورت او سیرت (خوی او بڼه) کې زما په څېر یې. هغه مبارک هم ددې خبرې په اورېدو سره له خوښۍ څخه خپلې پښې پر ځمکې وهلې، حضرت زید رض د حارث زوی ته یې وفرمایل، چې ته زما خادم وورور یې هغه هم له

خوښۍ څخه په خېزونو شو، نو هغه څوک چې نڅا حرامه بولي، تېروتي دي.(9)

علامه نياز فتح پوري د هند د لکهنو د لويې مدرسې د مجلې (نګار) د 1955 کال د جنورۍ او فبرورۍ په ګڼه کې ليکي: "د نورو لرغونو قومونو په څېر په عربانو کې نڅا دود وه، چې ځينې علما په دې اند دي، چې عربانو به چې د الله جل جلاله د کور بيت الله شريف طواف کاوه، نو هغه به هم يو ډول رقص و [چې د ثواب او عبادت په نيت او د مذهب تر اغېز لاندې به يې ترسره کاوه] زمخشري او بېضاوي د دې ايت شريف (و ما کان صلاتهم عند البيت الامکاء و تصدية...) يعنې "او نه وو لمونځ د دوی په بيت الله کې مګر شپېلۍ وهل او لاسونه پړقول". په تفسير کې ليکي، چې ښځو او نارينه و به د يو بل په ګوتو کې ګوتې ورکړې، ظرفونه به يې د ډول او طبلو په ځای وهل او بربنډ رقص به يې کاوه. عربانو به د اسلام پر مقدس دين له مشرف کېدلو وروسته هم رقص او نڅا کوله او سندرې او نغمې به يې ورسره زمزمه کولې، خو د جاهليت د پير او د اسلام د پېر په نڅا کې يې توپير دا و، چې د اسلام د پېر نڅا يې د پرمختګ او تمدن له غوښتنې سره سمه پرمختللې او ډېره منظمه وه. د (قرآن اور فنون لطيفه) ليکوال ليکي، چې مسلمانانو نڅا يوازې د تفريح او لوبې وسيله نه ګڼله، بلکې دا يې د يو هنر او فن په څېر پاللـه او په دې اړه يې ډېر کتابونه ليکلي دي او د نڅا ډولونه يې په کې تشريح کړي دي.

د خراسان، فارس، مصر، مغرب، اندلس ټولو نڅا يو له بل سره توپير درلود، آن د يو حکومت د نڅا ډول به د بل حکومت د نڅا له ډول او بڼې سره توپير درلود، د اندلس، مماليکو، فارس او المغرب د حکومتونو د نڅا ډول او بڼې د اموي او عباسي حکومتونو د دور له نڅا سره توپير درلود. همدا راز د نارينه و او ښځو نڅا هم يو له بل سره توپير درلود، د عباسيانو په وخت کې نڅا اته ډوله درلودل.

د اسلام په تاريخ کې د ډېرو نخبېدونکيو هنروالو نومونه ثبت دي، د عباسيانو د عروج په وخت کې د نڅا په فن کې تر ټولو ستر استادان کېش او عبدالسلام وو. د الاغاني ليکوال امام ابوالفرج اصفهاني ليکي، چې دا دواړه د ډېر لوړ کمال خاوندان نخبېدونکي وو، خو د لوبديځې موسيقۍ په نڅا کې بيا اسحق موصلي له دوی دواړو هم وړاندې و. امام ابو الفرج اصفهاني د اسحق موصلي د نڅا يادونه کوي. ليکي، چې اسحق موصلي عباسي خليفه واثق بالله پر وړاندې داسې خوندوره، احساس او جذبه پاروونکې نڅا وکړه، چې هغه ورته ودرېد او ويې ويل: "له اسحق څخه په دې فن کې هېڅوک هم وړاندې نه دی" په مصر او اندلس کې هم د اسلامي تمدن په پېر کې د نڅا هنر ډېر پرمختللی و. ډېر خلک په کې لوړو پوړيو ته رسېدلي وو. د دې دور ډېر پېژندل شوي او ډېر مشهور نخبېدونکي، چې د پاچايانو پر وړاندې به هم نخبېدل. حيدر د احد زوی او د ابراهيم لمسی او د هغه ورور ابراهيم وو. دوی به

هر وخت د مصر د پاچا شاه اشرف په مخکې نڅېدل، چې ابن حجر يې هم يادونه کړې ده. ددې دور بل مشهور نڅېدونکی جعفر دی. عباسيانو د نڅا د پالنې، تنظيم او پرمختګ لپاره ځانګړې وسايل جوړ کړي وو.

د اسلامي تمدن په دور کې نڅا يوازې په عامو نارينه و او ښځينه و پورې محدوده نه وه، بلکې د فقهاوو، محدثينو، قاضيانو، واليانو او ډاکټرانو په څېر ډېر خاص، خاص خلک هم نڅېدل.

عطاء الله پالوي ليکي، چې ښه سوچ وکړئ که چېرې نڅا حرامه وي، نو بيا قاضيان، د حديثو پوهان، د فقهي علماء ولې نڅېږي؟ دا هم د حېرانتيا وړ ننداره ده، چې د الله جل جلاله ټول مخلوق په فطري ډول نڅېږي. اسمان او ټوله کره يې نڅېږي، ځمکه او له هغې سره ملګري ټول شيان يې نڅېږي، لمر او سپوږمۍ څلېرويشت ساعته په دوامداره توګه په نڅا دي، خو موږ ته ويل کېږي، چې نڅا مه کوئ، ځکه چې حرامه ده!".

خواجه حسن نظامي په خپله ورځپاڼه "سفر" 198_199 مخونو کې يو عکس چاپ کړی دی، چې د رومي مولينا د سلسلې د مريدانو حلقه (کړۍ) ښيي، چې په دې عکس کې لس دولس علما او پيران په ډېر جوش او جذبې سره نڅېږي او د عکس لاندې يې دا جملې ليکلې دي: "د مولينا د کورنۍ د ذکر حلقه چې دا خلک په کې د نڅا په بڼه ذکر کوي او ځينې يې د ذکر په وخت کې په وجد راغلي دي. "نوموړي په 207 مخ کې د هغو ځانګړيو مشايخو نومونه هم ياد کړي دي، چې نڅا يې خوښه وه او خپله هم نڅېدل.

همدا ډول د هندوانو په مذهب کې هم نڅا د عبادت يوه برخه ده، چې تراوسه په مندرونو کې د عبادت په وخت کې ترسره کېږي. څرنګه چې د نڅا شوق د فطرت امانت او د هر انسان په خلقت کې نغښتی، نو د نڅا او موسيقۍ د مذهبي تقدس لرغونتيا هم همدومره پخوانۍ آن تر تاريخ وړاندې زمانو پورې رسېږي. له روايتونو سره سم برهام ديوتا (خدای ګوټې) تر هرڅه لومړی د نڅا او موسيقۍ منظم تصور وړاندې کړ.

له پورتنۍ څېړنې او داسې نورو ګڼو روايا تو څخه داسې پايله اخلو، چې موسيقي او نڅا د اروا د خوښۍ او تاند ساتلو ستره وسيله ده او خوښ تاند، مسک او مست ژوند دالله جل جلاله غوښتنه ده.

همدا راز نڅا يوه فطري جذبه او د هر چا په تحت الشعور کې نغښتې طبعي غريزه ده او د اسلام مبارک دين د فطرت علمبراره دين دی. اسلام هېڅکله هم د نڅا مخالف نه دی، خو هو داسې نڅا نه چې ځواني، ښکلې، مستې نجلۍ ته زنګونه وتړي او جامن ور واغوندي او د خلکو د هوس او ويدو جنسي جذبو د راويښولو لپاره ميدان ته وړاندې شي. داسې نڅا هم نه، چې خلک يې د حرفې په ډول وکاروي او هلکان او نجونې د پيسو لپاره استخدام کړي،

بلکې په شریعت کې داسې نڅا روا ده، چې د کومې خوښۍ او خوشحالۍ له کبله د انسان احساس وټومبل شي جذبې ویښې او زړه په حرکت راشي، په ځانګړي ډول د ننګ، غیرت، سوبې، بریا په دښمن د غلبې په وختونو او داسې نورو حالاتو کې چې د پښتنو ملي اتڼ یې ډېره غوره بېلګه بللی شو.

سرچینې

1_غبار خاطر مولانا ابوالکلام ازاد

2_یونس 57 ایت

3_یونس 58 ایت

4_الرحمن 26_28 ایتونه

5_لومړی یادښت

6_قرآن اور فنون لطیفه عطاء الله پالوي

7_شپږم یادښت

8_بخاري امام ابي عبدالله اسماعیل محمد بخاري

9_کیمیای سعادت امام غزالي

10_الانفال 35 ایت.